

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη***

Πτυχιακή Εργασία

**Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες:
Μουσειολογική Πρόταση για τις Αλυκές της Καμπυλίας στην
Αλγερία**

Μοχάμεντ-Αράμπ Αμπούς

**Επιβλέπων Καθηγητής
Γεώργιος Παπαϊωάννου**

Μάιος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Πτυχιακή Εργασία

**Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες:
Μουσειολογική Πρόταση για τις Αλυκές της Καμπυλίας στην
Αλγερία**

Μοχάμεντ-Αράμπ Αμπούς

Επιβλέπων Καθηγητής

Γεώργιος Παπαϊωάννου

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2018

Περίληψη

Η διατριβή πραγματεύεται τις αλυκές της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία με σκοπό τη διαφύλαξη και ανάδειξή τους ως στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και την προσέγγισή τους ως μουσειακών εκθεμάτων με έμφαση στις νέες τεχνολογίες. Βασικός στόχος είναι η ένταξη του υπό μελέτη παραδείγματος σε ένα παγκόσμιο σύστημα για τη διαφύλαξη και την ανάδειξη των ζωντανών παραδόσεων. Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι η δημιουργία ολοκληρωμένης πρότασης για την εγγραφή της τεχνογνωσίας των αλυκών στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και η σύνταξη πρότασης μουσειακής προσέγγισης των αλυκών, ενταγμένη στο πολιτιστικό τοπίο της περιοχής με έμφαση στις νέες τεχνολογίες.

Summary

The thesis deals with the salt-pits of the Kabylia region in Algeria in order to preserve and promote them as element of the country's intangible cultural heritage and to approach them as museum exhibits with an emphasis on new technologies. The main objective is to integrate the case study into a global system to preserve and enhance living traditions. The expected results are the creation of a comprehensive proposal for the enrollment of the salt-pits in the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage and the elaboration of a comprehensive proposal for a museum approach to the salt-pits, integrated into the cultural landscape of the region with emphasis on new technologies.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Μέρος Α΄: Θεωρητικό Πλαίσιο	
1. Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	4
1.1. Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά	5
1.1.1. Σύμβαση της UNESCO 1972	6
1.1.2. Πολιτιστικά Τοπία	8
1.2. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	10
1.2.1. Η Έννοια της Άυλης Κληρονομιάς και η Συνθήκη της UNESCO	11
1.2.2. Καταγραφή, Διαφύλαξη, Ανάδειξη	14
2. Στοιχεία Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Μουσειακά Εκθέματα με Χρήση Νέων Τεχνολογιών	18
2.1. Ο Ρόλος των Μουσείων στη Διάδοση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς	19
2.2. Μουσεία και Νέες Τεχνολογίες	22
2.3. Μουσειακή Έκθεση και Χρήση Νέων Τεχνολογιών	29
Μέρος Β΄: Μελέτη Περίπτωσης	
3. Οι Αλυκές της Περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία	36
3.1. Ο Βιωμένος Ορεινός Χώρος της Καμπυλίας	37
3.2. Οι Αλυκές της Καμπυλίας	40
3.2.1. Οι Αλυκές του Imellahen (Ichekaden, Iadnanen, Ait Ounir)	40
3.2.2. Οι Αλυκές του Bel Ayel (Ighil Ali)	48
3.2.3. Οι Αλυκές του Ighil Quantar	52
3.2.4. Οι Αλυκές του Beni-Ourtilane	55
3.3. Η Τεχνογνωσία των Αλυκών ως Στοιχείο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς	59
4. Αλυκές: μια Ψηφιακή Μουσειακή Έκθεση	67
4.1. Εισαγωγή Έκθεσης	69
4.2. Πρώτη Ενότητα: Ιστορία, Οικονομία, Κοινωνία	71
4.2.1. Ιστορία	71
4.2.2. Οικονομία	77
4.2.3. Κοινωνία	84
4.3. Δεύτερη Ενότητα: Οι Αλυκές και το Αλάτι	89
4.3.1. Imellahen (Ait Ounir, Ichekaven, Iaadnanen) Thamelahethe	89
4.3.2. Bel Ayel (Ighil Ali)	92
4.3.3. Ighil Quantar (Thamelaht)	94

4.3.4. Beni-Ourtilane (Melihe)	96
4.4. Τρίτη Ενότητα: Παραδοσιακή Τεχνογνωσία και Χρήση του Αλατιού	98
4.4.1. Παραδοσιακή Τεχνογνωσία	98
4.4.2. Χρήση του Αλατιού	111
Επίλογος	118
Παράρτημα	
A Συγκριτικός Πίνακας Αλυκών της Καμπυλίας	120
B Ποιήματα για τις Αλυκές της Καμπυλίας	123
Βιβλιογραφία	125

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1. Αλγερία	69
Εικόνα 2. Η περιοχή της Καμπυλίας	70
Εικόνα 3. Οι νομοί της Καμπυλίας	70
Εικόνα 4. Άποψη της οροσειράς του Άτλαντα	70
Εικόνα 5. Κορυφή Lalla Khedidja (2,308 m)	70
Εικόνα 6. Λίμνη Tamda Ouguelmim	70
Εικόνα 7. Οι βασιλείς της Νομιδίας (Numidie Royaume)	71
Εικόνα 8. Βασιλικό Μαυρωλείο της Mauretania (Tipaza)	71
Εικόνα 9. Το ταφικό μνημείο του βασιλιά Massinissa (Constantine)	71
Εικόνα 10. Άποψη του Kalaa Beni Abbes (1.297 μ.)	72
Εικόνα 11. Άποψη του Kalaa Beni Abbes	72
Εικόνα 12. Γράμμα των κατοίκων του Αλγερίου για προστασία από τους Οθωμανούς ενάντια στους Ισπανούς (1519 μ. Χ.)	72
Εικόνα 13. Διοικητική διαίρεση της Αλγερίας από τους Οθωμανούς	72
Εικόνα 14. Επίθεση στο Αλγέρι από τη θάλασσα (29.6.1830), έργο του Theodore Gudin	73
Εικόνα 15. Η επαναστάτρια Lalla Fadhma N'Soumer (1830- 1863)	73
Εικόνα 16. Ο Επαναστάτης Cheikh El Mokrani (1815-1871)	73
Εικόνα 17. Ο Επαναστάτης Cheikh El Haddad (1790-1873)	73
Εικόνα 18. Η σφαγή (8 Μαΐου 1945)	74
Εικόνα 19. «Η ομάδα των έξι» στην έναρξη της επανάστασης (1954-1962)	74
Εικόνα 20. Η συμμετοχή της Καμπυλίας στον απελευθερωτικό αγώνα της Αλγερίας 1954-1962	74
Εικόνες 21-22. «Ο λαός είναι ο μοναδικός ήρωας» (1954-1962)	74
Εικόνα 23: Οικογένεια Αλγερινών μεταναστών (Γαλλία)	75
Εικόνα 24. Αλγερινοί μετανάστες (Γαλλία)	75
Εικόνα 25. Διαδήλωση Αλγερινών στο Παρίσι (17 Οκτωβρίου 1961)	75
Εικόνα 26. Η μεταναστευτική κίνηση στο Μαγκρέμπ και στη Γαλλία (1962-1972)	76
Εικόνα 27-28. Παραδοσιακός τρόπος οργώματος στο χωριό Thalmat	77
Εικόνα 29. Τα ελαιόδεντρα στο χωριό Bel Ayel	77
Εικόνα 30. Συλλογή ελιών με τα χέρια	77
Εικόνα 31. Συλλογή ελιών με ράβδισμα	77
Εικόνα 32. Ελιές	77
Εικόνα 33. Παραδοσιακό ελαιοτριβείο	78

Εικόνα 34. Σημερινό ελαιοτριβείο	78
Εικόνα 35-36. Διάφορες ποικιλίες σύκων	78
Εικόνα 37-38. Αποξήρανση σύκων	78
Εικόνα 39-40. Φραγκόσυκα	79
Εικόνα 41-44. Ορεινή κτηνοτροφία	79
Εικόνα 45. Χωράφι με σιτάρι κοντά στον ποταμό Oued Soummam	79
Εικόνα 46. Άποψη του ποταμού Oued Soummam	80
Εικόνα 47-50. Η υφαντική τέχνη	80
Εικόνα 51. Το διεθνές λιμάνι της Μπιτζάια, δεύτερο μεγαλύτερο εμπορικό στην Αλγερία	81
Εικόνα 52. Τουρισμός της περιοχής της Μπιτζάια	81
Εικόνα 53. Σύνδεση με τον αυτοκινητόδρομο Ανατολή-Δύση στο ύψος της Μπιτζάια	81
Εικόνα 54. Η πόλη Tiggirt (νησί) στην Αλγερία (Tizi Ouzou)	82
Εικόνα 55. Χειμερινός τουρισμός (Εθνικό Πάρκο Djurdjura)	82
Εικόνα 56-57. Παραδοσιακή κεραμική τέχνη	82
Εικόνα 58. Παραδοσιακά κοσμήματα των Καμπίλ	83
Εικόνες 59-60. Παραδοσιακή τεχνογνωσία από το χωριό Ath yenni	83
Εικόνα 61. Παραδοσιακό χειροποίητο σεντούκι Afnik (Αφνίκ) από το χωριό Tighermine (Beni-Ourtilane)	83
Εικόνα 62. Ο αρχαίος θεός του νερού Anzar	84
Εικόνα 63. Συγκριτική μελέτη για τον θεό του νερού	84
Εικόνες 64-65. Σύμβολα Berbère	84
Εικόνα 66. Τατουάζ για ομορφιά στα πρόσωπα και τα χέρια των γυναικών	84
Εικόνα 67. Τα γράμματα Tifinaghe (Bèrber)	85
Εικόνα 68-69. Παραδοσιακές φορεσιές Καμπίλ	85
Εικόνα 70. Παρασκευή κους κους	86
Εικόνα 71. Παρασκευή ξινόγαλου και βουτύρου (δοχείο από κολοκύθα)	86
Εικόνα 72-73. Παρασκευή ξινόγαλου και βουτύρου (δοχείο από δέρμα γίδας)	86
Εικόνες 74-75. Γνωστοί Αλγερινοί Καμπίλ τραγουδιστές του 20ού αιώνα	87
Εικόνες 76-77. Παραδοσιακά συγκροτήματα καμπίλ	87
Εικόνα 78-80. Η σφαγή του βοδιού και το μοίρασμα του κρέατος στη γιορτή στη Lawziâ (Λουζίγα)/Thimechret	88
Εικόνα 81. Οι αλυκές της περιοχής της Καμπυλίας	89
Εικόνα 82. Οι αλυκές Imellahen (Ichekaven, Iadenanen, Ait Ounir)	89
Εικόνα 83. Τα τρία χωριά Ichekaven, Iadenanen, Ait Ounir (Imellahen)	90
Εικόνες 84-87. Οι αλυκές Imellahen	90

Εικόνες 88-91. Αποψη των αλυκών Imellahen	91
Εικόνες 92-93. Ο Da Abdellah Moula, τελευταίος εργάτης των αλυκών από το χωριό Iadnanen	91
Εικόνα 94. Ο Lekhder Kemache, τελευταίος εργάτης των αλυκών από το χωριό Ichekaven	91
Εικόνα 95. Χάρτης των αλυκών του χωριού Bel Ayel	92
Εικόνα 96. Άποψη του χωριού Bel Ayel	92
Εικόνες 97-98. Άποψη των αλυκών του χωριού Bel Ayel	92
Εικόνες 99-102. Άποψη των αλυκών του χωριού Bel Ayel	93
Εικόνα 103. Ο Da Akli, τελευταίος εργάτης των αλυκών Bel Ayel (Ighil Ali)	93
Εικόνα 104. Χάρτης των αλυκών του χωριού Ighil Ouantar	94
Εικόνα 105. Άποψη του χωριού Ighil Ouantar	94
Εικόνες 106-107. Άποψη των αλυκών Ighil Ouantar	94
Εικόνες 108-110. Άποψη των αλυκών Ighil Ouantar	95
Εικόνα 111. Καλλιτέχνης που εμπνέεται από τις αλυκές	95
Εικόνα 112. Εορτασμός-Υγρότοποι 2018	95
Εικόνα 113. Χάρτης των αλυκών του χωριού Beni-Ourtilane	96
Εικόνα 114. Άποψη του χωριού Igheldane	96
Εικόνα 115-118. Άποψη των αλυκών Beni-Ourtilane	96
Εικόνες 119-126. Εργασίες στις αλυκές Beni-Ourtilane	97
Εικόνα 127. Da Ouali, ο τελευταίος εργάτης των αλυκών Beni-Ourtilane	98
Εικόνα 128-131. Άποψη εργαλείου L'mesvet (Λ'μσβτ)	98
Εικόνες 132-133. Εργαλείο μέτρησης αλμυρού νερού από τράγο (Aydidh)	99
Εικόνες 134-135. Εργαλεία με τα οποία κατασκευάζεται το Aydidh (Azdouz)	99
Εικόνες 136-138. Εργαλείο μέτρησης αλμυρού νερού από κολοκύθα-Thafekloethe (taxsajt n usendu)	99
Εικόνες 139-142. Τρόποι μεταφοράς αλμυρού νερού	100
Εικόνες 143-144. Το χώμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή των λεκανών (Aselsal/ Amlil)	100
Εικόνες 145-146. Κλείσιμο των λεκανών με χώμα πριν το γέμισμα με αλμυρό νερό	101
Εικόνες 147-150. Εργαλεία για την κατασκευή των αλυκών και των εργαλείων που χρησιμοποιούνται στις αλυκές	101
Εικόνες 151-152. Εργαλεία για τη συλλογή του αλατιού	102
Εικόνες 153-154. Πλύσιμο ποδιών εργατών πριν μπουν στις αλυκές	102
Εικόνες 155-156. Συλλογή αλατιού (Ighil Ouanter)	103
Εικόνα 157. Ο Chikhone Abdennour, από τους τελευταίους εργάτες των αλυκών	

Ighil Ouanter	103
Εικόνες 158-162. Εργαλείο για το στράγγισμα του νερού (Thakeddacheth/ Thikafachine)	104
Εικόνες 163-166. Συλλογή αλατιού πρώτης ποιότητας	105
Εικόνα 167. Συλλογή αλατιού δεύτερης ποιότητας	105
Εικόνα 168. Αλάτι τρίτης ποιότητας	105
Εικόνες 169-171. Το λουλούδι του αλατιού	105
Εικόνα 172. Τοποθέτηση αλατιού στις πλατφόρμες (Ahetone)	106
Εικόνες 173-174. Εργαλείο για τον καθαρισμό των λεκανών (Imeslahen-Ιμσελχέν)	106
Εικόνες 175-176. Εργαλείο για τον καθαρισμό των λεκανών (Thimeslaheth- Θίμσελχεθ)	106
Εικόνες 177-179. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού (Chouari)	107
Εικόνες 180-181. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού και μονάδα μέτρησης	107
Εικόνες 182-183. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού L'mahemel-Λμέχμελ (Yacine 2018)	108
Εικόνες 184-186. Εσωτερικό σπιτιού αρχιτεκτονικής καμπίλ-Αποθήκευση προϊόντων (αλάτι, σιτάρι, κ.λπ.)	108
Εικόνες 187-190. Εργαλείο για τρίψιμο αλατιού πάνω σε δέρμα βοδιού (Thassirthe-Θασσίρθ)	109
Εικόνα 191. Κεντρική λεκάνη με έξοδο καθαρισμού (Beni-Ourtilane)	109
Εικόνες 192-195. Τσιμεντένια στέρνα με σκέπασμα από ξύλο (Beni-Ourtilane)	110
Εικόνες 196-197. Λεκάνες (Imellahen)	110
Εικόνες 198-201. Παστά κρέατα Adjedelouh (Αζεδλούχ) και λίπη L'kheliala (Λεχλίγ)	111
Εικόνες 202-205. Χρήση του αλατιού στις ελιές	111
Εικόνες 206-208. Χρήση του αλατιού στο τυρί	112
Εικόνα 209. Λιαστές ντομάτες με αλάτι (Ilemchane N'toumatiche-Lmitouche/ Ιλέμσεν Ντουματίς)	112
Εικόνες 210-212. Πολύ αλμυρές πίτες	112
Εικόνες 213-220. Παραδοσιακά φαγητά καμπίλ με βάση το παστό κρέας	113
Εικόνες 221-223. Βυρσοδεψία	114
Εικόνες 224-226. Πώληση αλατιού στη λαϊκή αγορά (Michelet 1947)	114
Εικόνες 227-234. Μονάδες μέτρησης αλατιού	115
Εικόνες 235-237. Η λαϊκή αγορά στο Michelet το 1957 (Michelet degwass n rreħba)	116
Εικόνα 238. Η λαϊκή αγορά του Ldjemaa-Beni-Ourtilane (Μάρτιος 2018)	116
Εικόνες 239-244. Association Assirem Gouraya	117

Εισαγωγή

Η εργασία πραγματεύεται τις αλυκές της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία με απώτερο σκοπό τη διαφύλαξη και ανάδειξή τους ως στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και την προσέγγισή τους ως μουσειακών εκθεμάτων με έμφαση στις νέες τεχνολογίες (οπτικοακουστικό υλικό, ψηφιοποίηση). Ο βασικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι η ένταξη του υπό μελέτη παραδείγματος σε ένα παγκόσμιο σύστημα για τη διαφύλαξη και ανάδειξη των ζωντανών παραδόσεων.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πρότασης για την εγγραφή της τεχνογνωσίας των αλυκών στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και η σύνταξη μιας ολοκληρωμένης πρότασης μουσειακής προσέγγισης των αλυκών, ενταγμένη στο πολιτιστικό τοπίο της περιοχής με έμφαση στις νέες τεχνολογίες. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα χωρίζονται σε δύο θεματικές ενότητες. Αρχικά τίθεται το ερώτημα σχετικά με το ποιο είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που έχουν στόχο την ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι οι τεχνικές γνώσεις καταγραφής και έρευνας, και ποιος είναι ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας. Στη συνέχεια διερευνάται πώς μπορούν να αξιοποιηθούν οι νέες τεχνολογίες στη μουσειακή προσέγγιση των αλυκών και ποιες είναι οι Εκθεσιακές Ενότητες που μπορούν να δημιουργηθούν σε ψηφιακό περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα, οι αναμνήσεις από παλαιότερες εποχές διαφυλάσσονται μέσα από τις προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων και των εργατών των αλυκών. Οι μαρτυρίες αυτές παρέχουν πληροφορίες για το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται οι αλυκές και καταγράφονται με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Ο επισκέπτης της ψηφιακής έκθεσης παρακολουθεί τη διαχείριση του αλατιού ιστορικά και κατανοεί πώς διαμόρφωσε την πολιτιστική κληρονομιά που επηρεάζει καθοριστικά τον βιωμένο ορεινό χώρο της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία. Η εκμετάλλευση του αλατιού είναι σημαντικό κεφάλαιο της παραγωγικής ιστορίας της περιοχής. Η διαχρονία της εκμετάλλευσης του αλατιού γίνεται με παράθεση σύγχρονων φωτογραφιών δίπλα

σε αρχειακό φωτογραφικό υλικό και τη χρήση οπτικοακουστικών παραγωγών, σχετικά με τη διαμόρφωση του τοπίου των αλυκών και της γύρω περιοχής στον ιστορικό χρόνο και τον οικισμένο χώρο, όπου κυρίαρχη θέση κατέχει ο άνθρωπος. Οι φωτογραφίες των αντικειμένων που αξιοποιούνται για τη ψηφιακή συλλογή, όπως τα εργαλεία, ο εξοπλισμός, αλλά και οι παραδοσιακές φορεσιές ανδρών και γυναικών της περιοχής έχουν κυρίαρχη θέση. Μέσα από την ψηφιακή αυτή έκθεση στόχος είναι η ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου των περιοχών των αλυκών, προκειμένου η παραδοσιακή τεχνογνωσία των αλυκών να εγγραφεί στον Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται βασίζεται σε εκτενή βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με τις έννοιες της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και τη μουσειακή αξιοποίηση στοιχείων της δεύτερης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Συλλέγεται πληροφοριακό υλικό για τις αλυκές από ήδη δημοσιευμένα κείμενα και από συνεντεύξεις με εργαζόμενους των αλυκών και κατοίκους της περιοχής. Τέλος, αξιοποιούνται οι νέες τεχνολογίες, όπως είναι οι πολυμεσικές εφαρμογές και οι ταινίες τεκμηρίωσης προκειμένου να στηθεί μια ψηφιακή έκθεση.

Ιδιαίτερη βαρύτητα στη μελέτη δόθηκε στην αξιοποίηση οπτικοακουστικού υλικού που προϋπήρχε, αλλά κυρίως στο ντοκιμαντέρ με τίτλο *La saline de Beni-Ourtilane (Algérie): histoire et patrimoine*. Το ντοκιμαντέρ αυτό γυρίστηκε το 2017 στις αλυκές του χωριού Beni-Ourtilane από τον υπογράφωντα τη μελέτη, καθώς είναι και ο τόπος καταγωγής του.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος ολοκληρώνεται η θεωρητική προσέγγιση των δύο βασικών εννοιών –άυλη πολιτιστική κληρονομιά και μουσεία και νέες τεχνολογίες. Στο δεύτερο μέρος αξιοποιείται η μελέτη περίπτωσης των αλυκών της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία.

Μέρος Α΄

Θεωρητικό Πλαίσιο

Κεφάλαιο 1

Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η διεθνής κοινότητα αναγνωρίζει τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και επιχειρεί να διασφαλίσει την προστασία της μέσα από ένα οργανωμένο σύστημα. Με τον όρο «διεθνής προστασία» νοείται η προστασία των πολιτιστικών αγαθών από διεθνείς οργανισμούς βάσει διεθνών κανόνων. Οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί χωρίζονται σε διακυβερνητικούς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την UNESCO και μη κυβερνητικούς που αφορούν συγκεκριμένα πεδία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι το ICOM για τα μουσεία, το ICOMOS για τα αρχιτεκτονικά μνημεία, κ.λπ. (Κόνσολα 1995: 26-30).

Η UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) είναι ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό. Ιδρύθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1945 με σκοπό να υπηρετήσει τις πανανθρώπινες αξίες και στόχο την ευημερία του ανθρώπου σε έναν ειρηνικό κόσμο. Είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός και αποτελείται από 195 κράτη-μέλη, ενώ κάθε κράτος-μέλος εκπροσωπείται από τον επίσημο πολιτιστικό φορέα του. Οι πιο σημαντικές διεθνείς συμβάσεις της UNESCO που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι (Βουδούρη, Στρατή 1999: 1-92):

- Η Διεθνής Σύμβαση της UNESCO για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, που υπογράφηκε στη Χάγη στις 14 Μαΐου 1954 (κυρώθηκε με τον Ν. 1114/1981).
- Η Διεθνής Σύμβαση της UNESCO που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 17 Νοεμβρίου 1970 και αφορά τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών (κυρώθηκε με τον Ν. 1103/1980).

- Η Διεθνής Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 23 Νοεμβρίου 1972 (κυρώθηκε με τον Ν. 1126/1981).
- Η Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 3 Νοεμβρίου 2003 (κυρώθηκε με τον Ν. 3521/2006).

Οι συμβάσεις αυτές δίνουν αρχικά τους ορισμούς των βασικών εννοιών. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Χάγης ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται: α) τα αγαθά, κινητά και ακίνητα, με μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά των λαών, όπως είναι τα μνημεία αρχιτεκτονικής, τέχνης και ιστορίας, εκκλησιαστικά και κοσμικά, αρχαιολογικές τοποθεσίες, οικοδομικά σύνολα, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα καλλιτεχνικού, ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, καθώς επίσης και οι επιστημονικές συλλογές, β) τα οικοδομήματα βασικός σκοπός των οποίων είναι η διαφύλαξη και η έκθεση κινητών πολιτιστικών αγαθών, όπως είναι τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες, τα αρχεία, και γ) τα κέντρα που περιέχουν έναν σημαντικό αριθμό πολιτιστικών αγαθών. Σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1970, πολιτιστικά αγαθά θεωρούνται τα θρησκευτικά ή κοσμικά, που καθορίζονται από το κάθε κράτος λόγω της σπουδαιότητάς τους για την αρχαιολογία, την προϊστορία, την ιστορία, τη φιλολογία, την τέχνη και την επιστήμη (Σκουρής, Τροβά 2003: 281, 296-297). Επομένως, ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Γίνεται σαφές ότι οι συμβάσεις αυτές αφορούν την προστασία τόσο των υλικών μαρτυριών όσο και των άυλων (Χριστοφιλόπουλος 2005: 3-5, Γραμματικάκη-Αλεξίου 2002).

1.1. Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά

Η διαπίστωση από τα εμπλεκόμενα μέλη της UNESCO ότι τα πολιτιστικά αγαθά έχουν υποστεί σοβαρές καταστροφές λόγω πολεμικών συγκρούσεων, γεγονός που έχει σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, οδήγησε στη Διεθνή Σύμβαση της UNESCO για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης (Χάγη 1954). Στην ίδια βάση συνάπτονται και οι επόμενες διεθνείς συμβάσεις, που κυρώνονται στη συνέχεια από τις χώρες-μέλη της UNESCO.

Ουσιαστικά, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνίσταται κυρίως: α) στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των στοιχείων της, β) στη διατήρηση και στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της, γ) στην αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής, δ) στη συντήρηση και την κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάστασή της, ε) στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν, στ) στην ανάδειξη και την ένταξή της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, και ζ) στην παιδεία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά (Ν. 3028/2002, άρθρο 3, Μανιάτης 2008: 37).

1.1.1. Σύμβαση της UNESCO 1972

Η Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των κρατών μελών της UNESCO το 1972 και μέχρι σήμερα έχει υπογραφεί από 191 κράτη μέλη. Στο κείμενο της Σύμβασης ορίζονται οι έννοιες της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς μαζί με τις υποχρεώσεις που απορρέουν για τα κράτη μέλη και τη διεθνή κοινότητα όσον αφορά την προστασία μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, ως πολιτιστική κληρονομιά νοούνται: α) τα μνημεία, όπως αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα και κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, επιγραφές και ένα σύνολο έργων παγκόσμιας ιστορικής, καλλιτεχνικής και επιστημονικής αξίας, β) τα σύνολα οικοδομημάτων, όπως ομάδες μεμονωμένων κτιρίων και οικισμοί που εξαιτίας της ομοιογένειας ή της θέσης τους έχουν παγκόσμια ιστορική, καλλιτεχνική και επιστημονική αξία, γ) τα τοπία, που πρόκειται για ανθρώπινα έργα ή συνδυασμό ανθρώπινων και φυσικών έργων, εκτάσεις, αρχαιολογικούς χώρους παγκόσμιας ιστορικής, αισθητικής, εθνολογικής και ανθρωπολογικής αξίας. Η Σύμβαση ορίζει και τη φυσική κληρονομιά: α) τα φυσικά μνημεία παγκόσμιας αισθητικής και επιστημονικής αξίας, β) τους γεωλογικούς και τους φυσιογραφικούς σχηματισμούς και τις καθορισμένες εκτάσεις απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών παγκόσμιας επιστημονικής αξίας και την ανάγκη διατήρησής τους, γ) τα φυσικά τοπία με καθορισμένες φυσικές εκτάσεις παγκόσμιας επιστημονικής αξίας και την ανάγκη διατήρησής τους (Ν. 1126/1981, άρθρο 1-2).

Η Σύμβαση ορίζει τη δημιουργία δύο καταλόγων. Ο Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς είναι το πιο γνωστό αρχείο μνημείων και χώρων ανεκτίμητης αξίας για όλη την ανθρωπότητα. Σήμερα περιλαμβάνει περισσότερες από 1.000 εγγραφές

από 163 κράτη μέλη. Στη Σύμβαση ορίζεται επίσης ότι το αρμόδιο σώμα για τη λήψη αποφάσεων και την αξιολόγηση αιτημάτων συμπερίληψης στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς είναι μια Διακυβερνητική Επιτροπή με αιρετά μέλη. Για την προστασία μνημείων που χρήζουν άμεσης προστασίας υπάρχει ένας δεύτερος Κατάλογος για Μνημεία σε Κίνδυνο (UNESCO 2016: 17).

Προκειμένου να συμπεριληφθεί ένα μνημείο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς χρειάζεται να πληρούνται ορισμένα κριτήρια «εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας»:

- να είναι αριστουργηματικό δείγμα της ανθρώπινης δημιουργικότητας,
- να παρουσιάζει σημαντική ανταλλαγή ανθρώπινων αξιών σε ένα χρονικό διάστημα ή σε μια πολιτισμική περιοχή, που να αφορά την αρχιτεκτονική, την τεχνολογική εξέλιξη, την τέχνη των μνημείων, την πολεοδομία ή τον σχεδιασμό τοπίων,
- να αποτελεί μοναδική ή εξαιρετική μαρτυρία για μια πολιτιστική παράδοση ή έναν πολιτισμό που επιβιώνει μέχρι σήμερα ή έχει εξαφανιστεί,
- να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα αρχιτεκτονικής κτιρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συμπλέγματος ή τοπίου που απεικονίζει σημαντικές περιόδους της ιστορίας,
- να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα παραδοσιακού οικισμού, αξιοποίησης γης ή θάλασσας, ενδεικτικό ενός πολιτισμού ή της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το περιβάλλον,
- να συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με γεγονότα ή ζωντανές παραδόσεις, ιδέες ή αντιλήψεις, με καλλιτεχνικά ή λογοτεχνικά έργα εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας,
- να περιέχει φυσικά φαινόμενα σε μεγάλο βαθμό ή περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και αισθητικής αξίας,
- να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα εκπροσώπησης σημαντικών σταδίων της ιστορίας της γης, όπως σημαντικές γεωλογικές διαδικασίες σε εξέλιξη,
- να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα σημαντικών οικολογικών και βιολογικών διαδικασιών στην εξέλιξη και την ανάπτυξη της γης, του νερού, παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων και κοινοτήτων ζώων και φυτών·
- να περιλαμβάνει τα πιο σημαντικά φυσικά καταλύματα για διατήρηση της επιτόπιας βιολογικής ποικιλομορφίας, καθώς και αυτά που περιέχουν απειλούμενα είδη εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας (UNESCO 2016: 17-18).

Τα πιο πάνω κριτήρια επεξηγούνται εκτενέστερα στις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά, ενώ λαμβάνεται σημαντικά υπόψη το καθεστώς προστασίας και διαχείρισης, η αυθεντικότητα και ο ενιαίος χαρακτήρας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Επίσης, συστάθηκε ένα Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στο οποίο τα κράτη μέλη οφείλουν να συνεισφέρουν σε τακτά χρονικά διαστήματα ένα καθορισμένο ποσό. Επιπλέον, γίνονται δεκτές προαιρετικές εισφορές από κράτη και οργανισμούς για χρηματοδότηση συγκεκριμένων Προγραμμάτων. Η αξιοποίηση του Ταμείου και οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την παροχή οικονομικής βοήθειας για σκοπούς προστασίας της Παγκόσμιας Κληρονομιάς προσδιορίζονται και αυτά στις Κατευθυντήριες Γραμμές για την εφαρμογή της Σύμβασης (UNESCO 2016).

1.1.2. Πολιτιστικά Τοπία

Το 1992 θεσμοθετήθηκε μια νέα κατηγορία μνημείων, τα πολιτιστικά τοπία. Ουσιαστικά πρόκειται για τα τοπία που ο άνθρωπος έχει συνδιαμορφώσει μαζί με τη φύση ή τα τοπία που η παράδοση λαών έχει νοηματοδοτήσει και έχει καταστήσει αναγνώσιμα ως αρχεία της ιστορίας τους. Το 1993 καθιερώνεται το Σύστημα των Ζωντανών Ανθρώπινων Θησαυρών (Living Human Treasures) (Φωτοπούλου 2016: 17). Πιο συγκεκριμένα, η UNESCO ορίζει τα πολιτιστικά τοπία ως γεωγραφικές περιοχές, που αντιπροσωπεύουν το έργο της φύσης σε συνδυασμό με την ανθρώπινη επέμβαση. Απεικονίζουν την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας στην πάροδο του χρόνου, με την ταυτόχρονη επίδραση των δυνατοτήτων που παρουσιάζει το φυσικό περιβάλλον, αλλά και διαδοχικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων (UNESCO 1972, UNESCO 2002, UNESCO 2012, Καρτάλης, κ.ά. 2014: 13).

Η UNESCO αντιλαμβάνεται τα πολιτιστικά τοπία ως μία ειδικότερη κατηγορία τοπίων και τα κατατάσσει σε τρεις κύριες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά το σαφώς οριζόμενο τοπίο, σχεδιασμένο και διαμορφωμένο από τον άνθρωπο. Περιέχει τα τοπία κήπων και πάρκων, που είναι διαμορφωμένα για αισθητικούς λόγους και σχετίζονται συχνά με θρησκευτικά ή άλλα σημαντικά κτίρια. Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτή του εξελισσόμενου τοπίου, που προέρχεται από μια κοινωνική, οικονομική, διοικητική ή θρησκευτική κατάσταση και έχει αναπτύξει τη σημερινή του μορφή σε σύμπραξη με το περιβάλλον. Τα τοπία αυτά χωρίζονται σε δύο υποκατηγορίες: α) το απολιθωμένο τοπίο,

όπου η διαδικασία εξέλιξης σταμάτησε κάποια στιγμή στο παρελθόν, απότομα ή σε κάποιο χρονικό διάστημα, β) το συνεχές τοπίο, που έχει ενεργό ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία εφόσον η διαδικασία εξέλιξης συνεχίζεται και είναι στενά συνδεδεμένο με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής. Η τρίτη κατηγορία είναι αυτή του συνειρμικού τοπίου, το οποίο αφορά κυρίως θρησκευτικούς, καλλιτεχνικούς ή πολιτιστικούς συσχετισμούς με το φυσικό στοιχείο και λιγότερο υλικά πολιτιστικά τεκμήρια (Fowler 2003: 16, UNESCO 2002, Καρτάλης, κ.ά. 2014: 14).

Το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS) στη Διακήρυξη για τα Τοπία Κληρονομιάς εστιάζει στην έννοια του πολιτιστικού τοπίου με όρους «αλληλεπίδρασης ανθρώπων και φύσης κατά την πάροδο του χρόνου». Τα πολιτιστικά τοπία είναι ζωντανά τοπία, οι αλλαγές των οποίων ακολουθούν τον εκάστοτε πολιτισμό, το κλίμα και το φυσικό περιβάλλον. Ο χαρακτήρας του τοπίου αντικατοπτρίζει τις αξίες των ανθρώπων που το διαμόρφωσαν και συνεχίζουν να ζουν σε αυτό εφόσον ο πολιτισμός δρα ως καταλύτης (ICOMOS 2004, ICOMOS 2009, Καρτάλης, κ.ά. 2014: 14).

Επομένως, ένας συνθετικός ορισμός για το πολιτιστικό τοπίο είναι ότι «πρόκειται για μια φυσική έκταση με φυσικά χαρακτηριστικά και με στοιχεία δημιουργημένα ή/και τροποποιημένα από την ανθρώπινη δραστηριότητα, με υλικά ή άυλα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία, που διατάσσονται στο τοπίο και αντικατοπτρίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις με το τοπίο αυτό». Τα πολιτιστικά τοπία έχουν διάφορα μεγέθη, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση για την ταυτοποίηση ενός πολιτιστικού τοπίου είναι η διαχρονική σχέση των ανθρώπων με τα μέρη αυτά. Τελικά πρόκειται για ζωντανά τοπία και όχι μουσειακά αντικείμενα. Ένα κρίσιμο ζήτημα είναι ο καθορισμός των ορίων ανάμεσα στο πολιτιστικό και το φυσικό τοπίο, καθώς και πώς το δεύτερο αλλάζει σε πολιτιστικό. Παρότι είναι σαφές ότι σε ένα πολιτιστικό τοπίο υπάρχει υλική απόδειξη ανθρώπινης αλληλεπίδρασης, η οριοθέτηση είναι συχνά δύσκολη. Τα τοπία αυτά βοηθούν στην κατανόηση του παρελθόντος προκειμένου να έχουν αξία για τις επόμενες γενεές και είναι ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς αποτελούν ένα δυναμικό σύστημα. Πρόκειται για ένα σύστημα που διαμορφώνεται μέσω δύο διαφορετικών διαδικασιών, μιας φυσικής διαδικασίας αλλαγής των στοιχείων του τοπίου και ταυτόχρονα μιας κοινωνικής και ιστορικής διαδικασίας (Καρτάλης, κ.ά. 2014: 16).

1.2. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Η συζήτηση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς έχει απασχολήσει έντονα τη διεθνή κοινότητα τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Βέβαια, η καταγραφή και προστασία του παραδοσιακού πολιτισμού ήταν ο βασικός πυλώνας της ανθρωπολογίας στα τέλη του 19ου και όλο τον 20ό αιώνα. Βασική αντίληψη του επιστημονικού αυτού κλάδου ήταν ο κίνδυνος να εξαφανιστεί ο πολιτισμός και οι παραδόσεις των αυτοχθόνων στις αποικίες των ευρωπαϊκών κρατών και της Βόρειας Αμερικής από την πίεση του δυτικού πολιτισμού. Η μελέτη, καταγραφή και διάσωση του άυλου και υλικού πολιτισμού των αυτοχθόνων αυτών υπήρξε βασική προτεραιότητα (Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 56).

Ήδη από τον 19ο αιώνα παρατηρούμε στην Ελλάδα τις πρώτες προσπάθειες για τη διάσωση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όταν φιλόλογοι, λαογράφοι και άλλοι μερίμνησαν για την καταγραφή των παραδόσεων με τη δημιουργία εθνικών αρχείων. Ωστόσο, ο όρος άυλη πολιτιστική κληρονομιά ήταν άγνωστος, μέχρις ότου η Δύση προώθησε την έννοια της διάσωσης των αγαθών αυτών, μέσω των πνευματικών δικαιωμάτων. Είναι γεγονός ότι οι πολιτιστικές δημιουργίες συνδέονται με ιδεολογικά, ατομικά, καλλιτεχνικά, αλλά και οικονομικά συμφέροντα. Τα αγαθά αυτά μετατρέπονται σε εμπορεύματα, για τα οποία υπάρχουν ζητήματα ιδιοκτησίας και πνευματικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τη νομοθεσία η απόδοση των πνευματικών δικαιωμάτων προϋποθέτει έναν δημιουργό, δηλαδή ένα φυσικό πρόσωπο με οικονομικά οφέλη. Στην περίπτωση της λαϊκής δημιουργίας, ως συλλογικό φαινόμενο, προκύπτουν κάποια ερωτήματα. Ποιος είναι ο δημιουργός μιας εθιμικής πρακτικής; Θεωρείται ως δημιουργός αυτός που τραγουδάει, χορεύει, παίζει μουσική, μετέχει σε εθιμικές πρακτικές και αφηγείται μνήμες; Κι αν ισχύει το τελευταίο, με ποιον τρόπο ή τρόπους ο χορός, η μουσική και το τραγούδι μετατρέπονται από συλλογική πρακτική σε πεδίο διεκδίκησης πνευματικών δικαιωμάτων από μεμονωμένα άτομα ή συλλογικά όργανα (Λουτζάκη 2004: 6).

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνιστά μια ζωντανή πραγματικότητα που εξελίσσεται και προσαρμόζεται, παρακολουθώντας τις κοινωνικές εξελίξεις της τοπικής κοινότητας. Αφορά κυρίως τις κοινότητες των φορέων της, δηλαδή τους ανθρώπους που ασκούν τις διάφορες πολιτισμικές πρακτικές. Ο όρος άυλη κληρονομιά διαφέρει από τους

υπόλοιπους που επιχειρούν να περιγράψουν το ίδιο πεδίο γνώσης (π.χ. λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία, εθνογραφία, κ.λπ.), καθώς αναφέρεται στην οπτική της κοινότητας που φέρει και μεταβιβάζει το στοιχείο αυτό. Ο όρος δημιουργήθηκε στους κύκλους της UNESCO προκειμένου να επεκτείνει το υπάρχον σύστημα προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς (Kurin 2004: 67, Zante 2004: 36, Φωτοπούλου 2016: 13-14).

1.2.1. Η Έννοια της Άυλης Κληρονομιάς και η Συνθήκη της UNESCO

Η UNESCO αρχικά υιοθέτησε τη Σύμβαση για την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά (UNESCO 1972). Ωστόσο, πρόκειται για μια Σύμβαση στον Κατάλογο της οποίας υπάρχουν μόνο μνημεία χωρίς να λαμβάνει υπόψη της την πολιτισμική πρακτική των ατόμων. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά εκδηλώνεται με υλική μορφή. Για παράδειγμα, οι γνώσεις και οι ικανότητες κατασκευής μουσικών οργάνων χαρακτηρίζεται ως η κατασκευή οργάνων. Με τον τρόπο αυτό δηλώνεται η στενή σχέση της υλικής και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Bedjaoui 2004: 153, Zante 2004: 39, Φωτοπούλου 2016: 14).

Τα κράτη μέλη της UNESCO από τη δεκαετία του 1980 αντιμετώπισαν το ζήτημα της προστασίας των παραδοσιακών μορφών τέχνης και πολιτισμού και το ενδεχόμενο της οικονομικής και εμπορευματικής εκμετάλλευσής τους. Η αναζήτηση προστασίας της παραδοσιακής τέχνης μέσα από την αναγνώριση των πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών ήταν καθοριστική για τις προσπάθειες των διεθνών οργάνων, ωστόσο αποδείχθηκε άκαρπη. Μετά από πολυετείς διαβουλεύσεις αποφασίστηκε ότι το θέμα της οικονομικής εκμετάλλευσης της παραδοσιακής τέχνης θα εξετάζονταν από τον Διεθνή Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO), ενώ η UNESCO θα επικεντρώνονταν σε θέματα διαφύλαξης, εκπαίδευσης και μετάδοσης. Η ανάδειξη και προστασία του λαϊκού πολιτισμού γίνεται με τη Σύσταση για την Προστασία του Παραδοσιακού Πολιτισμού και του Φολκλόρ (Alivizatou 2012, Kirshenblatt-Gimblett 2004: 53, Wendland 2004: 97-98, Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 56-57, Φωτοπούλου 2016: 17).

Η UNESCO, ήδη από το 1984, είχε αρχίσει να επεξεργάζεται την έννοια της μη υλικής κληρονομιάς (non-physical heritage) εξετάζοντας την πιθανότητα εφαρμογής της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά και στον παραδοσιακό πολιτισμό. Τον Οκτώβριο του 2003, στην 32η Γενική Διάσκεψη της UNESCO παρουσιάστηκε ένα

ολοκληρωμένο θεσμικό κείμενο το οποίο έγινε αποδεκτό ως Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ από το 2006 τέθηκε σε ισχύ. Είχε προηγηθεί το πιλοτικό πρόγραμμα της Προκήρυξης των Αριστουργημάτων της Άυλης Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, η οποία περιλάμβανε τη θεσμική αναγνώριση και προβολή παραδοσιακών μορφών τέχνης (Aikawa 2004: 139, Kurin 2004: 66, Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 56-57, Φωτοπούλου 2016: 18). Τελικά, υιοθετήθηκε ο όρος «Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά» (Intangible Heritage, Patrimoine Immatériel) προκειμένου να καλύψει την ανάγκη της ανάδειξης της αξίας και της διαφύλαξης της διαγενεακής μετάδοσής της από τους ίδιους τους φορείς παραγωγής της (Φωτοπούλου 2016: 18-19).

Ειδικότερα, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης του 2003 ορίζεται ως «... οι πρακτικές, οι αναπαραστάσεις, οι εκφράσεις, οι γνώσεις, οι τεχνικές, καθώς και οι σχετικοί πολιτιστικοί χώροι και τα αντικείμενα, τα οποία οι κοινότητες, οι ομάδες και τα άτομα αναγνωρίζουν ως στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η άυλη κληρονομιά μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, ενώ μεταβάλλεται διαρκώς σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία, ενισχύοντας την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων και προωθώντας τον σεβασμό για την πολιτισμική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα» (UNESCO 2003, παρ. 2, Φ.Ε.Κ. Α 275/22.12.2006: 3037).

Η Σύμβαση καταγράφει ορισμένες μορφές άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς να είναι εξαντλητική. Συγκεκριμένα αναφέρεται:

- στις προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. παραμύθια, μύθοι και διηγήσεις),
- στις παραστατικές τέχνες (π.χ. χορός, μουσική, λαϊκό θέατρο),
- στις κοινωνικές πρακτικές, τα δρώμενα και τις εορταστικές δραστηριότητες (π.χ. λαϊκά δρώμενα, σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του ανθρώπου),
- στις γνώσεις και πρακτικές της φύσης και του σύμπαντος (π.χ. παραδοσιακές καλλιέργειες, λαϊκές αντιλήψεις για τη μετεωρολογία),
- στην παραδοσιακή τεχνογνωσία (π.χ. υφαντική, αγγειοπλαστική) (Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006: 3037-3038).

Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 2003 είναι μια διεθνής σύμβαση που αφορά την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιαίτερα των πολιτισμικών εκφάνσεών της που δεν έχουν υλική διάσταση (π.χ. μουσική, χορός, γνώσεις και πρακτικές κ.λπ.). Έως τον Ιούνιο του 2017 η σύμβαση είχε κυρωθεί από 174 κράτη. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με τον Ν. 3521 (Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006).

Η Σύμβαση έχει ως σκοπό:

- την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς,
- τον σεβασμό της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των ενδιαφερομένων κοινοτήτων, ομάδων και ανθρώπων,
- την ευαισθητοποίηση σε επίπεδο τοπικό, εθνικό και διεθνές όσον αφορά τη σημασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και της αμοιβαίας εκτίμησης που πρέπει να τυγχάνει,
- τη διεθνή συνεργασία και συνδρομή.

Η Σύμβαση προβλέπει τη λειτουργία οργάνων και επιτροπών, σκοπός των οποίων είναι η εφαρμογή των γενικών σκοπών και των επιμέρους στόχων που σχετίζονται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006: 3037). Τα προβλεπόμενα από τη Σύμβαση όργανα είναι: α) η Γενική Συνέλευση των κρατών-μερών, β) η Διακυβερνητική Επιτροπή Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ή απλά Επιτροπή, και γ) η Γραμματεία. Πιο συγκεκριμένα, η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο της Σύμβασης. Συνέρχεται κάθε δύο χρόνια σε τακτική σύνοδο, ενώ μπορεί να συνέλθει σε έκτακτη σύνοδο με απόφασή της ή κατόπιν αιτήσεως της Διακυβερνητικής Επιτροπής Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ή τουλάχιστον του ενός τρίτου των κρατών-μερών. Η Επιτροπή έχει καθορισμένες αρμοδιότητες, όπως:

- να προάγει τους στόχους της Σύμβασης, να ενθαρρύνει και να διασφαλίζει τον έλεγχο της εφαρμογής της,
- να παρέχει συμβουλές για τις βέλτιστες πρακτικές και να διατυπώνει συστάσεις για τα μέτρα προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς,
- να προετοιμάζει και να υποβάλλει για έγκριση στη Γενική Συνέλευση σχέδιο αξιοποίησης των πόρων του Ταμείου,
- να καταβάλλει προσπάθειες αύξησης των πόρων και να λαμβάνει τα απαιτούμενα μέτρα,
- να προετοιμάζει και να υποβάλλει για έγκριση στη Γενική Συνέλευση τις επιχειρησιακές οδηγίες εφαρμογής της Σύμβασης,

- να εξετάζει τις εκθέσεις των κρατών-μελών και να συντάσσει περιλήψεις τους για τη Γενική Συνέλευση,
- να εξετάζει τα αιτήματα που υποβάλλουν τα κράτη-μέλη και να αποφασίζει, σύμφωνα με τα αντικειμενικά κριτήρια επιλογής για τις εγγραφές στους καταλόγους και την παροχή διεθνούς βοήθειας.

Την Επιτροπή επικουρεί η Γραμματεία της UNESCO, η οποία προετοιμάζει τα έγγραφα της Γενικής Συνέλευσης και της Επιτροπής, καθώς και το σχέδιο της ημερήσιας διάταξης των συνεδριάσεων τους, ενώ εξασφαλίζει την εκτέλεση των αποφάσεών τους (Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006: 3038-3039).

1.2.2. Καταγραφή, Διαφύλαξη, Ανάδειξη

Η Σύμβαση του 2003 καινοτομεί σε σχέση με τις προηγούμενες συμβάσεις της UNESCO λόγω της διεπιστημονικής προσέγγισης εφαρμογής της, εφόσον αναγνωρίζει τον βασικό ρόλο των τοπικών κοινοτήτων στη διαφύλαξη και μετάδοση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Ουσιαστικά, πρόκειται για τους ανθρώπους που ασκούν ένα στοιχείο της άυλης κληρονομιάς ή μετέχουν στη επιτέλεσή του (Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 57). Κάθε ενέργεια που αναλαμβάνεται στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης είναι επιλογή της κοινότητας των φορέων του στοιχείου αυτού. Τα βασικότερα παραδείγματα είναι η συγκρότηση των εθνικών ευρετηρίων και των διεθνών καταλόγων και η διασφάλιση της μετάδοσης στην επόμενη γενιά. Σχετικά με την κοινότητα των φορέων δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός, καθώς δεν μπορεί να προσδιοριστεί από το μέγεθός ή τη θεσμική της υπόσταση. Η κοινότητα των φορέων προσδιορίζεται από το γεγονός ότι όσοι ανήκουν σε αυτή μέσω της συμμετοχής τους διαμορφώνουν ένα στοιχείο της κοινωνικής τους ταυτότητας (π.χ. ένα επαγγελματικό σωματείο, ένας χορευτικός σύλλογος, ανεξάρτητα άτομα χωρίς κάποια θεσμική οργάνωση, κ.λπ.) (Φωτοπούλου 2016: 21-22).

Η Σύμβαση του 2003 εμπεριέχει την έννοια της διαφύλαξης και της ανάδειξης της αξίας. Η έννοια της διαφύλαξης ορίζεται ως «... μέτρα που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα της άυλης κληρονομιάς και, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό, την τεκμηρίωση, την έρευνα, τη διατήρηση, την προστασία, την προώθηση και τη μετάδοση διαμέσου επίσημης και ανεπίσημης εκπαίδευσης, καθώς και την αναζωογόνηση αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς» (UNESCO 2003, παρ. 2, Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006: 3038, Zanten 2004: 41). Οι ιδέες της αναζωογόνησης και της μετάδοσης που αναφέρονται στον παραπάνω

ορισμό δίνουν έμφαση στη δημιουργική συνέχιση της παράδοσης μέσω της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινότητας, παρά στην καθαρά τεχνική και επιστημονική τεκμηρίωση. Πρόκειται για μια πολιτική διαχείρισης που διαφοροποιείται από την έννοια της προστασίας, καθώς αφορά τη διασφάλιση της συνέχειας ενός στοιχείου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς όπως εξελίσσεται διαχρονικά από γενιά σε γενιά (Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 57, Φωτοπούλου 2016: 22).

Η έννοια της διαφύλαξης που διαπνέει τη Σύμβαση του 2003 είναι άμεσα συνδεδεμένη με την έννοια της βιωσιμότητας, καθώς βασικό στοιχείο της είναι η προστασία της άυλης κληρονομιάς και η μετάδοσή της από γενιά σε γενιά. Ουσιαστικά, αναγνωρίζεται η αξία της άυλης κληρονομιάς ως πολιτιστικό απόθεμα που μπορεί να αποτελέσει εργαλείο κοινωνικής, εκπαιδευτικής, πνευματικής και οικονομικής τοπικής ανάπτυξης (Bedjaoui 2004: 154, Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 57-58, Φωτοπούλου 2016: 24).

Η σύνδεση του πολιτισμού με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αρχικά εμφανίζεται στη Σύμβαση του 2003, ενισχύεται σε επόμενα κείμενα της UNESCO. Κάποιες γενικές αρχές της UNESCO για τη χρήση του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη είναι:

- η ενίσχυση της ειρήνης και της συμφιλίωσης, της κοινωνικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και η διαφύλαξη του πολιτισμού για τις επόμενες γενεές,
- η προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας,
- η ενσωμάτωση στις αναπτυξιακές πολιτικές και τα προγράμματα, η μείωση της φτώχειας και η οικονομική ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, η επίτευξη βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και διαχείρισης, καθώς και η ενίσχυση καινοτόμων μοντέλων συνεργασίας (UNESCO 2013).

Η Σύμβαση του 2003 αναφέρεται στις βασικές υποχρεώσεις των κρατών μελών σχετικά με την καταγραφή των παραδόσεων και των εκφράσεων σε εθνικούς καταλόγους απογραφής (inventories) σε συνεργασία με τις τοπικές κοινότητες, τα ερευνητικά κέντρα, τα μουσεία, κ.λπ. Οι κατάλογοι αυτοί συντάσσονται από ειδικούς ερευνητές της κάθε χώρας, όπου ο κρατικός φορέας αποφασίζει ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες, ενώ η UNESCO δεν επιβάλλει μια συγκεκριμένη μεθοδολογία. Σε διεθνές επίπεδο, η Σύμβαση προβλέπει τη δημιουργία δύο καταλόγων, ενώ προβλέπεται η δημιουργία του Διεθνούς Ταμείου ενίσχυσης εκφράσεων και φορέων άυλης κληρονομιάς (UNESCO 2003, παρ.11-28, Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 57-58).

Η Σύμβαση προβλέπει τη δημιουργία και τον συνεχή εμπλουτισμό τριών Καταλόγων: α) του Αντιπροσωπευτικού Καταλόγου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, β) του Καταλόγου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που απαιτεί επείγουσα προστασία, και γ) τα Προγράμματα, σχέδια και δραστηριότητες διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή, μετά από πρόταση των ενδιαφερόμενων κρατών-μερών, συντάσσει, ενημερώνει και δημοσιεύει τον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο προκειμένου να καταστεί η άυλη κληρονομιά περισσότερο αντιληπτή. Στόχος είναι η κατανόηση της σημασίας της και της ενθάρρυνσης του διαλόγου με σεβασμό στην πολιτισμική πολυμορφία. Η Επιτροπή διαμορφώνει και υποβάλλει για έγκριση στη Γενική Συνέλευση τα κριτήρια για τη σύνταξη, την ενημέρωση και τη δημοσίευση του Αντιπροσωπευτικού Καταλόγου. Παράλληλα, η Επιτροπή συντάσσει, ενημερώνει και δημοσιεύει τον Κατάλογο που απαιτεί επείγουσα προστασία και προχωράει σε καταχώρηση στον Κατάλογο κατόπιν αιτήματος του ενδιαφερόμενου κράτους-μέρους προκειμένου να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας. Η Επιτροπή διαμορφώνει και υποβάλλει για έγκριση στη Γενική Συνέλευση τα κριτήρια για τη σύνταξη, την ενημέρωση και τη δημοσίευση του καταλόγου. Τέλος, η Επιτροπή επιλέγει κατά περιόδους και προωθεί προγράμματα, σχέδια και δραστηριότητες προστασίας της κληρονομιάς, που κρίνει ότι αντικατοπτρίζουν καλύτερα τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών και με βάση τις προτάσεις που υποβάλλουν τα κράτη-μέρη (Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006: 3040).

Ουσιαστικά, η Σύμβαση του 2003 συμπληρώνει τη Σύμβαση του 1972, καθώς προτείνει μια πιο ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο διαφοροποιείται σε κάποια σημεία ως προς τον ορισμό του αντικειμένου προστασίας και τα διαχειριστικά θέματα.

Σύμβαση του 1972	Σύμβαση του 2003
προστασία εμβληματικών φυσικών και πολιτιστικών μνημείων και τόπων που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία	προσφέρει ένα πλαίσιο διαφύλαξης όλων των εκφράσεων της άυλης κληρονομιάς μιας χώρας, χωρίς άμεση αναφορά στο θέμα της αξίας ή της αυθεντικότητας των πολιτιστικών παραδόσεων

τα κράτη μέλη υποχρεούνται να προστατεύσουν μόνο μνημεία και χώρους που έχουν αναρτηθεί σε έναν από τους τρεις προβλεπόμενους Καταλόγους	τα κράτη μέλη υποχρεούνται να δημιουργήσουν καταλόγους απογραφής (inventories) στην επικράτειά τους και να υιοθετήσουν τα απαραίτητα μέτρα για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς
	προϋποθέτει τη συμμετοχή της τοπικής κοινότητας σε όλα τα στάδια της διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς

Πίνακας 1. Βασικές διαφορές των συμβάσεων της UNESCO του 1972 και 2003

Πηγή: Alivizatou, 2012, Bedjaoui 2004: 153-154, Kurin 2004: 69, Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 57-58.

Στη Σύμβαση του 2003 έχουν ασκηθεί κατά καιρούς διάφορες κριτικές. Μια σημαντική κριτική είναι ότι ο Κατάλογος περιλαμβάνει κυρίως προβιομηχανικά φαινόμενα, όπως παραδοσιακούς χορούς, τραγούδια, δρώμενα και τελετές πολιτισμών, ενώ δεν συμπεριλαμβάνει εκφράσεις της σύγχρονης πραγματικότητας που επηρεάζονται από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και της νεωτερικότητας. Τέτοιου είδους προβληματισμοί οδήγησαν στην υιοθέτηση Επιχειρησιακών Οδηγιών με στόχο την αναθεώρηση των κριτηρίων για την επιλογή των εκφράσεων της άυλης κληρονομιάς (Αλιβιζάτου, Πούλιος, Παπαδάκη 2015: 60).

Κεφάλαιο 2

Στοιχεία Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Μουσειακά Εκθέματα με Χρήση Νέων Τεχνολογιών

Οι πιο γνωστοί ορισμοί του μουσείου προέρχονται από το ICOM, αλλά και από εθνικές ενώσεις (π.χ. Βρετανική, Αμερικανική), όπου τονίζεται ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας, η φύλαξη και έκθεση αντικειμένων, ο κοινωνικός χαρακτήρας, η εκπαίδευση και η ψυχαγωγία. Το μουσείο μέχρι πρόσφατα ορίζονταν από το ICOM ως «ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, για λόγους μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, υλικές αποδείξεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους» (ICOM 2004).

Στην Ελλάδα ισχύει ο ορισμός του νόμου 3028/2002, ο οποίος βασίστηκε στον ορισμό του ICOM. «Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και τη ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου» (ΦΕΚ, Νόμος υπ' αριθ. 3028/2002, άρθρο 45 παρ.1: 3020-3021).

Από τους παραπάνω ορισμούς είναι εύκολα αντιληπτό ότι τα μουσεία είχαν ορίσει ως αποκλειστικό προορισμό τους τη διάσωση, μελέτη και ανάδειξη των υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του. Το γεγονός αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι δεν

αναγνώριζαν τη σημασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ωστόσο δεν είχαν εκδηλώσει συστηματικό ενδιαφέρον για τη μελέτη, την ανάδειξη και την προβολή της. Η οπτική των μουσείων άλλαξε με τη διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς οι υλικές μαρτυρίες από μόνες τους είναι ανεπαρκείς για τη μελέτη της ταυτότητας που τα μουσεία έχουν στόχο να αναδείξουν. Κάθε αντικείμενο έχει τη φυσική μορφή και τη συμβολική διάσταση. Η συμβολική διάσταση αφορά τις ερμηνείες που επιδέχεται η συλλογική μνήμη και η δυνατότητα να χρησιμεύσει ως συνδετικός κρίκος του παρελθόντος με το παρόν. Έτσι, οι υλικές μαρτυρίες γίνονται το υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι ιστορίες των ανθρώπων. Η νέα αυτή οπτική αγγίζει πολλούς τύπους μουσείων:

- τα λαογραφικά/εθνολογικά μουσεία έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό τοπίο, και δεν παραθέτουν πλέον ταξινομημένα κατά είδος ή κατά χρήση τα αντικείμενα του παραδοσιακού πολιτισμού,
- τα θεατρικά μουσεία προσπαθούν να διασώσουν τη μνήμη του θεάτρου, την αίσθηση μιας θεατρικής παράστασης,
- τα μουσεία επιστημών και τεχνολογίας καταγράφουν τις λαϊκές κοσμοθεωρίες και προσπαθούν να διασώσουν τις παραδοσιακές τεχνικές (Χατζηνικολάου 2004: 1-2).

Πλέον το ICOM με την αναθεώρηση του καταστατικού τους, 24 Αυγούστου 2007, ορίζει το Μουσείο ως «ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, τις υλικές και άυλες αποδείξεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, για λόγους εκπαίδευσης, μελέτης και ψυχαγωγίας» (ICOM 2007: 2).

2.1. Ο Ρόλος των Μουσείων στη Διάδοση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Το Μουσείο του 21ου αιώνα γίνεται ανθρωποκεντρικό και ο επισκέπτης κατέχει κυρίαρχη θέση. Ειδικότερα, το μουσείο οφείλει να είναι εκτός από χώρος φύλαξης πολύτιμων αντικειμένων, παράγοντας κοινωνικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, προσβάσιμο σε όλους, μέρος για την ανάδειξη της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, παράγοντας κοινωνικής συνοχής και ενσωμάτωσης, υποστηρικτής της

μαθητικής αλλά και της ευρύτερης κοινότητας, συνεργάτης άλλων φορέων, αλλά και οικονομικός υποστηρικτής της τοπικής κοινωνίας (Black 2009: 19-22).

Ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία αναγνωρίζει την προσφορά τους στην κοινωνία, ενώ αναφέρεται και στον επαγγελματισμό που πρέπει να διακρίνει τους εργαζομένους τους. Συγκεκριμένα τα μουσεία:

- διασώζουν, ερμηνεύουν και προβάλλουν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά,
- φυλάσσουν τις συλλογές για κοινωνική ανάπτυξη,
- συγκεντρώνουν πρωτογενή στοιχεία για τη συγκρότηση και τη διεύρυνση των γνώσεων,
- συμβάλλουν στη γνώση, την κατανόηση και τη διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς,
- αξιοποιούν τους πόρους τους και για την παροχή άλλων δημόσιων ωφελειών,
- έχουν στενή συνεργασία με τις κοινότητες των συλλογών τους, αλλά και με τις κοινότητες στις οποίες εντάσσονται,
- λειτουργούν με βάση τους νόμους και με επαγγελματικό τρόπο (ICOM-Ελληνικό Τμήμα 2009: 9, 14).

Τα σύγχρονα μουσεία παρέχουν τη δυνατότητα παρέμβασης και οδηγούν σε μια γενικευμένη ή/και καθολική «εμπειρία». Ανοίγουν στο κοινό τους χώρους όπου εργάζονται τα στελέχη τους και αίθουσες με αντικείμενα που δεν εκτίθενται. Η αρχιτεκτονική των μουσείων έχει αλλάξει αρκετά, ενώ δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε περιβαλλοντικά θέματα. Οι νέες τεχνολογίες αξιοποιούνται στους εκθεσιακούς χώρους (διαδραστικές δραστηριότητες, παιχνίδια προσομοίωσης, κ.λπ.). Συχνά οι προθάλαμοι των μουσείων παραπέμπουν στη χαλαρή ατμόσφαιρα των σύγχρονων ξενοδοχείων. Οι εκθεσιακοί χώροι έχουν αναδιοργανωθεί ριζικά, ενώ υπάρχει πωλητήριο, κατάστημα δώρων, καφετέρια, εστιατόριο, κ.λπ. Δεν θα πρέπει να παραληφθούν οι πρόσφατες αλλαγές στη χρηματοδότηση των μουσείων, ιδίως στον τρόπο αναζήτησης πόρων και χορηγιών με έμφαση σε ένα μεικτό σύστημα δημόσιας και ιδιωτικής χρηματοδότησης (Hooper-Greenhill 2006: 195-198).

Είναι επομένως γεγονός ότι η επικοινωνία στο πλαίσιο των μουσείων, προκύπτει τόσο ως παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που έχει ενσωματωθεί στις συλλογές (κατάλογοι, άρθρα, συνέδρια, εκθέσεις) όσο και ως παροχή πληροφοριών σχετικά με τα

αντικείμενα των συλλογών (μόνιμη έκθεση και σχετικές πληροφορίες) (Desvallies, Mairesse 2014: 58-62). Το σύγχρονο μουσείο ενδιαφέρεται ιδιαίτερω για τον τρόπο παρουσίασης και ερμηνείας, καθώς αντιλαμβάνεται το γεγονός ότι η επικοινωνία είναι μια από τις κύριες λειτουργίες του. Ουσιαστικά το μουσείο τις τελευταίες δεκαετίες καλείται να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο και τη θέση του στην κοινωνία αξιοποιώντας διάφορα μέσα επικοινωνίας, καθώς και τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (Οικονόμου 2003: 49).

Ένα μουσείο με την παραδοσιακή του μορφή επικοινωνεί εσωτερικά με το κτίριο, το προσωπικό, τις εκθέσεις, τις ξεναγήσεις, τις δραστηριότητες (εκπαιδευτικά προγράμματα, συνέδρια, ημερίδες, σεμινάρια, επισκέψεις), τις εξειδικευμένες βιβλιοθήκες, τα πωλητήρια, την ιστοσελίδα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τους Φίλους του Μουσείου, τις λίστες αποδεκτών, τα έντυπα (κατάλογοι, φυλλάδια), τη διαδραστική τεχνολογία. Εξωτερικά επικοινωνεί με την εξωτερική εμφάνιση, τα banners, τα MME, το διαδίκτυο, τη διασύνδεση και τη συνεργασία με άλλους φορείς, τις εκδηλώσεις, τις περιοδεύουσες εκθέσεις, τις εικονικές εκθέσεις. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν πολυδιάστατο οργανισμό που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μια ολιστική προσέγγιση (Οικονόμου 2003: 78-79, Πικοπούλου-Τσολάκη 2002: 65-69).

Είναι γεγονός ότι τα μουσεία ανέκαθεν θεωρούνταν χώροι διατήρησης και ανάδειξης των υλικών αντικειμένων του παρελθόντος. Στο πλαίσιο αυτό, λίγος χώρος υπήρχε για τον τομέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, από τον 19ο αιώνα οι Ευρωπαϊκές χώρες δημιουργούν εθνογραφικά μουσεία και συλλογές που βασίζονται στη συλλογή στοιχείων και στις παρατηρήσεις των ερευνητών. Η αναγνώριση της αξίας των παραδόσεων και γενικά της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς οδηγεί στην αναζήτηση τρόπων και αποτελεσματικών εργαλείων για την καταγραφή τους. Τίθεται πλέον το ερώτημα σχετικά με τον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα μουσεία σε σχέση με τον νέο αυτόν προσανατολισμό. Η συλλογή αντικειμένων διασφαλίζει τη διατήρηση των στοιχείων αυτών που είναι θεμελιώδη για τον πολιτισμό, εντούτοις τι συμβαίνει με τα στοιχεία που διαφυλάσσουν την παράδοση (Dubé 2004: 124). Σταδιακά παρατηρείται η τάση της αναπαράστασης των τοπικών παραδόσεων/πολιτισμών ως μια κίνηση για την επιστροφή των δικαιωμάτων της διατήρησης του πολιτισμού στα άτομα που τον παράγουν. Η τάση αυτή οδήγησε τα μουσεία στην ενσωμάτωση των προφορικών

μαρτυριών των ατόμων στις περιοδικές εκθέσεις τους και στη συνέχεια και στις μόνιμες (Alivizatou 2006, Alivizatou 2008, Yoshida 2004: 108).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια ελληνική έρευνα για τη δημιουργία ανοικτών χειροτεχνικών «εργαστηρίων-μουσείων», καθώς και η δικτύωσή τους για τη δημιουργία ενός οργανωμένου μουσειακού συστήματος. Στόχος των ανοικτών αυτών μουσείων είναι η διασφάλιση της οικονομικής επιβίωσης και η διάσωση των παραδοσιακών επαγγελμάτων και τεχνογνωσιών τους. Η δημιουργία των εργαστηρίων-μουσείων αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση του κοινού και στην προώθηση του βιοτεχνικού κλάδου για αύξηση της προσφοράς και ζήτησης των προϊόντων και την ανάπτυξη εξειδικευμένου πολιτιστικού τουρισμού. Παράλληλα, τα ανοιχτά αυτά εργαστήρια-μουσεία μπορούν να εξελιχθούν σε πόλους έλξης επισκεπτών, συνδυάζοντας πολιτιστικό ενδιαφέρον και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Η ιδέα των ανοικτών μουσείων και των μουσείων της κοινωνίας αναδεικνύουν τις βασικές αρχές και τάσεις στη σύγχρονη μουσειολογία, όπου στόχος των μουσείων αυτών είναι η εφαρμογή διαφοροποιημένων μεθόδων μετάδοσης της πληροφορίας και η διατήρηση της κληρονομιάς μέσα από νέες θεματικές ενότητες (Αυγενινού-Κολώνια 2008: 121-124).

2.2. Μουσεία και Νέες Τεχνολογίες

Τα μουσεία είναι από τους πιο δύσπιστους και αργούς χώρους ένταξης της τεχνολογίας στις δραστηριότητές τους, ωστόσο η ψηφιακή τεχνολογία δημιουργεί νέες ευκαιρίες. Παλαιότερα, η πρώτη γενιά μουσείων είχε ως επίκεντρο τα αντικείμενα. Επρόκειτο για κρατικά μουσεία που είχαν στόχο τη διαφύλαξη και την ανάδειξη των αντικειμένων και των συλλογών τους. Η δεύτερη γενιά μουσείων διαφοροποίησε τα παραδοσιακά μουσεία συνδυάζοντας τη μόρφωση με τη ψυχαγωγία. Η επιτυχία αυτή οδήγησε πολλά παραδοσιακά μουσεία στην υιοθέτηση της νέας φιλοσοφίας. Πλέον, τα μουσεία διανύουν την τρίτη γενιά με την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών, όπου το κοινό προσεγγίζει σε βάθος το περιεχόμενο των εκθεμάτων, ανακτά συγκεκριμένες πληροφορίες, ενώ ταυτόχρονα προωθείται η έρευνα.

Η χρήση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στα μουσεία μειώνουν τα εμπόδια της γεωγραφικής απόστασης, της έλλειψης ελεύθερου χρόνου, της έλλειψης γνώσης ή ενδιαφέροντος, του υψηλού κόστους, κ.λπ. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε βασικούς παράγοντες επιτυχίας, όπως είναι:

- η διασφάλιση δωρεάν πρόσβασης στους ψηφιακούς πολιτιστικούς πόρους, ενώ σε περίπτωση κόστους λογικές χρεώσεις,
- η ελάττωση των τεχνολογικών δυσκολιών πρόσβασης μέσω συνδέσεων με το διαδίκτυο,
- η προώθηση της χρήσης κοινών προτύπων μεταδεδομένων,
- η διασφάλιση της ισότητας της πρόσβασης σε πολιτιστικούς πόρους για όλους τους πολίτες,
- η δημιουργία κεντρικών σημείων πρόσβασης σε μεγάλο όγκο ψηφιακών πολιτιστικών πόρων από διάφορους οργανισμούς πολιτιστικής κληρονομιάς,
- οι συνεργασίες ανάμεσα στους διάφορους οργανισμούς (Λουκής, Παζάλος 2008: 38).

Παράλληλα, οι τεχνολογίες μπορούν να υποστηρίξουν τις διάφορες λειτουργίες της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι η διαχείριση συλλογών αντικειμένων, η μελέτη τους, η αποκατάσταση και διατήρησή τους, η προβολή και η διάδοση σε ευρύτερο κοινό. Οι διάφοροι οργανισμοί που σχετίζονται με τα ζητήματα της πολιτιστικής κληρονομιάς και έχουν αναλάβει το έργο της αποθήκευσης, συντήρησης, έκθεσης και διαχείρισης πολιτιστικών πόρων, μπορούν να αξιοποιήσουν τις νέες τεχνολογίες, προκειμένου να πραγματοποιούν καλύτερα τις λειτουργίες τους και να αναβαθμίσουν τον ρόλο τους στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Τέτοιες είναι η ψηφιοποίηση, η εικονική πραγματικότητα, τα συστήματα διαχείρισης ψηφιακών πόρων και τα μεταδεδομένα. Συγκεκριμένα, η ψηφιοποίηση ενός πολιτιστικού πόρου (π.χ. μνημείου, έργου ζωγραφικής, κ.λπ.) είναι η δημιουργία της ψηφιακής αναπαράστασής του, που αποθηκεύεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με την μορφή αρχείου, μπορεί να υποστεί διάφορες επεξεργασίες και να μεταδοθεί μέσω ηλεκτρονικών δικτύων. Σε ένα έργο ψηφιοποίησης δημιουργούνται γενικά τρεις βασικοί τύποι ψηφιακών αντικειμένων: αντικείμενα κειμένου, ψηφιακές εικόνες και αντικείμενα χρόνου (τύπου audio και video) (Λουκής, Παζάλος 2008: 30).

Ειδικότερα, τα πλεονεκτήματα της ψηφιοποίησης των μουσειακών εκθεμάτων είναι:

- η αποτελεσματική προφύλαξη και διατήρηση του υλικού (εκθέματα, φωτογραφίες, κ.λπ.),
- η σύγκριση των αντικειμένων μέσω φωτογραφιών υψηλής ανάλυσης,

- η καταγραφή των χαρακτηριστικών σε πεδία για αυτόνομη ή συνδυαστική αναζήτηση,
- η ενοποίηση του συνόλου των πληροφοριών για διαφορετικές λειτουργίες, όπως είναι η επιστημονική τεκμηρίωση, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα έγγραφα κτήσης και ασφάλισης, το ιστορικό συντήρησης και εκθέσεων, κ.λπ. (Ambrose, Paine 2006²: 153-158, Οικονόμου 2003: 123-130).

Μια από τις πιο εξελιγμένες μορφές ψηφιακών αντικειμένων είναι τα εικονικά περιβάλλοντα που δημιουργούνται με τη χρήση μεθόδων εικονικής πραγματικότητας και αναπαριστούν ψηφιακά σε τρεις διαστάσεις διάφορους χώρους (π.χ. μνημεία, κτίρια, πόλεις, κ.λπ.) ή αντικείμενα. Με τον τρόπο αυτόν δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να περιηγηθεί εικονικά στον χώρο, επιλέγοντας ο ίδιος τη διαδρομή ή τα σημεία ενδιαφέροντος. Ουσιαστικά, η εικονική πραγματικότητα είναι η ψηφιακή δημιουργία τριδιάστατων εμπειριών στον χρήστη κοντά στην πραγματικότητα μέσω τριδιάστατων εικονικών περιβαλλόντων, τα οποία λειτουργούν ως υποκατάστατα αντίστοιχων υπαρκτών. Πιο πρακτικά η εικονική πραγματικότητα αφορά τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών για τη δημιουργία τριδιάστατων σκηνικών, όπου ο χρήστης μπορεί να περιηγηθεί και να αλληλεπιδρά με αυτά. Η περιήγηση και η διαδραστικότητα επιτυγχάνεται μέσω της ταχύτατης δημιουργίας τριδιάστατων γραφικών σε πραγματικό χρόνο (Λουκής, Παζάλος 2008: 32-33).

Είναι γεγονός ότι τα ψηφιακά αντικείμενα χρειάζονται οργάνωση και διαχείριση για να είναι προσβάσιμα και να μπορούν να αναζητηθούν από διάφορες ομάδες κοινού. Για τον λόγο αυτό έχουν δημιουργηθεί τα Συστήματα Διαχείρισης Ψηφιακών Πόρων που είναι πληροφοριακά συστήματα για εισαγωγή, αποθήκευση, οργάνωση, αναζήτηση, εντοπισμό, χρήση, ενώ δημιουργούν και μεταδεδομένα. Τα μεταδεδομένα είναι τα «δεδομένα για τα δεδομένα», δηλαδή τα δεδομένα που περιγράφουν έναν πληροφοριακό πόρο και βοηθάνε στην αναζήτηση, ανεύρεση, χρήση και διαχείρισή του (Λουκής, Παζάλος 2007: 34-36).

Η διαχείριση των μουσειακών αντικειμένων αποτελεί μέρος της λειτουργίας ενός μουσείου. Ένα μουσείο διαθέτει αναλυτικό κατάλογο για τα εκθέματα της συλλογής του, ενώ πλέον ο κατάλογος αυτός έχει τη μορφή ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων με τις σχετικές πληροφορίες για πιο εύκολη, γρήγορη και αποτελεσματική αναζήτηση και

ανάκτηση. Πρόκειται για τη διαδικασία της τεκμηρίωσης της μουσειακής συλλογής, μια βασική λειτουργία των σύγχρονων μουσείων. Η διαδικασία της τεκμηρίωσης με τη χρήση νέων τεχνολογιών ενισχύει την ασφάλεια της συλλογής και τη δημιουργία ψηφιακού πολιτισμικού αποθέματος. Οι ενημερωμένες ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων εξασφαλίζουν τη νομική κυριότητα της συλλογής, καθώς και την άμεση ανάκτηση πληροφοριών σχετικών με τα εκθέματα. Η δημιουργία του ψηφιακού αποθέματος είναι το βασικότερο βήμα για τη ψηφιακή αξιοποίηση του υλικού για την ιστοσελίδα του μουσείου, μια εικονική περιήγηση, μια ψηφιακή εκπαιδευτική εφαρμογή, κ.λπ. (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 33-34).

Τα πολυμέσα αναφέρονται σε οποιαδήποτε εφαρμογή που ενσωματώνει κείμενο, εικόνες, ψηφιακό ήχο, video και συνδέσμους. Μια εφαρμογή πολυμέσων ενσωματώνει δύο ή περισσότερα από τα συστατικά αυτά και δέχεται εντολές από τους χρήστες. Τα πολυμέσα είναι δυνατόν να αυξήσουν την πληροφορία που ο μέσος επισκέπτης μπορεί να δεχτεί δημιουργώντας ένα νέο πλαίσιο εμπειριών. Ένας αποτελεσματικός τρόπος είναι ένα εικονικό ταξίδι στον χρόνο ή στον χώρο, καθώς οι εφαρμογές αυτές ελκύουν νέο κοινό. Οι υπολογιστές υποστηρίζουν την παρουσίαση των αντικειμένων και των συλλογών τους με έναν ιδιαίτερο τρόπο, ενώ μπορούν να τοποθετήσουν τα αντικείμενα στο ιστορικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο, διασφαλίζοντας την εμπειρία μέσα στο μουσείο. Το γεγονός αυτό βοηθάει το κοινό στην καλύτερη κατανόηση των αντικειμένων και στην υπέρβαση των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών τους. Τα πολυμέσα στο μουσείο, πέρα από την πιο άμεση επαφή των επισκεπτών με τα εκθέματα, μπορούν να αξιοποιηθούν για τη συγκέντρωση και ταξινόμηση των εκθεμάτων τους προκειμένου οι ενδιαφερόμενοι να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες εντός του μουσείου ή διαδικτυακά (Καγιάφας 2008: 75-77).

Οι εφαρμογές της πληροφορικής και κυρίως των πολυμέσων στο μουσείο έχει ακολουθήσει ποικίλες προσεγγίσεις προσφέροντας διαφορετικά επίπεδα διαδραστικότητας. Αυτές είναι δυνατόν να αφορούν:

- παρουσιάσεις με συγκεκριμένες επιλογές που στηρίζουν αποκλειστικά ένα έκθεμα με οπτικο-ακουστικές πληροφορίες, ενώ ο ρόλος του χρήστη είναι αρκετά παθητικός,
- ηλεκτρονικές ξεναγήσεις που προσφέρουν πληροφορίες στους επισκέπτες καθώς περπατάνε στο μουσείο,

- συστήματα αναζήτησης και περιήγησης με τη μορφή βάσεων δεδομένων με λίστες και χάρτες που λειτουργούν ως σημεία αναφοράς ή σταθμοί πληροφόρησης,
- συμπληρωματικό υλικό για εκθέσεις, που προσφέρει σε βάθος πληροφορίες και είναι συνήθως τοποθετημένο σε διπλανό χώρο για περισσότερη αναζήτηση και μελέτη,
- στοιχεία ενσωματωμένα στην έκθεση με σχεδιασμένες πολλαπλές διασυνδέσεις μεταξύ αντικειμένων και προγράμματος,
- ως κύρια εκθέματα τα ίδια, που το πρόγραμμα πολυμέσων επεκτείνεται πέρα από τα όρια του υπολογιστικού κουτιού στον τριδιάστατο χώρο,
- ως μίμηση του εκθέματος στην περίπτωση των εικονικών εκθέσεων,
- ως προετοιμασία για την έκθεση, που έχει πληροφορίες για το θέμα και τις εκθεσιακές ενότητες, αλλά και για ερμηνευτική προσέγγιση,
- ως εμπειρία που μπορεί να πάρει κανείς στο σπίτι ή στην τάξη για περαιτέρω ενασχόληση,
- ως εργαλείο προσανατολισμού του κοινού (Οικονόμου 2008: 142).

Τα διαθέσιμα τεχνολογικά εργαλεία και οι εφαρμογές τους που μπορούν να αξιοποιηθούν σε μουσεία είναι: οι αλληλεπιδραστικοί χάρτες, τα διαδραστικά παιχνίδια, οι διεθνείς διαδικτυακές πύλες πολιτισμικού περιεχομένου, τα δίκτυα επαγγελματιών, οι εικονικές ξεναγήσεις, οι εφαρμογές e-learning, οι εφαρμογές ανάπτυξης προσωπικών βιβλιοθηκών ηλεκτρονικών εκθεμάτων, οι εφαρμογές αυτόματης τροφοδοσίας νέων, οι εφαρμογές διαχείρισης προφίλ χρηστών, οι εφαρμογές αποστολής προσωπικών μηνυμάτων και προγραμμάτων επιβράβευσης, οι εφαρμογές ξενάγησης με φορητές συσκευές, οι εφαρμογές παρουσίασης και ανταλλαγής ερασιτεχνικών ψηφιακών φωτογραφιών και video, τα ηλεκτρονικά βιβλία εντυπώσεων επισκεπτών, τα ηλεκτρονικά ημερολόγια εκδηλώσεων, οι ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες ερευνητικού υλικού και πολυμεσικού περιεχομένου, οι ηλεκτρονικές κοινότητες φίλων μουσείων, οι μηχανισμοί διαδικτυακής πρόσβασης για άτομα με ειδικές ανάγκες, οι μηχανισμοί ηλεκτρονικής ταξινόμησης εκθεμάτων, τα συστήματα online κρατήσεων. Ουσιαστικά, οι κύριες ωφέλειες του μουσείου από το νέο ιντερνετ είναι η βελτίωση της εμπειρίας του επισκέπτη, η παγκοσμιοποίηση του πολιτισμού, η δημιουργία ηλεκτρονικών κοινοτήτων φίλων και η προαγωγή της παιδείας, της έρευνας και της καινοτομίας (Καρδάσης 2008: 237-238).

Ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο ρόλος του Web 2.0 που αφορά ένα σύνολο τεχνολογιών με στόχο ταχύτερη και απλούστερη ανάπτυξη δυναμικών εφαρμογών του διαδικτύου με την ενθάρρυνση της συμμετοχής των χρηστών στη δημιουργία και διαχείριση περιεχομένου και στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Η ανάπτυξη αυτή ενισχύει τον κοινωνικό ρόλο του διαδικτύου, καθώς προωθεί τη συνεργασία μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών. Πρόκειται για ένα αποκεντρωμένο μοντέλο διαχείρισης πληροφορίας, όπου ο χρήστης κατέχει κεντρική θέση και είναι δυνατή η βελτίωση της διαδικτυακής εμπειρίας και η δημιουργία κοινοτήτων χρηστών που επικοινωνούν με μεγάλη ευκολία και συμμετέχουν στη διαχείριση της πληροφορίας. Τα συστατικά μιας εφαρμογής Web 2.0 είναι ποικίλα, όπως:

- folksonomies: υποκειμενικές κατηγοριοποιήσεις πληροφορίας για αντικείμενα και έννοιες,
- αλληλεπιδραστικοί χάρτες και τριδιάστατη πλοήγηση: επιτρέπουν την δυδιάστατη ή τριδιάστατη απεικόνιση του χώρου και διευκολύνουν την εισαγωγή και ανάκτηση πληροφοριών,
- αρχεία πολυμέσων (κυρίως ήχου και εικόνας): μεταδίδονται μέσω διαδικτύου σε προσωπικούς υπολογιστές ή άλλες πολυμεσικές συσκευές,
- μηνύματα πραγματικού χρόνου: ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων σε πραγματικό χρόνο μέσω διαδικτύου με τη χρήση προσωπικών υπολογιστών ή άλλων έξυπνων συσκευών,
- RSS Feeds: για αυτόματη μετάδοση πληροφορίας ή περίληψης πληροφοριών που επικαιροποιούνται σε τακτική βάση,
- πίνακες ανακοινώσεων: εύχρηστες εφαρμογές στατικής, γραπτής επικοινωνίας, που επιτρέπουν την ανταλλαγή πληροφοριών στο πλαίσιο ανοικτών ή κλειστών κοινοτήτων επισκεπτών ενός ιστοχώρου,
- Weblogs: ηλεκτρονικά ημερολόγια με εγγραφές γενικής ή ειδικής θεματολογίας που παρουσιάζονται με χρονολογική ή ανάστροφη σειρά, ενώ είναι δυνατή η εισαγωγή σχολίων από τους επισκέπτες,
- ηλεκτρονικά ημερολόγια: εφαρμογές διαχείρισης χρόνου, με δυνατότητες προσωποποιημένης πρόσβασης, λήψης υπενθυμίσεων και συνεργασίας μεταξύ των τελικών χρηστών,
- Wikis: σύνολα πυκνά διασυνδεδεμένων σελίδων που συντάσσονται με συμμετοχικό τρόπο από πολλούς διαφορετικούς συντάκτες και οδηγούν σε ερασιτεχνικά λεξικά, εγκυκλοπαίδειες και ευρετήρια,

- κοινωνικά δίκτυα: διασυνδεδεμένοι κόμβοι που αναπαριστούν ομάδες ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα (Καρδάσης 2008: 235-236).

Η συζήτηση για τον ορισμό της σχέσης ανάμεσα στα μουσεία και τις νέες τεχνολογίες προκύπτει από την ανάγκη της κατανόησης του νέου τύπου της μουσειακής διαδικασίας, καθορίζοντας τα χαρακτηριστικά του, αλλά και τις αδυναμίες και τις δυνατότητές του. Οι νέοι όροι οφείλουν να περιγράφουν το θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου υφίσταται, ενώ ταυτόχρονα να επιτρέπουν την εξέλιξη της έννοιας. Οι πλέον χρησιμοποιούμενοι όροι είναι: ψηφιακό μουσείο (digital museum), εικονικό μουσείο (virtual museum) και κυβερνομουσείο (cybermuseum). Οι όροι αυτοί πολλές φορές χρησιμοποιούνται αδιακρίτως για να εκφράσουν τις διάφορες μουσειακές λειτουργίες όταν αξιοποιούν τις εφαρμογές του διαδικτύου (Αρβανίτης 2004: 185, Δασκαλοπούλου-Μπούνια 2008: 32-34).

Το ψηφιακό μουσείο θεωρεί ότι η τεχνολογία συνεισφέρει μέσω της ψηφιοποίησης της πληροφορίας, ενώ επιχειρεί μια απομουσειοποίηση των αντικειμένων τοποθετώντας τα στο αρχικό κοινωνικό και ιστορικό τους περιβάλλον. Την απομουσειοποίηση τονίζει περισσότερο ο όρος «εικονικό μουσείο», που έχει άμεση σχέση με την έννοια της εικονικής πραγματικότητας ως «μη πραγματικής» πραγματικότητας. Πρόκειται για μια τεχνολογική δυνατότητα που τα μουσεία χρησιμοποιούν πλέον στην ερμηνεία και παρουσίαση των συλλογών τους. Οι όροι «ψηφιακό» και «εικονικό» χρησιμοποιούνται για τον νέο τύπο της μουσειακής διαδικασίας που έχει βελτιώσει την επεξεργασία, αποθήκευση και παρουσίαση της πληροφορίας. Πρόκειται για διαδικασίες που δεν αλλάζουν τις σχέσεις μεταξύ των επιμελητών, των αντικειμένων και του κοινού, αλλά εκφράζουν ένα τμήμα της διαδικτυακής τεχνολογίας και χρήσης στον χώρο των μουσείων. Ο τρίτος όρος του κυβερνομουσείου έχει ως αφετηρία τον κυβερνοχώρο, που ορίζεται ως ο φανταστικός χώρος στον οποίο υπάρχει η τεχνολογικά μεσολαβημένη πληροφορία και επικοινωνία. Ως όρος βρίσκεται ένα βήμα πιο πέρα από τους δύο προηγούμενους, καθώς προσπαθεί να μας εντάξει σε ένα άλλο περιβάλλον, εκείνο του φανταστικού χώρου του κυβερνοχώρου. Πρόκειται για τρεις όρους που είναι φαινόμενα της επίδρασης του Ναρκίσσου (Αρβανίτης 2004: 186-187, Δασκαλοπούλου-Μπούνια 2008: 32-34).

Πλέον έναν νέος όρος γεννιέται, ο όρος του Δικτυακού μουσείου, ο οποίος δεν αντιλαμβάνεται τις νέες τεχνολογίες ως μέσο στατικής παρουσίασης των εκθεμάτων, αλλά ως έναν παράγοντα αλλαγής της έννοιας του μουσείου. Το διαδικτυακό μουσείο είναι μια διαδικασία, που αναφέρεται κυρίως στην τεχνολογία ως μέσο επικοινωνίας, όπου το κοινό μπορεί να συμβάλλει ενεργά στη σύνθεση του μουσειακού προϊόντος (Αρβανίτης 2004: 188, Δασκαλοπούλου-Μπούνια 2008: 32-34).

2.3. Μουσειακή Έκθεση και Χρήση Νέων Τεχνολογιών

Ο όρος συλλογή αφορά το εσκεμμένα από κάποιον/κάποιους σύνολο αντικειμένων που έχει συλλεχθεί με ένα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά. Αρκετά άτομα και οργανισμοί διατηρούν συλλογές, γνωστές ή άγνωστες στο ευρύ κοινό, οι πιο γνωστές συλλογές είναι οι συλλογές έργων τέχνης, οι αρχαιολογικές συλλογές και οι ιδιωτικές συλλογές. Βασικό χαρακτηριστικό μιας οργανωμένης συλλογής είναι η διαχείρισή της, ενώ βασικό τμήμα της διαχείρισης είναι η τεκμηρίωση. Οι οργανωμένες συλλογές διαθέτουν κάποιο σύστημα τεκμηρίωσης, συνήθως ένα οργανωμένο αρχείο με καρτέλες και φόρμες, ή ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων που καταχωρούν πληροφορίες για τα αντικείμενα της συλλογής (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 49).

Ένα βήμα παραπέρα είναι ο παραδοσιακός όρος «έκθεση», που αναφέρεται αφενός στο αποτέλεσμα της τοποθέτησης ενός αντικειμένου σε κοινή θέα και αφετέρου στο σύνολο των εκτιθέμενων αντικειμένων μίας ή περισσότερων συλλογών. Πιο συγκεκριμένα:

- Η έκθεση, με την έννοια του κελύφους ή του χώρου, όπου εκτίθενται τα αντικείμενα χαρακτηρίζεται από τον ίδιο τον χώρο και όχι την αρχιτεκτονική του.
- Η έκθεση θεωρείται μία από τις πιο βασικές λειτουργίες ενός μουσείου, καθώς είναι το αποτέλεσμα του εκθέτειν.
- Η έκθεση με την έννοια του συνόλου των εκτιθέμενων αντικειμένων, περιλαμβάνει τα μουσειακά ή πραγματικά αντικείμενα, αλλά και τα υποκατάστατα (ομοιώματα, φωτογραφίες, κ.λπ.), τα εκθετικά υλικά (προθήκες, οθόνες, κ.λπ.), τα ενημερωτικά μέσα (κείμενα, πολυμέσα, κ.λπ.) και τη σήμανση, λειτουργώντας ως ένα επικοινωνιακό σύστημα.
- Οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν στη διάδοση των διαδικτυακών μουσείων με εκθέσεις επισκέψιμες μέσω της οθόνης του υπολογιστή ή άλλων ψηφιακών μέσων, που ονομάζονται ψηφιακές εκθέσεις (Desvallies, Mairesse 2014: 44-49).

Η μουσειακή έκθεση αποτελεί το κύριο εργαλείο επικοινωνίας του μουσείου με το κοινό του, ενώ το περιεχόμενό της, δηλαδή τα μουσειακά εκθέματα προέρχονται από μία ή περισσότερες συλλογές. Μια έκθεση μπορεί να είναι:

- διαρκής/μόνιμη,
- μακράς διάρκειας (τουλάχιστον διετούς),
- προσωρινή (για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα),
- περιοδεύουσα (στο εσωτερικό ή/και στο εξωτερικό),
- έκθεση εξωτερικού (εκθέσεις εκτός των χώρων του μουσείου),
- ψηφιακή/εικονική έκθεση (διαδίκτυο, CD-ROM, DVD, εφαρμογή για κινητά τηλέφωνα).

Οι μουσειακές εκθέσεις συνήθως απευθύνονται στην αίσθηση της όρασης, ωστόσο υπάρχουν εκθέσεις που απευθύνονται και σε άλλες αισθήσεις. Στις πιο συνηθισμένες εκθέσεις τα εκθέματα παρουσιάζονται μέσα σε προθήκες-βιτρίνες για λόγους προστασίας και ασφάλειας (εκθέσεις τύπου *in vitro*), ενώ υπάρχουν περιπτώσεις που δε χρησιμοποιούνται προθήκες (εκθέσεις τύπου *in vivo*). Ορισμένες εκθέσεις δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να ακουμπήσει κάποια αντικείμενα, ενώ υπάρχουν και εκθέσεις για ειδικούς τύπους κοινού, όπως μια έκθεση αφής για άτομα με προβλήματα όρασης. Τα αντικείμενα μιας συλλογής και μιας έκθεσης δεν ταυτίζονται, εκτός αν το σύνολο των αντικειμένων μιας συλλογής εκτίθεται στο κοινό. Μια έκθεση μπορεί να περιλαμβάνει αντικείμενα από περισσότερες συλλογές. Τα στάδια για τη δημιουργία μιας μουσειακής έκθεσης με βάση τις κατευθύνσεις του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) είναι επτά: προκαταρκτικό, προετοιμασία, ολοκλήρωση, υλοποίηση, λειτουργία, αποσυναρμολόγηση και αξιολόγηση. Σε αυτά τα στάδια είναι δυνατόν να προστεθεί ένα ακόμα αυτό της διανομής ρόλων που προηγείται των άλλων. Ουσιαστικά, τα στάδια αυτά χωρίζονται σε τέσσερις φάσεις: στη φάση της διανομής ρόλων, τη φάση πριν τη λειτουργία, τη φάση λειτουργίας και λήξης, και τη φάση αξιολόγησης (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 50-52).

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη φάση αποτελεί το πρώτο στάδιο για τη σύνθεση μουσειακών εκθέσεων και αφορά τη συγκρότηση της ομάδας εργασίας, δηλαδή πρόκειται για το στάδιο διανομής ρόλων. Η βασική ομάδα για τη δημιουργία μιας μουσειακής έκθεσης αποτελείται από διάφορες ειδικότητες: διευθύνων μουσειολόγος, επιμελητής, υπεύθυνος σχεδιασμού/καλλιτεχνικού σχεδιασμού, συντηρητής, μορφωτικός σύμβουλος, διοικητικός διεκπεραιωτής/διαχειριστής. Η δεύτερη φάση, δηλαδή η φάση πριν τη

λειτουργία, είναι η πιο χρονοβόρα και επίπονη, καθώς περιλαμβάνει σειρά συζητήσεων και δράσεων, τις εργασίες και διεργασίες λήψης (και τήρησης) αποφάσεων. Αποτελείται από τέσσερα στάδια: το προκαταρκτικό στάδιο, το στάδιο προετοιμασίας, το στάδιο ολοκλήρωσης και το στάδιο παραγωγής. Η τρίτη φάση αφορά το στάδιο λειτουργίας, όπου η ομάδα εργασίας κάνει έλεγχο και επεμβαίνει όπου είναι αναγκαίο, και το στάδιο της αποσυναρμολόγησης που αφορά τις μη μόνιμες εκθέσεις και είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα αντικείμενα που αξιοποιήθηκαν. Η τέταρτη και τελευταία φάση αφορά το στάδιο της αξιολόγησης, το οποίο ωστόσο ενυπάρχει σε όλα τα στάδια της προσπάθειας από τη συγκρότηση της ομάδας εργασίας μέχρι και την αποσυναρμολόγηση. Οι βασικές μέθοδοι αξιολόγησης είναι τα ερωτηματολόγια, η παρατήρηση, η συνέντευξη, η συζήτηση σε ομάδες, το βιβλίο εντυπώσεων, οι αναφορές δεδομένων ιστοσελίδας. Η αξιολόγηση των εκθέσεων είναι μια πολύπλοκη διαδικασία και έχει και αυτή δικές της φάσεις: προκαταρκτική, διαμορφωτική, συνολική και διορθωτική αξιολόγηση (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 52-62).

Η έκθεση στον ψηφιακό κόσμο αφορά μια μουσειακή έκθεση ψηφιακού υλικού στο διαδίκτυο (εικονικό μουσείο), σε DVD ή σε CD-ROM, σε εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα. Πρόκειται για μια έκθεση που μπορεί να είναι η ψηφιακή εκδοχή μιας πραγματικής έκθεσης ή μια έκθεση που υπάρχει μόνο ψηφιακά. Ουσιαστικά, η προσέγγιση του χρήστη γίνεται μόνο με ηλεκτρονικά μέσα με στόχο τη ψυχαγωγία και τη μάθηση. Μια ψηφιακή έκθεση ακολουθεί τα γενικότερα στάδια μιας κανονικής μουσειακής έκθεσης, ενώ είναι αναγκαία η προσαρμογή τους στα μέσα αυτά (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, κινητά, ταμπλέτες) από ειδικούς. Είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός μουσειογράφου ψηφιακής έκθεσης και ενός πληροφορικού για τη διαχείριση των ψηφιακών δεδομένων με τη συνδρομή διαφορετικών κλάδων. Τα τέσσερα στάδια της προετοιμασίας της ψηφιακής έκθεσης τηρούνται και προσαρμόζονται στον ψηφιακό χαρακτήρα της με τη δημιουργία ψηφιακών πολυμεσικών αντικειμένων (ιστοχώροι, εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα, σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, wikis, ψηφιακά παιχνίδια, φόρμες επικοινωνίας, ηλεκτρονικά βιβλία, κ.λπ. Στο στάδιο της λειτουργίας είναι ιδιαίτερα σημαντική η ενημέρωση και οι απαντήσεις ερωτημάτων, η συμμετοχή στα κοινωνικά δίκτυα και η λειτουργία γραφείου βοήθειας για άμεση επίλυση ζητημάτων. Η αξιολόγηση της ψηφιακής έκθεσης προκύπτει από την επισκεψιμότητά της, τις πωλήσεις/διαθέσεις ψηφιακών εφαρμογών, τα σχόλια στα κοινωνικά δίκτυα και τις αναρτήσεις σε σελίδες ηλεκτρονικής ενημέρωσης. Το τελικό στάδιο της αποσυναρμολόγησης δεν υφίσταται σε

μια ψηφιακή έκθεση, καθώς στόχος είναι η διασφάλισή της στον παγκόσμιο ιστό (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 63-65).

Ουσιαστικά, μια ψηφιακή μουσειακή έκθεση είναι ένα εικονικό μουσείο και είναι πιθανό να ανήκει στις παρακάτω κατηγορίες:

- εικονικό μουσείο-φυλλάδιο, μια απλή ιστοσελίδα με πληροφορίες για τη θέση και τη λειτουργία του πραγματικού μουσείου,
- εικονικό μουσείο-περιεχόμενο με κείμενα, εικόνες και πολυμεσικό υλικό,
- εικονικό μουσείο-μαθησιακό περιβάλλον με εκπαιδευτικές δραστηριότητες για προσαρμοσμένες ανάγκες χρηστών,
- εικονικό μουσείο-εικονική πραγματικότητα για εικονική περιήγηση (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 66-67).

Οι εφαρμογές νέων τεχνολογιών συναντώνται συχνά σε εκθεσιακούς χώρους μουσείων για να συμπληρώνουν ένα έκθεμα ή είναι οι ίδιες μια εκθεσιακή παρέμβαση. Τέτοιες εφαρμογές είναι οι οθόνες τηλεόρασης που προβάλλουν βίντεο, οι αίθουσες βιντεοπροβολών και οι σταθμοί πληροφόρησης, οι οθόνες αφής, οι εφαρμογές ξενάγησης με ψηφιακούς ακουστικούς οδηγούς και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, οι δίσκοι CDRom και DVD-ROM, οι οδηγοί εκθέσεων (e-books), οι εφαρμογές και οι ξεναγήσεις μέσω κινητών τηλεφώνων και συσκευών (mobile apps), οι επισκέψεις με χρήση εφαρμογών εικονικής πραγματικότητας, η χρήση προσομοιωτών, η εμφάνιση ρομπότ-ξεναγών (Παπαϊωάννου, Στεργιάκη 2013: 34-35).

Ταυτόχρονα, ο αριθμός των μουσείων που ενσωματώνουν τις εκθέσεις τους στο διαδίκτυο έχει αυξηθεί σημαντικά. Η ηλεκτρονική παρουσίασή τους δεν περιγράφει απλά την έκθεση του μουσείου, αλλά προχωράει ένα βήμα παραπέρα χρησιμοποιώντας για παράδειγμα τριδιάστατες εικόνες. Επίσης, πολλά μουσεία χρησιμοποιούν την εικονική πραγματικότητα για περιηγήσεις σε υπαρκτούς ή φανταστικούς χώρους σχεδιάζοντας ξεναγήσεις στον χώρο ή στη συλλογή τους με προκαθορισμένη πορεία επίσκεψης ή τη χρήση πιο εξελιγμένων εργαλείων. Μερικά μουσεία είναι εικονικά, δε διαθέτουν φυσικούς χώρους ή συλλογές, αλλά με τη χρήση της τεχνολογίας παρουσιάζουν αντικείμενα από άλλες συλλογές και εκθέσεις. Υπάρχουν έργα και εκθέσεις που σχεδιάζονται από τα πρώτα στάδιά τους με τέτοιο τρόπο ώστε ένα τουλάχιστον μέρος τους να είναι σε ηλεκτρονική μορφή για τον δικτυακό τόπο του μουσείου. Τα μουσεία με

εκτεταμένες συλλογές, τα εθνικά μουσεία, καθώς και κάποια άλλα ψηφιοποιούν και οργανώνουν τις συλλογές τους για να είναι διαθέσιμες στο κοινό. Πολλά είναι τα μουσεία που συνεργάζονται με σχολεία και πανεπιστήμια για να δημιουργήσουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα με τη χρήση πολυμέσων. Σε αρκετές περιπτώσεις η χρήση υπολογιστικών και πολυμεσικών εφαρμογών προωθεί την επιστημονική έρευνα και συνδυάζει την επιστήμη των υπολογιστών με τις ανθρωπιστικές επιστήμες και τον πολιτισμό (Καγιάφας 2008: 77-78).

Η χρήση των νέων ψηφιακών τεχνολογιών στα μουσεία δεν αλλάζει μόνο την διαχείρισή τους, αλλά και τη συμπεριφορά των χρηστών. Τα σύγχρονα μουσεία πλέον είναι χώροι αναψυχής και κοινωνικής αλληλεπίδρασης που το κοινό συμμετέχει ενεργά. Οι επαγγελματίες των μουσείων έχουν νέα χαρακτηριστικά με αίσθημα υψηλής ευθύνης στις νέες απαιτήσεις των χρηστών και της κοινωνίας. Η έννοια της μουσειακής εμπειρίας επαναπροσδιορίζεται αισθητά, ενώ ο διάλογος ανάμεσα στον επισκέπτη και το έκθεμα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Είναι γεγονός ότι τα τεχνολογικά εργαλεία μεταμορφώνουν τη μουσειακή εμπειρία ώστε να προσελκύσουν νέους επισκέπτες ικανοποιώντας τις προσδοκίες και δημιουργώντας νέες. Τα μουσεία προωθούν τη ψηφιοποίηση των συλλογών τους και την εφαρμογή νέων ψηφιακών, διαδικτυακών και διαδραστικών δυνατοτήτων. Οι ψηφιακές εφαρμογές προσφέρουν πολλές δυνατότητες και επιλογές στα μουσεία και το κοινό τους: ψηφιακή καταλογογράφηση (online και offline πρόσβαση και χρήση), ιστοσελίδες, τριδιάστατη αναδόμηση απομακρυσμένων ή κατεστραμμένων αντικειμένων, συστήματα επαυξημένης πραγματικότητας, απτικές εφαρμογές, εφαρμογές τύπου Cave, ηχητικούς οδηγούς ξενάγησης, ψηφιακές μουσειακές προθήκες, μουσειακά παιχνίδια (Παπαϊωάννου, Πάσχου 2017: 712-715).

Οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις οδηγούν σε μια νέα, ολιστική και βιωματική μουσειακή εμπειρία, ενώ η αλληλεπίδραση είναι το βασικό στοιχείο. Το μουσείο διαμορφώνει νέες σχέσεις και σχήματα επικοινωνίας: επισκέπτης-χώρος-ψηφιακές τεχνολογίες. Το τρίπτυχο απόλαυση-ομιλία-πράξη αλλάζει σε απόλαυση-εμπλοκή-συμμετοχή-συνεισφορά-συνεπιμέλεια με έμφαση στον ενεργό ρόλο του επισκέπτη και στις αλλαγές στους μουσειακούς χώρους. Το μουσείο είναι ένας ζωντανός οργανισμός με διακριτό χαρακτήρα και χαρακτηριστικά. Έχει εξειδικευμένο προσωπικό (επιμελητές, μουσειολόγους, διοικητικό προσωπικό, σχεδιαστές, ερμηνευτές, κ.λπ.), οργανώνει τις συλλογές και τα εκθέματα, εκπονεί προγράμματα, χρησιμοποιεί την ψηφιακή τεχνολογία

και έχει διαδικτυακή παρουσία. Ωστόσο, ο οργανισμός αυτός ακολουθεί κανόνες και συμμορφώνεται με συγκεκριμένες αρχές και αξίες. Ουσιαστικά, η έννοια της δεοντολογίας για τα μουσεία αφορά τη ρύθμιση συμπεριφορών, ενεργειών και δραστηριοτήτων του ως μέσο καθοδήγησης. Η δεοντολογία και η τήρησή της αφορά όλες τις λειτουργίες του μουσείου και χωρίζεται σε επαγγελματική δεοντολογία, σε εκθεσιακή, σε συλλεκτική, καθώς και σε σχέση με την επαφή με τον ενδεχόμενο επισκέπτη. Προαπαιτούμενο και συστατικό στοιχείο της δεοντολογικής συμπεριφοράς είναι η δεξιότητα της πληροφοριακής παιδείας, δηλαδή η ικανότητα να αναγνωρίζει κάποιος τη χρησιμότητα της πληροφορίας, τον εντοπισμό, την αξιολόγηση και τη χρήση της (Παπαϊωάννου, Πάσχου 2017: 716-721).

Η ψηφιακή δεοντολογία ή δεοντολογία της πληροφορίας αφορά την επίδραση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στις κοινωνίες, την κοινότητα και το περιβάλλον. Η πνευματική ιδιοκτησία, η ιδιωτικότητα, το ψηφιακό χάσμα, η λογοκρισία είναι ζητήματα που εντοπίζονται στο διαδίκτυο και στα ψηφιακά μουσεία. Οι ψηφιακές τεχνολογίες και εφαρμογές διαμορφώνουν μια νέα μουσειακή εμπειρία και διαμορφώνουν νέες σχέσεις: επισκέπτης-έκθεμα-ψηφιακή εφαρμογή, άνθρωπος-υπολογιστής-συναίσθημα (Παπαϊωάννου, Πάσχου 2017: 723).

Μέρος Β΄

Μελέτη Περίπτωσης

Κεφάλαιο 3

Οι Αλυκές της Περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Αλγερίας ή Αλγερία βρίσκεται στη βόρεια Αφρική με έκταση 2.381.741 τ.χλμ. και πληθυσμό 40.400.000 κατοίκους (Ιανουάριος 2016). Πρόκειται για τη δέκατη μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο, τη μεγαλύτερη στην Αφρική και στον αραβικό κόσμο, καθώς και τη μεγαλύτερη χώρα που βρέχεται από τη Μεσόγειο. Το όνομα της χώρας προέρχεται από τη αραβική λέξη al-jazā'ir, το όνομα της πρωτεύουσας Αλγέρι, που σημαίνει νησιά και αφορά τα τέσσερα μικρά νησάκια που βρίσκονταν στις ακτές της πόλης μέχρι την ενσωμάτωσή τους στη στεριά (1525). Η Αλγερία χαρακτηρίζεται από ποικιλία στο ανάγλυφό της και την εναλλαγή τοπίων. Στα βόρεια βρέχεται από τη Μεσόγειο, ανατολικά συνορεύει με την Τυνησία και τη Λιβύη, νότια με τον Νίγηρα, το Μάλι και τη Μαυριτανία και βορειοδυτικά με το Μαρόκο (Boukrouh, Kessab 2010: 26, RADP-MAE).

Γεωγραφικά χωρίζεται στη βόρεια Αλγερία ή Τελ, που εκτείνεται μεταξύ της Μεσογείου και της οροσειράς του Άτλαντα, τη μέση Αλγερία και τη νότια Αλγερία ή αλγερινή Σαχάρα. Η βόρεια Αλγερία έχει αρκετά βουνά και ανάμεσά τους εκτείνονται εύφορες κοιλάδες και πεδιάδες, που διαρρέονται από πολλούς ποταμούς και χείμαρρους. Η περιοχή παράγει δημητριακά, εσπεριδοειδή, ελιές, καπνά, βαμβάκι. Η μέση Αλγερία είναι μια περιοχή με πολλά οροπέδια, ερήμους, πολλές αλμυρές λίμνες, ενώ η βλάστηση είναι ασήμαντη. Το ψηλότερο όρος της περιοχής είναι το όρος Χαντίντζα (2.490 μ.). Η νότια Αλγερία είναι η περιοχή της απέραντης αμμώδους, αλλά και πετρώδους ερήμου και κυρίως του ορεινού όγκου Χογκάρ με ψηλότερη κορυφή το όρος Ταχάτ (3.003 μ.) και τα όρη Χογκάρ. Υπάρχουν επίσης αρκετές οάσεις, όπως για παράδειγμα η Τουγγούρτ, η Τζανέτ, κ.λπ.

Η χώρα διοικητικά διαιρείται σε 48 νομούς (Wilayas), 553 επαρχίες (Dairas) και 1.541 δήμους (Baladiyahs). Ο κάθε νομός (Wilaya) αποτελεί ξεχωριστό εδαφικό διαμέρισμα απολαμβάνοντας κάποιας μορφής οικονομική ελευθερία. Ένας από τους πιο γνωστούς

νομούς της Αλγερίας είναι ο νομός Μπιτζαία (Wilaya Béjaïa) με τη διοικητική διαίρεση Νούμερο 06. Ο νομός της Μπιτζαία έχει ειδικό ενδιαφέρον λόγω του μεγάλου εμπορικού λιμανιού της πόλης (RADP-MAE).

3.1. Ο Βιωμένος Ορεινός Χώρος της Καμπυλίας

Στη βορειοανατολική ακτή της Αλγερίας, κοντά στα σύνορα με την Τυνησία, εκτείνεται η περιοχή της Καμπυλίας. Ο Αλγερινός Albert Camus έχει αφιερώσει ένα ολόκληρο βιβλίο του στην Καμπυλία, όπου αναφέρεται εκτεταμένα στην περιοχή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο συσχετισμός της με διάφορα μέρη στην Ελλάδα (Camus 1939). Πρόκειται για μια περιοχή που έχει τη δική της ταυτότητα σχετικά με τις πολιτιστικές παραδόσεις, τη γλώσσα, την πολιτική και την εθνική της φυσιογνωμία. Η Καμπυλή ή Καμπυλία (La Kabylie/Zwawa) είναι μια ορεινή παράκτια περιοχή στη βόρεια Αλγερία, μεταξύ του Αλγερίου και της πόλης Skikda. Η ονομασία προέρχεται από το αραβικό qabīlah, που σημαίνει φυλή. Αποτελείται από τα βουνά της Μεγάλης Καμπυλίας (Grande Kabylie) ή του όρους Djurdjura που οριοθετούνται δυτικά από τον ποταμό Isser και στα νοτιοανατολικά από τον ποταμό Oued Soummam, τη Μικρή Καμπυλία (Petite Kabylie ή Kabylie des Babors) γύρω από τον κόλπο της Μπιτζαία (Béjaïa/Bougie), και την ενδοχώρα του ακρωτηρίου Bougaroun. Η περιοχή της Καμπυλίας εκτείνεται στην οροσειρά του Βόρειου Άτλαντα (Atlas Tel).

Οι κύριες κορυφές της Μεγάλης Καμπυλίας είναι Lalla Khedidja (7,572 πόδια [2,308 m]), Akouker και Heïdzer. Τα βουνά έχουν αρκετά νερά με ετήσια βροχόπτωση 40-60 ίντσες (1.000-1.500 mm) και χιόνι σε όλη τη διάρκεια του χειμώνα. Εκεί βρίσκεται το εθνικό πάρκο Djurdjura (185 τετραγωνικά μίλια) με ένα τεράστιο φυσικό απόθεμα με αγριογούρουνα, ύαινες, άγρια ζώα, μαϊμούδες, δάση κέδρου και κωνοφόρων δέντρων.

Ωστόσο, το φυσικό δάσος είναι πολύ μειωμένο και το τοπίο είναι σχετικά σκληρό. Οι γυμνές κορυφογραμμές χαράσσονται από βαθιά φαράγγια, ενώ έχουν αραιή εποχιακή βλάστηση για τα κοπάδια. Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι υψηλή με χωριά συγκεντρωμένα στις κορυφογραμμές των ανατολικών πλαγιών και στις κοιλάδες Sebaou και Soummam. Το Τίζι Ούζου (Tizi Ouzou) είναι η κύρια πόλη που απέχει 55 μίλια ανατολικά του Αλγερίου. Η περιοχή της Μεγάλης Καμπυλίας είναι γνωστή για τα χειροτεχνήματα της καλαθοπλεκτικής και ξυλογλυπτικής από την περιοχή Djama-n-

Saharidj και τα μικρά έπιπλα, τα μαχαιροπήρουνα και τα κοσμήματα από την περιοχή Ath Yenni.

Η μικρή Καμπυλία εκτείνεται σε απόκρημνους βράχους κοντά στη θάλασσα γύρω από τον Κόλπο της Μπιτζάια. Μεταβαίνοντας στο δρόμο νότια από την Μπιτζάια έως το Σετίφ μέσω του φαραγγιού Chabet el-Akra ("Gorge of Death") μήκους 5 μιλίων. Η υψηλότερη κορυφή του όρους Babor (6.575 πόδια) είναι το Massif Babors. Η περιοχή είναι δασική, ενώ είναι το μοναδικό μέρος της Βόρειας Αφρικής στο οποίο υπάρχουν έλατα (*Abies numidica*). Διάσπαρτα βρίσκονται κοιτάσματα ορυκτών και πηγές γλυκών και αλμυρών νερών. Στις κοιλάδες καλλιεργούν φρούτα και σπωροκηπευτικά. Έχουν κατασκευαστεί αρκετοί υδροηλεκτρικοί σταθμοί, με μεγαλύτερο εκείνο στο φράγμα Irhil Emda (1954) στο Oued Agrioun κοντά στο Σετίφ (Encyclopædia Britannic 1998).

Η περιοχή της Καμπυλίας κατοικείται από Βερβερίνους, και ειδικότερα από τους Καμπίλ (Igawawen). Οι Βερβερίνοι, γνωστοί ως Imazighen, είναι απόγονοι των προαραβικών κατοίκων της Βόρειας Αφρικής. Ζουν σε διάσπαρτες κοινότητες στην επικράτεια του Μαρόκου, της Αλγερίας, της Τυνησίας, της Λιβύης, της Αιγύπτου, του Μάλι, του Νίγηρα και της Μαυριτανίας. Μιλούν διάφορες διαλέκτους της γλώσσας Thamazighth που ανήκουν στην αφρο-ασιατική οικογένεια με στενές σχέσεις με την αρχαία αιγυπτιακή γλώσσα.

Από το 2000 π.Χ. η γλώσσα Thamazighth εξαπλώθηκε δυτικά από την κοιλάδα του Νείλου κατά μήκος της βόρειας Σαχάρας στο Μάγκρεμπ. Την 1η χιλιετία π.Χ. αυτοί που μιλούσαν τη γλώσσα ήταν οι αυτόχθονες κάτοικοι της απέραντης εκείνης περιοχής που συναντούσαν οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι. Στην πορεία δημιουργήθηκαν βερβερικά βασίλεια υπό τη ρωμαϊκή επιρροή, που διαλύθηκαν από τις αραβικές κατακτήσεις του 7ου και 8ου αι. μ.Χ. Οι Άραβες (μουσουλμάνοι) με την ενοποίηση των διαφόρων γηγενών ομάδων κάτω από την ίδια εξουσία προχώρησαν ταυτόχρονα και στον εξισλαμισμό τους. Μεταξύ του 11ου και του 13ου αιώνα, οι μεγαλύτερες δυναστείες οι Αλμοραβίδες νομάδες της Σαχάρας και οι Αλμουχάδες χωρικοί του Άτλαντα, κατέκτησαν τη μουσουλμανική Ισπανία και τη Βόρεια Αφρική ως την Τρίπολη, ενώ οι διάδοχοί τους συνέχισαν να κυβερνούν μέχρι τον 16ο αιώνα.

Με βάση την ιστορία του Ibn Khaldūn (1332-1406), οι Βερβερίνοι ταξινομούνταν ως λαός με το σύγχρονο όνομα Berbèrs εξαιτίας της γλώσσας τους, της ανθρωπολογικής μελέτης της κοινωνίας τους και της γεωγραφικής τους απομόνωσης.

Όταν οι Γάλλοι κατέκτησαν την Αλγερία τον 19ο αιώνα (1830) οι Βερβερίνοι των ορεινών περιοχών διαχωρίστηκαν από την αραβική πλειοψηφία. Στις αρχές του 20ού αιώνα ο Βερβερικός κόσμος είχε πλέον μειωθεί σημαντικά σε μέγεθος.

Η οικονομία της περιοχής βασιζόταν κατά κύριο λόγο στη γεωργία και στην κτηνοτροφία που ασκούσαν οι αγρότες και οι νομάδες σε συνδυασμό με την ύφανση, την αγγειοπλαστική, τη μεταλλοτεχνία και την επεξεργασία του δέρματος, καθώς και τις τοπικές εμπορικές συναλλαγές. Πρόκειται για μια κοινωνία, όπου ο ρόλος της γυναίκας είναι ιδιαίτερα σημαντικός και η θέση της εντός της κατοικίας είναι κυρίαρχη. Πέρα από τη διαχείριση του σπιτιού, οι γυναίκες συγκεντρώνονταν και εκτός σε μέρη όπως ήταν τα πηγάδια ή ο τάφος του τοπικού αγίου, ενώ οι άνδρες είχαν σημεία συνάντησης τα τζαμιά, τους δρόμους και τις πλατείες (Thadjmaāth). Πολλά χαρακτηριστικά της κοινωνίας των Βερβερίνων του 19ου αιώνα έχουν επιζήσει, ωστόσο έχουν επηρεαστεί σημαντικά από τις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις των πρώτων χρόνων του 20ού αιώνα.

Η μετανάστευση από τα βουνά της Καμπυλίας για αναζήτηση απασχόλησης δημιούργησε μόνιμες κοινότητες σε πόλεις της Αλγερίας, της Γαλλίας και της υπόλοιπης Δυτικής Ευρώπης. Η ανεξαρτησία της Αλγερίας δημιούργησε μια νέα πολιτική κατάσταση στην οποία εμφανίστηκε ο εθνικισμός. Πρόκειται για μια αντίδραση στις πολιτικές των νέων κυβερνήσεων, οι οποίες χαρακτήριζαν τη Βερβερική ταυτότητα ως λείψανο αποικιοκρατίας ασυμβίβαστο πια με την εθνική ενότητα της χώρας.

Το 1985, οι Βερβερίνοι του Παρισιού ίδρυσαν το περιοδικό *Awal*, όπου διατυπώνεται ακαδημαϊκά ο όρος *Berberism* και *Imazigheniy* για να ορίσει αυτόν τον λαό. Οι αυξανόμενες απαιτήσεις για την αναγνώριση των Βερβερίνων, θεωρητικά ως των πρώτων κατοίκων της Βόρειας Αφρικής και στην πράξη ως ξεχωριστές συνιστώσες της αλγερινής κοινωνίας, έχουν επιτυχία. Η γλώσσα *Tamazightth* μελετάται πλέον στην Αλγερία, ενώ από το 2002 αναγνωρίζεται ως εθνική γλώσσα και από το 2014 ως επίσημη γλώσσα του κράτους (Brett 2014, Boukrouh, Kessab 2010: 27-28).

3.2. Οι Αλυκές της Καμπυλίας

Ο νομός της Μπιτζάια στην Αλγερία είναι γνωστός για τον πλούτο του και τις αλυκές που βρίσκονται στα χωριά της Καμπυλίας. Πρόκειται για μια αξιοσημείωτη φυσική, πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι αλυκές του Imellahen (των χωριών Ichekaben, Iadnanen, Ait Ounir), του χωριού Bel Ayel (Ighil Ali), του χωριού Ighil Ouantar και του χωριού Beni-Ourtilane (που πλέον ανήκει στην περιφέρεια Setif). Το νερό των αλυκών λέγεται από τους ντόπιους «ξινό νερό» σε αντιδιαστολή με το άλλο που λέγεται «γλυκό νερό».

3.2.1. Οι Αλυκές του Imellahen (Ichekaben, Iadnanen, Ait Ounir)

Στον νομό της Μπιτζάια βρίσκονται οι αλυκές του Imellahen. Οι αλυκές αυτές ανήκουν σε τρία χωριά της Καμπυλίας, στην κοινότητα του Feraoun. Οι πρώτες αλυκές βρίσκονται στο χωριό Ichekaben, το οποίο τους δίνει και το όνομά του. Αλυκές επίσης συναντώνται ανάμεσα σε δυο χωριά το Iadnanen και το Ait Ounir. Τα τρία αυτά χωριά σχηματίζουν την περιοχή Imellahen, δηλαδή «οι εργάτες των αλυκών» και Tamellaht, δηλαδή «αλυκή». Η απόσταση ανάμεσα στις δύο αλυκές είναι περίπου ένα χιλιόμετρο, ενώ απέχουν 40 χιλιόμετρα από την πόλη της Μπιτζάια. Η πηγή του αλμυρού νερού των αλυκών βρίσκεται υπογείως. Το αλμυρό νερό προέρχεται από το βουνό Mghendas μέσω υπόγειων πηγών που μεταφέρεται με τη μορφή καναλιών. Η συλλογή του αλατιού γίνεται με μια πολύ παλιά μέθοδο. Το αλμυρό νερό της πηγής διοχετεύεται σε δεξαμενές που βρίσκονται από κάτω, σκαμμένες στον βράχο. Η διαδικασία της συλλογής του αλατιού είναι επίπονη. Οι εργάτες των αλυκών συλλέγουν το αλάτι από τις λεκάνες κάτω από έντονη ηλιακή θερμότητα, ξυπόλητοι στο αλμυρό νερό. Πρόκειται για μια παραδοσιακή διαδικασία που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά (Rabhi 1.3.2017).

Οι οικονομικές δραστηριότητες του τοπικού πληθυσμού επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στην ορεινή γεωργία, κυρίως στην ελαιοκαλλιέργεια, αλλά και στη συλλογική εκμετάλλευση των αλυκών. Μέχρι πρότινος οι οικογένειες των τριών χωριών ζούσαν από την ανταλλαγή του αλατιού με άλλα προϊόντα προκειμένου να καλύπτουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Υπάρχουν ακόμα κάποιοι γέροι της περιοχής που διακινούν τις παραδοσιακές πρακτικές της συλλογής του αλατιού. Οι αλυκές αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής και θα μπορούσε να αποτελέσουν τουριστικό προορισμό. Οι αλυκές του Imellahen αποτελούν ένα πανόραμα,

που ωστόσο υποφέρει πλέον από μια γενικότερη εγκατάλειψη και υποβάθμιση (Rabhi 1.3.2017).

Ομάδες όπως είναι η Association Assirem Gouraya οργανώνουν δραστηριότητες που επιδιώκουν να συμβάλλουν ενεργά στην προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής. Στόχος είναι να διατηρηθεί η φυσική αυτή κληρονομιά, προκειμένου να διασφαλιστεί η περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ο τοπικός πληθυσμός έχει δεχτεί με ενθουσιασμό τις προσπάθειες αυτές για τη διατήρηση των Αλυκών. Η Ένωση αυτή στις αρχές του έτους 2017 πραγματοποίησε δύο επισκέψεις στην περιοχή των αλυκών Ichekaben, Iadnanen και Ait Ounir, με εκπροσώπους του οργανισμού MedWet και τη συνοδεία δημοσιογράφου. Η πρώτη επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 5 Ιανουαρίου 2017 και η Ένωση προχώρησε σε συγκεκριμένες προτάσεις:

- συμμετοχή στον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Υγροτόπων,
- προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των χωριών για τη διατήρηση των αλυκών,
- προγραμματισμός συνάντησης με τη Διεύθυνση Προστασίας Δασών, τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος, άλλους εταίρους και την τοπική κοινότητα,
- ενίσχυση των πληθυσμών στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης,
- σχεδιασμός προγράμματος αναδάσωσης για προστασία από κατολισθήσεις και διάβρωση εδάφους,
- δράση καθαρισμού της περιοχής από σκουπίδια (Rabhi 5.1.2017: 4).

Η δεύτερη επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 19 Ιανουαρίου 2017 στο χωριό Ichekaben, όπου τους περίμεναν τα μέλη της Association Lbachir Amellah, τοπικοί αρχιτέκτονες και εργάτες αλατιού και ο Αντιπρόεδρος της APC. Ο Αντιπρόεδρος της APC συνόδευσε την ομάδα και στις αλυκές στα χωριά Iadnanen και Ait Ounir (Rabhi 19.1.2017: 4). Η Ένωση κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της στο χωριό Iadnanen πραγματοποίησε και επιτόπια έρευνα με κατοίκους της περιοχής και εργάτες των αλυκών. Η ομάδα εργασίας χρησιμοποίησε ερωτήσεις ανοικτού τύπου και ορισμένες δομημένες ερωτήσεις σε γέρους της περιοχής σχετικά με ιστορικά στοιχεία, ενώ στους νεότερους σχετικά με τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τις αλυκές.

Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων των χωριών Iadnanen και Ait Ounir, η ιστορία των αλυκών ξεκινάει από τη ρωμαϊκή περίοδο. Ωστόσο, γύρω στο 1500 δύο επιφανείς πρόγονοι, ο Ahmed Adnan και ο Moussaoui από το χωριό

Ahnif ξεκίνησαν την εκμετάλλευση των δύο αλυκών. Η δραστηριότητα στις αλυκές ξεκίνησε την περίοδο που ο Ahmed Adnan παντρεύτηκε τη μία κόρη του Moussaoui, καθώς πρόκειται ουσιαστικά για μια συμμαχία γάμου. Την εποχή εκείνη το αλάτι θεωρούνταν προϊόν εξαιρετικής οικονομικής αξίας και οι διαμάχες ανάμεσα στις φυλές ήταν συνεχείς. Την ίδιο περίοδο οι αλυκές βρίσκονταν στην κυριότητα των κατοίκων των δύο χωριών Iadnanen και Ait Ounir.

Το χωριό Iadnanen αποτελούνταν από επτά μεγάλες οικογένειες: Adnane, Adnani, Kasmi, Mouhoubi, Abdelli, Dahmani και Bendahmane. Το χωριό Ait Ounir αποτελούνταν και αυτό από επτά οικογένειες: Beldjoudi, Yousfi, Mameri, Nait Amara, Mokhnache, Mellihhi και Atsi. Οι δεκατέσσερις αυτές οικογένειες ήταν οι ιδιοκτήτες του αλμυρού νερού. Ο μύθος λέει ότι ο Ahmed Adnan καθάρισε ένα μέρος του πυκνού δάσους, ώστε να είναι προσβάσιμες οι δύο πηγές: μια πηγή αλμυρού νερού και μια άλλη πηγή γλυκού νερού. Οι αλυκές πήραν το όνομά τους από την περιοχή Imellahen των τριών χωριών Iadnanen, Ait Ounir και Ichekaben (Rabhi 19.1.2017²: 2).

Οι κύριοι παράγοντες ανάπτυξης των αλυκών ήταν η άνθηση του εμπορίου με τους τοπικούς πληθυσμούς αλλά και με πληθυσμούς άλλων περιοχών (Jijel, Bejaia, Bordj Bou Arreridj) πουλώντας το αλάτι ή ανταλλάσσοντάς το με άλλα προϊόντα, καθώς και οι διάφορες χρήσεις του αλατιού (κατανάλωση, βυρσοδεψία, διατροφή κάποιων ζώων, θεραπευτική χρήση για δερματικές παθήσεις). Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, η παρακμή των αλυκών ξεκίνησε το 1995, πάνω από είκοσι χρόνια τώρα. Ωστόσο υπάρχουν ακόμα πέντε άτομα που εργάζονται στις αλυκές: Adnane Hocine, Abdelli Meziane, Kasmi Djillali, Alloui Said και Kasmi Abdallah από το χωριό Iadnanen.

Οι παράγοντες που οδήγησαν στην παρακμή των αλυκών ήταν η δημογραφική έκρηξη του πληθυσμού της περιοχής και ο κατακερματισμός των οικογενειών επομένως και της ιδιοκτησίας των αλυκών, το εμπόριο του θαλασσινού αλατιού που αντικαθιστά πλέον το ορυκτό άλας χωρίς ιώδιο, η έλλειψή του οποίου προκαλεί βρογχοκήλη, η οικονομική μετανάστευση προς τις πόλεις και την Γαλλία για αναζήτηση εργασίας, και τέλος η δυσκολία διατήρησης του παραδοσιακού τρόπου συλλογής του αλατιού και η αντικατάσταση από σύγχρονα εργαλεία (Rabhi 19.1.2017²: 3).

Εντούτοις, οι πόροι από το αλάτι δεν επαρκούσαν για να συντηρήσουν τον τοπικό πληθυσμό. Οι κάτοικοι για να εξασφαλίζουν τροφική αυτονομία καλλιεργούσαν ελιές για το λάδι και για τον βρώσιμο καρπό τους και συκιές για την αποξήρανση των σύκων. Φύτευαν επίσης όσπρια (κουκιά, φακές, ρεβίθια), κηπευτικά (ντομάτες, κρεμμύδια, πατάτες, φασολάκια) και σιτηρά (σιτάρι, κριθάρι). Παράλληλα ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Από τις κύριες πηγές εισοδημάτων των κατοίκων των περιοχών αυτών σήμερα είναι η ορεινή γεωργία, τα προϊόντα της οποίας πωλούνται τοπικά αλλά και σε άλλα μέρη. Η ελαιοκαλλιέργεια είναι κυρίαρχη. Καλλιεργούνται επίσης οπωροφόρα δέντρα, κυρίως πορτοκάλια και λεμόνια, αλλά και συκιές και φραγκοσυκιές. Σχεδόν τα 2/3 του πληθυσμού απασχολούνται προσωρινά με τη γεωργία. Το μάζεμα των ελιών, σύκων, φραγκόσυκων και η παρασκευή μαρμελάδων είναι βασικές εργασίες. Μια άλλη πηγή εισοδήματος είναι η κτηνοτροφία με αιγοπρόβατα, βοοειδή, κότες και κουνέλια, καθώς και το κυνήγι (πέρδικες, λαγοί, τσίχλες, κ.λπ.). Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η χειροτεχνία, όπως είναι η αγγειοπλαστική, η κατασκευή ταπετσαρίας, η σφυρηλάτηση, η καλαθοπλεκτική. Επίσης, μεγάλο μέρος του ανδρικού πληθυσμού εργάζεται στις οικοδομές. Τα κύρια εισοδήματα του χωριού πέρα από τις παραπάνω εργασίες, προέρχονται επίσης από διάφορες συντάξεις, ενώ ορισμένοι είναι δημόσιοι ή ιδιωτικοί υπάλληλοι. Πρόκειται για εργαζόμενους στη δημόσια διοίκηση, σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, συνταξιούχους της Αλγερίας, αλλά και αρκετούς συνταξιούχους από τη Γαλλία, και άλλους μετανάστες που συνεισφέρουν αρκετά στην τοπική οικονομία (Rabhi 19.1.2017²: 4).

Η περιοχή των αλυκών των χωριών Iadnanen και Ait Ounir κατανέμεται σε οικόπεδα σύμφωνα με τον αριθμό των οικογενειών. Τα οικόπεδα ποικίλλουν σε διαστάσεις ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας, αλλά και τις εξαγορές που προήλθαν από πώληση κληρονομιάς. Ο τρόπος παραγωγής είναι τύπου «στροφής» και διέπεται από το εθιμικό δίκαιο των Καμπίλ της κάθε περιφέρειας. Οι δεκατέσσερις οικογένειες μοιράζονταν 2 έως 8 δοχεία. Κάθε δοχείο είναι 20 έως 30 τετραγωνικά μέτρα, συνολικής επιφάνειας 20.000 τ.μ. ή 2 εκτάρια (Rabhi 19.1.2017²: 5).

Οι τρεις κύριες πηγές αλμυρού νερού πηγάζουν από το μέρος με την ονομασία Tala (πηγή) του Targa (ρυάκι) στο όρος Meghandas και εκβάλλουν σε κανάλια στο χωριό του Iadnanen (Rabhi 19.1.2017²: 5).

Έχει δημιουργηθεί μια επιτροπή του χωριού, τα μέλη της οποίας προχωράνε σε δίκαιη κατανομή σύμφωνα με τον τρόπο της «στροφής» ανάλογα με το οικογενειακό οικόπεδο. Η διανομή του αλμυρού νερού των πηγών στην επιφάνεια συνοδεύεται από μεγάλη γιορτή γνωστή με την ονομασία «Lawziâ». Στη διάρκεια της γιορτής σφάζουν ένα μοσχάρι και το κρέας του μοιράζονται ισόποσα στις οικογένειες του χωριού, πλούσιες και φτωχές. Η σφαγή πραγματοποιείται με τη συνοδεία μουσικής από παραδοσιακά όργανα, τύμπανα και γκάιντες, και παραδοσιακούς χορούς, που σηματοδοτούν την έναρξη της εποχής της συλλογή του αλατιού (Rabhi 19.1.2017²: 5).

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Da Khadou (Lekhder Kemache) το χωριό Ichekaben έχει μια κεντρική ρωμαϊκή πηγή. Παλαιότερα η πηγή αυτή είχε δύο εξόδους. Κατά την επανάσταση οι Γάλλοι έκλεισαν τη μία έξοδο για να μην τη χρησιμοποιούν οι επαναστάτες. Από την πηγή αυτή βγαίνει ταυτόχρονα αλμυρό νερό (Aman Lktaa) και γλυκό νερό (Aman N'chlouk). Σε κάποιο σημείο ενώνονται και χύνονται μαζί σε μια μεγάλη λεκάνη, όπου το αλμυρό νερό μένει κάτω λόγω πυκνότητας. Το καλοκαίρι στο σημείο των πηγών έχει πολύ δροσιά και κρατούσαν εκεί τα σφαχτά για να συντηρηθούν μέχρι να καταναλωθούν. Με το πάνω νερό πλένουν τις λεκάνες, τις πλατφόρμες και ετοιμάζουν τη λάσπη για να κατασκευαστούν οι λεκάνες. Το χώμα που χρησιμοποιείται έχει χρώμα μπλε και ονομάζεται «Akel n L'māaden». Ο Da Khadon θυμάται τους γερόντους να λένε ότι τεχνίτες από το χωριό Ath Abbas μετέφεραν την τεχνογνωσία της κατασκευής των λεκανών. Χρησιμοποιούν ένα εργαλείο που χτυπάνε το χώμα, όπως και στις άλλες αλυκές, σε τέσσερα μεγέθη: L'mehbet (μεγάλο), L'mesbet (μεσαίο), Thimesbet (μικρό), Thardhout/Thazdhout (πιο μικρό) (Abouche 2018).

Το αλμυρό νερό διανέμεται σε τρία ρυάκια: «Thargua Ouadda» (αυτό που πάει κάτω), «Thargua Oueffa» (αυτό που πάει πάνω), «Thargua Thalemsth» (αυτό που πάει στη μέση). Τα ρυάκια αυτά καταλήγουν σε τρεις κεντρικές λεκάνες με σειρά. Οι δύο πρώτες Aït Moussa και Aït Yahia είναι αντιστοίχως των δύο αυτών οικογενειών. Η τρίτη λεκάνη που ονομάζεται Imougan, πληθυντικός αριθμός του Amoug που σημαίνει μερίδιο, είναι για όλους όσοι δεν έχουν μερίδιο. Οι κάτοικοι του χωριού υποστηρίζουν ότι το αλάτι των αλυκών τους είναι καλύτερο από τις γειτονικές περιοχές. Λένε χαρακτηριστικά ότι το αλάτι τους πωλείται πριν ακόμα στεγνώσει «Achekab Youdjouen du Sellat» (Abouche 2018).

Η εκμετάλλευση των αλυκών των χωριών Ichekaben, Iadnanen και Ait Ounir γίνεται από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο. Πρόκειται για εργασία που γίνεται αποκλειστικά από άνδρες, ενώ κάθε «στροφή» διαρκεί 8 με 15 μέρες. Για να ξεκινήσει η διαδικασία της συλλογής του αλατιού πρέπει αρχικά να καθαριστούν οι πηγές και το σημείο της υποδοχής του νερού με την ονομασία «L' amlah w aghyoul», που σημαίνει αλάτι γαϊδάρου, να καθαριστούν οι λεκάνες, να πλυθούν και να επισκευαστούν οι πλατφόρμες που τοποθετείται το αλάτι. Αμέσως μετά γεμίζουν τις λεκάνες με αρμυρό νερό 5 έως 10 εκατοστά και παραμένει εκεί δύο ημέρες. Ανακατεύουν το αλάτι με γυμνά πόδια και το αλάτι εμφανίζεται την τρίτη μέρα, που γίνεται η συλλογή του. Το αλάτι τοποθετείται σε μικρές πλατφόρμες «Asselat» για να στεγνώσει τελείως. Στη συνέχεια, φορτώνεται σε αελάδες και γαϊδούρια για να μεταφερθεί σε ειδικούς αποθηκευτικούς χώρους. Η συγκομιδή ανά εκτάριο και ανά έτος υπολογίζεται περίπου σε 12 τόνοι (Rabhi 19.1.2017²: 6).

Η παραδοσιακή τεχνική της συλλογής του αλατιού δεν έχει αλλάξει πολύ, ωστόσο υπάρχουν ορισμένες διαφορές. Στο παρελθόν οι διάφορες λεκάνες κατασκευάζονταν από πέτρα και χώμα «maâdan» της περιοχής, ενώ σήμερα συνήθως χρησιμοποιείται σκυρόδεμα. Τα παλιά εργαλεία έχουν αντικατασταθεί από πιο σύγχρονα. Τα παλιά εργαλεία ήταν:

- Imeslah: σκούπα κατασκευασμένη από κλαδιά
- Tacwirth (προφέρετε tachwirt): καλάθι που χρησιμεύει ως φίλτρο για να στραγγίζει τελείως το νερό από το αλάτι
- Ivelyan: δοχεία που μετέφεραν το αλμυρό νερό, που αργότερα αντικαταστάθηκαν από αμερικάνικα μεταλλικά δοχεία που ήταν πιο διαθέσιμα
- Azambil: δοχείο για τη μεταφορά, αλλά και τη μέτρηση αλατιού, που φορτώνεται πάνω σε γαϊδουράκια.

Τα σύγχρονα εργαλεία είναι: σωλήνες, σκούπες, τσουγκράνες, μεταλλικά δοχεία, σκυρόδεμα. Παλαιότερα η αποθήκευση του αλατιού γίνονταν σε σακιά σε μικρές υπόγειες αποθήκες εντός των σπιτιών, ενώ πλέον σε σακιά στα οικογενειακά γκαράζ (Rabhi 19.1.2017²: 7).

εποχή	ανά επιφάνεια	ανά οικογένεια	συνολική παραγωγή
παλαιότερα	6-10 τόνοι	11-15 τόνοι	700-1000 τόνοι
σήμερα	2-5 τόνοι	6-10 τόνοι	150-250 τόνοι

Πίνακας 2. Η παραγωγή των αλυκών (12 μήνες εργασίας)

Πηγή: Rabhi 19.1.2017²: 7.

Το αλάτι που συλλέγεται προορίζεται για κατανάλωση, ανταλλαγή, πώληση, για τα βυρσοδεψεία και για τις ζωοτροφές. Το αλάτι είναι τριών τύπων:

- το άσπρο αλάτι, πρώτης διαλογής, που πωλείται 400 DA τα 25 κιλά και προορίζεται για κατανάλωση,
- το καφέ αλάτι, δεύτερης διαλογής, που πωλείται 300 DA τα 25 κιλά για τις ζωοτροφές,
- το μαύρο αλάτι, τρίτης διαλογής, που πωλείται 200 DA τα 25 κιλά για τη βυρσοδεψία.

Το κόστος παραγωγής για τον εξοπλισμό και τα εργαλεία είναι της τάξης των 8.000 DA ανά έτος (Rabhi 19.1.2017²: 8).

Εκτός από τις πληροφορίες για τις αλυκές που συγκέντρωσε η Association Assirem Gouraya και βασίστηκε σε συνεντεύξεις των κατοίκων και των εργατών των αλυκών, υπάρχουν και άλλα δημοσιεύματα σχετικά με τις αλυκές των τριών χωριών Ichekaben, Iadnanen και Ait Ounir. Ειδικότερα, ένα δημοσίευμα αναφέρεται στην αρχιτεκτονική των αλυκών αυτών που έχει μια πυραμιδική δομή και θυμίζει τα ρωμαϊκά κτίσματα που υπάρχουν στην περιοχή της Καμπυλίας, στην Τιπάζα ή σε άλλα μέρη της Αλγερίας. Η αρχιτεκτονική δομή τους είναι ένα εξαιρετικό μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ρωμαϊκή αυτή αρχιτεκτονική είναι παρόμοια με τη βρύση πόσιμου νερού που βρίσκεται στο χωριό Ichekaven που ονομάζεται Tala n Bi3eqqal (Aoulmi 22.7.2014).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αναφορά σε μια μεγάλη διαμάχη για το αλάτι του Imellahen σχετικά με την έλλειψη ιωδίου, βασικού ιχνοστοιχείου για την παραγωγή θυρεοειδικών ορμονών. Σε περίπτωση ανεπάρκειας ή υπέρβασης αναπτύσσεται ο θυρεοειδής αδένας. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (WHO) και την UNICEF συνίσταται η καθολική ιωδίωση του αλατιού ως την πλέον αποδοτική από πλευράς κόστους και αποτελεσματικότερη λύση για την πρόληψη της έλλειψης ιωδίου. Για τον λόγο αυτό ο Πολιτιστικός Σύλλογος Association Culturelle L' bacir Amellah

(ACTBA) το 2011 οργάνωσε στο Imellahen μέρες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης των κατοίκων της περιοχής για τους κινδύνους που προκύπτουν από την έλλειψη ιωδίου στο σώμα και την ανάγκη να αντισταθμιστεί το αλάτι χωρίς ιώδιο με επαρκή πρόσληψη άλλων τροφίμων (Aoulmi 22.7.2014).

Ένα ακόμα δημοσίευμα της ηλεκτρονικής εφημερίδας El Moudjahid με αφορμή μια επίσκεψη της Association Assirem de Bejaia αναφέρεται στην ενδεχόμενη τουριστική προώθηση της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, η σκέψη να χαρακτηριστούν οι αλυκές ως προστατευόμενη κληρονομιά της UNESCO και να γίνει τουριστικό αξιοθέατο αποτυπώνεται σε διάφορα τοπικά δημοσιεύματα. Η επαγγελματική δραστηριότητα στις αλυκές έχει μειωθεί σημαντικά, καθώς «δεν αποτελεί πλέον κερδοφόρα επιχείρηση», όπως αναφέρει ο Lakhdar Kemacha, ο οποίος ξεκίνησε να δουλεύει στην ηλικία των 14 ετών. Σήμερα ο Kemacha, στα 55 του, εξακολουθεί να ασκεί το επάγγελμα που κληρονομείται από πατέρα σε γιο εδώ και δεκαετίες. Αναφέρει ότι μόνο τρεις εργάτες παραμένουν στην περιοχή, ενώ πριν από μερικά χρόνια, όλα τα γύρω χωριά, συμπεριλαμβανομένων των χωριών Ichekavane, Iadnanene και Ait-Ounir ασχολούνταν με τη συλλογή αλατιού. Σήμερα, η τσάντα των 45 κιλών κοστίζει 250 DA, ενώ αρκετές φορές δεν πωλείται. Χωρίς επιπλέον οικονομικές δραστηριότητες δε θα μπορούσε να συνεχίσει τη συλλογή αλατιού. Παλαιότερα, όπως αναφέρει, αντάλλαζε το αλάτι στο κρεοπωλείο με κρέας, στον μπακάλη με διάφορα προϊόντα και στον καλλιεργητή με λαχανικά (El Moudjahid 2017).

Ο Lakhdar Kemacha αναφέρει επίσης την ενεργό συμμετοχή και τη βοήθεια που έχει λάβει από διάφορες οικοτουριστικές ενώσεις, κυρίως την Association Assirem de Bejaia. Στόχος των διαφόρων φορέων είναι η έναρξη μιας διαδικασίας για την καταχώρηση της περιοχής στην UNESCO, αλλά και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η προσέλκυση επενδυτών για εκσυγχρονισμό της παραγωγής αλατιού και η δημιουργία ορεινών τουριστικών προορισμών. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια της Assirem de Bejaia που μετέφερε κόσμο με τρία λεωφορεία για να καθαρίσουν τις λεκάνες, τις πλατφόρμες και την ευρύτερη περιοχή γύρω από την αλμυρή πηγή. Το αλμυρό νερό βρίσκεται φωλιασμένο σε 300 περίπου μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας στις πλαγιές του όρους Montagne des Borns. Η πλαγιά έχει τη μορφή αμφιθεάτρου, όπου υπάρχουν εκατοντάδες λεκάνες, διατεταγμένες μεταξύ τους (El Moudjahid 2017).

3.2.2. Οι Αλυκές του Bel Ayel (Ighil Ali)

Το χωριό Bel Ayel ανήκει στην κοινότητα Ighil Ali, από την οποία απέχει 24 χιλιόμετρα. Ανήκει στην περιφέρεια της Μπιτζάια. Βόρεια συνορεύει με το χωριό Wizran, νότια με τα χωριά Zina και Tniri, ανατολικά με το χωριό El-Qelâ Ath Abbas και δυτικά με το χωριό Igran Uzemmur. Κάποιοι λένε ότι η ονομασία του χωριού προήλθε από έναν γέρο με πολλά παιδιά, ο οποίος ήταν ο πρώτος κάτοικος. Οι Άραβες έμποροι που περνούσαν από την περιοχή τον ονόμαζαν Abou Al-Iaâl, που σημαίνει ο πατέρας των παιδιών. Οι Γάλλοι έδωσαν το όνομα Bel Ayel που χρησιμοποιείται έως σήμερα. Κάποιες άλλες ιστορίες αναφέρουν πως ο Ιμάμης του χωριού ο Si Muhand Ousseradj, που μετεγκαταστάθηκε από ένα άλλο χωριό το Thamoukra έδωσε το όνομα «Το μαύρο βουνό», περίπου γύρω στα 1510 (Ben Aouf 1997: 11).

Οι αλυκές απέχουν 35 λεπτά με τα πόδια νότια του χωριού Bel Ayel. Οι ιστορίες λένε ότι ο Ιμάμης Si Muhand Ousseradj έφυγε από το χωριό του επειδή τσακώθηκε με τον άλλο Ιμάμη Sidi Yahia El-Adeli και πήγε στο χωριό Bel Ayel. Παρατήρησε στη γενειάδα των τράγων ενός κοπαδιού κολλημένο αλάτι. Ζήτησε από τον βοσκό να τον οδηγήσει στο μέρος που είχε αφήσει τα ζώα του. Εκεί βρήκε τις αλυκές. Έλεγε στους κατοίκους ότι αυτός έφερε το αλμυρό νερό και έχει μείνει από τότε η φράση «σας έφερα θησαυρό από χρυσό και ασήμι». Οι κάτοικοι του χωριού ζουν από τις ελιές, τα σύκα και το αλάτι (Ben Aouf 1997: 18-19).

Η ιστορία λέει ότι ο Ιμάμης χώρισε τα αλμυρά νερά στα παιδιά του, από τα οποία πήρανε και το όνομά τους οι στροφές (νουνα). Κάποιοι άλλοι λένε ότι τα ονόματα αυτά είναι από τοπικούς άγιους ή καλούς ανθρώπους της περιοχής. Τα ονόματα είναι τα εξής: Nouva n'Sidi Ali oumoussa, Nouva n'Sidi M'hend, Nouva n'Sidi Athemane, Nouva L'mekhezen, Nouva Acherra, Nouva Achaalal, Nouva Ath Youcef, Nouva Ath Seradj (Ben Aouf 1997: 22).

Η προετοιμασία για τη διαδικασία της συλλογής του αλατιού είναι ιδιαίτερα σημαντική, όπως είναι η προετοιμασία για την προσευχή των μουσουλμάνων (ειδικός τρόπος πλυσίματος). Ιστορίες της λαϊκής παράδοσης με θέμα τις αλυκές υπάρχουν αρκετές. Είναι ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση ότι όποιος πειράξει τις αλυκές, δηλαδή κλέψει νερό, πετάξει πέτρες μέσα ή μπει χωρίς να πλυθεί τον ακολουθεί μεγάλη κακοτυχία. Όταν σε κάποιον συμβαίνει μεγάλο κακό το αποδίδουν σε έναν από τους παραπάνω λόγους.

Φαίνεται ότι ήταν ένας τρόπος να προστατέψουν τις αλυκές από την αλόγιστη χρήση. Ορισμένοι μύθοι και λαϊκές δοξασίες για τις αλυκές έχουν διασωθεί έως τις μέρες μας:

- Κάποιοι νεαροί μπήκαν επίτηδες στις αλυκές χωρίς να πλυθούν. Τότε ο καιρός άλλαξε ξαφνικά. Καταρρακτώδης βροχή, αστραπές και μπουμπουνητά ανάγκασαν τους νεαρούς να φύγουν. Αμέσως μόλις έφυγαν, ο καιρός ξαναέφτιαξε για να συνεχίσει η διαδικασία της συλλογής αλατιού.
- Ένα βράδυ κάποιοι έκλειψαν αλάτι από τις αλυκές. Όλο το βράδυ περπατούσαν, αλλά όταν ξημέρωσε διαπίστωσαν ότι βρίσκονταν ακόμα στο ίδιο σημείο.
- Ένας κυνηγός κυνηγούσε και σκότωνε περιστέρια κοντά στις αλυκές. Λένε ότι του κόπηκαν τα χέρια και τυφλώθηκε.
- Ένας κυνηγός τραυμάτισε έναν λύκο και στη συνέχεια τον ακολούθησε στο δάσος. Εκεί είδε ότι ένας γέρος έδεσε το πόδι του λύκου για να γιατρευτεί. Οι ιστορίες λένε ότι ο κυνηγός στη συνέχεια έχασε τα λογικά του (Ben Aouf 1997: 22-23).

Τις αλυκές διασχίζει ένα ρυάκι με γλυκό νερό, στη μία πλευρά του οποίου βρίσκεται η πηγή του αλμυρού νερού. Την περιοχή στην οποία βάζουν το αλμυρό νερό για να εξατμιστεί την ονομάζουν λακκούβα (Ben Aouf 1997: 22-23). Όταν κατασκευάζουν τις λακκούβες, φέρνουν ένα ειδικό χώμα που ονομάζεται «Thakourthe». Χτυπάνε τα χώμα με ειδικό εργαλείο, σε δύο μεγέθη, για να δημιουργηθούν οι λακκούβες. Το πιο μεγάλο μέγεθος χρησιμοποιείται για το κέντρο, ενώ το πιο μικρό για τις άκρες ώστε να ανασηκωθούν λίγο και να μην ξεχειλίζει το νερό. Όταν το χώμα στεγνώσει στον ήλιο γίνεται σκληρό σαν πέτρα. Τις λακκούβες αυτές τις γεμίζουν με αλμυρό νερό που το μεταφέρουν με ειδικό δοχείο από δέρμα γίδας ή κατσικιού που ονομάζεται «Ayedidh». Το μεγαλύτερο δοχείο χωράει 60 λίτρα και το μικρότερο που είναι από κατσίκι χωράει 30 λίτρα. Το δοχείο αυτό το χρησιμοποιούν συγχρόνως και ως μονάδα μέτρησης. Μια λακκούβα χωράει 30 μικρά δοχεία ή 15 μεγάλα, δηλαδή περίπου 900 λίτρα νερού. Το δοχείο αυτό έχει ένα ειδικό δερμάτινο λουρί, ώστε να κουβαλάνε το νερό πιο εύκολα οι εργάτες για να μην τραυματίζονται. Προκειμένου να περάσει το αλμυρό νερό στις λακκούβες που βρίσκονται από την απέναντι πλευρά από το ρυάκι βοηθάνε και οι υπόλοιποι εργάτες. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται «Thiouizi», δηλαδή συνεργασία ή αλλιώς βοήθεια (Ben Aouf 1997: 29).

Στο τέλος της προετοιμασίας και του καθαρισμού των αλυκών και λίγο πριν αρχίσει η συλλογή του αλατιού, οι εργάτες κάνουν μια γιορτή, όπου σφάζουν ένα ζώο (βόδι, αρνί ή

κατσίκι). Οι εργάτες έχουν δικαίωμα να πάρουν πρώτοι νερό. Τα νερά των αλυκών ονομάζονται «Baylik/ bailik», δηλαδή για όλους. Η κατανομή του νερού γίνεται με κλήρωση «Thisgharine» και με μια σειρά που την ονομάζουν «Amesssyass» που σημαίνει βραχιόλι (Ben Aouf 1997: 26).

Χρειάζεται 8 έως 10 μέρες για να μπορέσουν να ξεκινήσουν τη διαδικασία της συλλογής του αλατιού. Χρησιμοποιούν ένα εργαλείο «Achekouf Ougherbel» για να μαζέψουν το αλάτι στο κέντρο της λακκούβας. Γεμίζουν ένα δοχείο «Thakefachte» το οποίο επιτρέπει να βγει το νερό και να μείνει μόνο το αλάτι. Το αλάτι πρώτης διαλογής ονομάζεται «κρυμμένο αλάτι ή αλάτι του τυφλού» γιατί το φυλάνε σαν κόρη οφθαλμού. Το αλάτι δεύτερης διαλογής έχει μικρές πέτρες και λίγο χώμα από τις λακκούβες. Για το αλάτι δεύτερης διαλογής ακολουθούν συγκεκριμένη διαδικασία πλυσίματος με αλμυρό νερό, ώστε να καθαρίσει. Το αλάτι τρίτης διαλογής χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων και στη βυρσοδεψία, ενώ αυτό που είναι σε πολύ κακή κατάσταση το πετάνε στο ποτάμι. Όταν συλλέγουν το πρώτο και το δεύτερο στρώμα αλατιού τα βάζουν σε ένα μέρος «Thamerrahethe» για να στεγνώσει τελείως, ενώ τις δύο κατηγορίες τις ξεχωρίζουν με ένα πανί. Στη συνέχεια μεταφέρουν και αποθηκεύουν το αλάτι σε μικρά κτίσματα που τα ονομάζουν «τα σπιτάκια του αλατιού». Αφού ολοκληρωθεί η συλλογή του αλατιού καθαρίζουν τις λακκούβες και τις επισκευάζουν (Ben Aouf 1997: 34). Σήμερα μπορεί να πάρει αλμυρό νερό όποιος θέλει, ενώ πλέον χρησιμοποιούν τα λάστιχα για τη μεταφορά του (Ben Aouf 1997: 39).

Μονάδα μέτρησης αλατιού

Μονάδα μέτρησης αλατιού	Μετατροπή σε κιλά
1 Roboaa ($\frac{1}{4}$ του guelbathe)	5 κιλά
4 Roboaa (1 guelbathe)	20 κιλά
10 guelbathe	200 κιλά

Η ποσότητα του αλατιού που βγάζει η μεγάλη λακκούβα είναι 8 έως 10 guelbathe, δηλαδή περίπου 200 κιλά. Η μικρή λακκούβα βγάζει 2,5 έως 3 guelbathe, δηλαδή περίπου 60 κιλά. Πιο συγκεκριμένα στις μεγάλες λακκούβες το αλάτι πρώτης διαλογής είναι περίπου 80 κιλά (4 guelbathe), το αλάτι δεύτερη διαλογής είναι και αυτό περίπου 80 κιλά (4 guelbathe) και το αλάτι τρίτης διαλογής είναι περίπου 40 κιλά (2 guelbathe) (Ben Aouf 1997: 34).

Το αλάτι είναι το κύριο εμπορικό προϊόν στο χωριό μαζί με το κόκκινο πιπέρι (γλυκό και πικάντικο) και το λάδι. Υπάρχει ένα συγκεκριμένο μέρος με το όνομα Rahva L' Vakour, όπου συγκεντρώνονται για την αγοραπωλησία του αλατιού από διάφορα χωριά, όπως είναι τα χωριά Thamouskra, Ath Abdel, Thamourth waabaen, Ath Ziyed, Ath Khelifa, Bouhamza, Imaffoudhen, Medouh, M'djana, κ.λπ. Οι έμποροι από τα άλλα χωριά φέρνουν μαζί τους δημητριακά και φρούτα για να κάνουν ανταλλαγή ή αγοράζουν με χρήματα (Ben Aouf 1997: 36).

Το αλάτι υπάρχει σε διάφορες λαϊκές δοξασίες και παροιμίες. Οι Καμπίλ θεωρούν ότι το άσπρο χρώμα συμβολίζει την καθαρότητα και την αγνότητα. Χρησιμοποιούν τη φράση «αυτός είναι άσπρος σαν αλάτι». Για μια όμορφη κοπέλα λένε ότι «η ομορφιά της είναι σαν το αλάτι» που λιώνει όταν πέφτει στο νερό για να μαγειρευτεί. Άλλη έκφραση που χρησιμοποιούν είναι «φάγαμε μαζί ψωμί και αλάτι», όπως και σε άλλες περιοχές της Μεσογείου, π.χ. στην Ελλάδα. Αν κάποιος έχει δει το βράδυ κακό όνειρο παίρνει μια χούφτα αλάτι και το πετάει στο σημείο που πετάνε τις κοπριές των ζώων για να φύγει το κακό. Αν κάποιος παραμιλάει ή τρέμει στον ύπνο του, του βάζουν ένα ύφασμα με αλάτι κάτω από το μαξιλάρι μαζί με κάτι μεταλλικό, π.χ. ένα σιδερένιο μαχαίρι (Ben Aouf 1997: 36).

Το αλάτι χρησιμοποιείται στα φαγητά και στην υγεία. Χρησιμοποιούν το αλάτι για τα παστά φαγητά. Συγκεκριμένα, υπάρχει το παστό κρέας Adjedlouh από τα πλευρά του αρνιού και το παστό κρέας Akedid από το ψαχνό. Συνήθως τα κρέατα αυτά τα μαγειρεύουν στις θρησκευτικές και παραδοσιακές γιορτές. Παραδοσιακά φαγητά είναι το Thadjedhouheth και το Thimkhelaath. Χρησιμοποιούν το αλάτι για τις λιαστές ντομάτες, τις πιπεριές και τα κρεμμύδια (Ben Aouf 1997: 38). Στην χειροπρακτική, όταν ραγίζει κάποιο κόκκαλο χρησιμοποιούν αλμυρό νερό, καθώς και στα μάτια, στα δόντια που πονάνε, στις άφθες, όταν κόβουν τον ομφάλιο λώρο, αλλά και σε αρρώστιες που πιάνουν τα γαϊδούρια και τα άλογα (Ben Aouf 1997: 38).

Ο Da Akli είναι ένας από τους τελευταίους εργάτες των αλυκών από το χωριό Bel Ayei της κοινότητας Ighil Ali. Παλαιότερα το αλάτι που συλλέγονταν από τις αλυκές αυτές επαρκούσε για χρήση από τους κατοίκους των χωριών, καθώς και για εμπορική εκμετάλλευση. Οι αλυκές αποτελούνταν από έξι κύριες περιοχές με τα εξής ονόματα:

rahva el vakour, thouzweghth, taxemt n'oudris, aderdache, ichikar και ichikar el mexzen. Γύρω από την πηγή του αλμυρού νερού έχουν κατασκευαστεί μικρές ρηχές λεκάνες από ένα είδος πηλού στο χρώμα της ώχρας, το οποίο είναι εντελώς αδιαπέραστο. Ο ήλιος εξατμίζει το νερό και το αλάτι παραμένει σε στρώματα στο κάτω μέρος των λεκανών. Χρειάζονται 8 έως 10 ημέρες για να κρυσταλλωθεί το αλάτι. Τις πρώτες μέρες που αρχίζει να φαίνεται το αλάτι και να στεγνώνει δημιουργείται «το λουλούδι του αλατιού». Στη συνέχεια, αφού εξατμιστεί το νερό συλλέγεται το πρώτο στρώμα το αλάτι πρώτης διαλογής, το δεύτερο στρώμα είναι χονδρό αλάτι, ενώ το τρίτο στρώμα είναι ακατάλληλο για κατανάλωση (Djam 2008).

Ο Da Akli θυμάται ακόμα όταν πήγαινε στα χωριά των Αράβων για να ανταλλάξει το αλάτι με δημητριακά. Σύμφωνα με τον ίδιο, η παρακμή των αλυκών ξεκίνησε όταν ένας γιατρός πήγε στο χωριό, παρέμεινε μια βδομάδα, εξέτασε όλα τα παιδιά και έβγαλε το συμπέρασμα ότι η έλλειψη ιωδίου προκαλεί βλάβες (Djam 2008).

3.2.3. Οι Αλυκές του Ighil Ouantar

Το Ighil Ouantar είναι ένα μικρό χωριό της κοινότητας M' Cisna. Οι τελευταίοι εργάτες των αλυκών του χωριού αγωνίζονται να διατηρήσουν τον παραδοσιακό τρόπο συλλογής αλατιού, που αποτελεί κομμάτι του πολιτισμού και της ιστορία τους. Ο Da Youcef, ετών 76, εργάζεται ακόμα στις αλυκές του χωριού. Ασκεί το επάγγελμα αυτό από την ηλικία των δώδεκα ετών και δεν σκοπεύει να σταματήσει παρά την προχωρημένη ηλικία του. Τις προηγούμενες δεκαετίες η οικογένειά του, και όχι μόνο αυτή, ζούσε από τη συλλογή του αλατιού. Το νερό των αλυκών πηγάζει από το όρος Tamelaht, που βρίσκεται σε απόσταση 100 χιλιομέτρων από την Μπιτζάια. Η συλλογή του αλατιού γίνετονταν με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο για περισσότερο από έναν αιώνα. Ο Da Youcef θυμάται τον παππού του που έκανε την ίδια δουλειά να αναφέρει ότι η αξιοποίηση των αλυκών και η συλλογή του αλατιού χρονολογείται πολύ πριν την άφιξη των Γάλλων (Menacer 30.8.2011).

Ο Abdenour, ετών 59, εργάζεται ως δημόσιος υπάλληλος σε μια τοπική δημόσια επιχείρηση, καθώς επίσης και στις αλυκές για να ενισχύει το εισόδημά του. Αναφέρει ότι όλοι οι χωρικοί του Ighil Ouantar εργάστηκαν στις αλυκές για να ενισχύουν τις οικογένειές τους. Οι αλυκές πλέον δεν χρησιμοποιούνται με την ίδια έκταση. Παλαιότερα υπήρχαν 1.500 αβαθείς λεκάνες εξάτμισης, ενώ τώρα χρησιμοποιούνται μόνο δεκατρείς.

Κάθε σπίτι του χωριού είχε τις δικές του λεκάνες, ενώ οι οικογένειες που εγκαταστάθηκαν πρώτες είχαν δικαίωμα σε περισσότερες, άρα και περισσότερο αλάτι. Οι ποσοστώσεις για το αλμυρό νερό που είχε κάθε οικογένεια χωρίζονται σε «πουνα» ή «della», δηλαδή μια στροφή που διαρκεί ολόκληρη μέρα, «tiremt» μισή στροφή που διαρκεί μισή μέρα, και «r'bouà (1/4)». Η εκμετάλλευση διαιρείται σε αγροτεμάχια με τα ονόματα Ighil Issigen, Ayedidh, Tassebalt, Ighzer Oufella και Assemar (ένα τοπικό φυτό). Σήμερα μόνο οι δεκατρείς λεκάνες (Igoulmimen στα καμπίλ) της Ayedidh παραμένουν λειτουργικές χάρη στους τελευταίους δύο εργάτες, τον Da Youcef και τον Chikhone Abdennour (Menacer 30.8.2011).

Την εποχή που το αλάτι ήταν η κύρια δραστηριότητα των κατοίκων, η περιοχή των αλυκών ήταν γεμάτη με ανθρώπους που περιφρουρούσαν μέρα νύχτα. Τα αλμυρά αυτά έλη, σε μια συγκεκριμένη περίοδο της τοπικής ιστορίας, αποτέλεσαν αιτία δολοφονικών συγκρούσεων μεταξύ των κατοίκων του χωριού Ighil Quantar και των γειτονικών περιοχών διεκδικώντας την κυριότητά τους. Πρόκειται για μια περιοχή με σημαντική αξία για τη γεωργία και την εκτροφή προβάτων και βοοειδών. Ο Abdenour αναφέρει ιστορίες, που έχουν μεταφερθεί από γενιά σε γενιά, τονίζοντας ότι οι αλυκές έχουν περιέλθει στην κοινότητά του μετά από πολλούς αιματηρούς αγώνες των προγόνων του (Menacer 30.8.2011).

Στην ανατολική πλευρά του χωριού, οι λεκάνες των αλυκών είναι χτισμένες σε μικρές πλατφόρμες. Τα τείχη αυτών των λεκανών, που δεν υπερβαίνουν τα σαράντα εκατοστά σε ύψος, αποτελούνται από επίπεδες πέτρες. Τεμάχια μουσαμά χρησιμοποιούνται πλέον για να διατηρούν το νερό στη λεκάνη, το οποίο μερικές φορές ξεχειλίζει. Ο Da Youcef αναφέρει ότι «συλλέγουμε το νερό που ρέει με κουβάδες και στη συνέχεια το βάζουμε στις λεκάνες που δημιουργήσαμε». Η διαδικασία ξεκινάει στις αρχές Μαΐου και διαρκεί έως τον Σεπτέμβριο, μερικές φορές μέχρι τον Οκτώβριο, καθώς εξαρτάται από τον καιρό και τη ξηρή περίοδο. Μετά την εξάτμιση του νερού, το αλάτι συλλέγονταν από τις γυναίκες αφού είχαν πλυθεί σε τσάντες με τη βοήθεια μιας σκούπας. Στη συνέχεια μεταφέρονταν από τα μολάρια σε σακούλες για να καταλήξει στο Adekkar, στο Ath Oughliss, στο Beni Maouche και σε όλη την κοιλάδα του Soummam (Menacer 30.8.2011).

Παλαιότερα, οι ίδιοι οι κάτοικοι χρησιμοποιούσαν το αλάτι ή το πουλούσαν στις γειτονικές περιοχές, ενώ μερικές φορές το αντάλλαζαν με φρούτα, λαχανικά, υφάσματα

και άλλα προϊόντα. Σήμερα το αλάτι αυτό έχει χάσει την εμπορική του αξία, καθώς δεν μπορεί να ανταγωνιστεί το ιωδιούχο θαλασσινό αλάτι. Μια σακούλα αλάτι, περίπου 28 κιλά, κοστίζει μόλις 300 DA (Menacer 30.8.2011).

Το 2006 γυρίστηκε ένα ντοκιμαντέρ σχετικά με τις εργασίες συλλογής του αλατιού από τους κατοίκους του χωριού, το οποίο προβλήθηκε στο τηλεοπτικό κανάλι Berber TV σε σενάριο και σκηνοθεσία του ποιητή Mouloud Azzoug. Στη διάρκεια του ντοκιμαντέρ πήραν συνεντεύξεις από τους παρευρισκόμενους. Σύμφωνα με το ντοκιμαντέρ, όλες οι οικογένειες του χωριού είχαν μερίδιο στο αλμυρό νερό και στις λεκάνες, το μέγεθος του οποίου εξαρτάται από τον αριθμό των μελών της οικογένειας. Αυτοί που έχουν μεγάλες οικογένειες έχουν 3 μεγάλες λεκάνες εξάτμισης (Aarif Amokran), ενώ οι μικρές οικογένειες έχουν μόνο μια λεκάνη (Aarif Amzian). Την πλατφόρμα στην οποία τοποθετούν τις διάφορες ποιότητες αλατιού για να στεγνώσει την ονομάζουν Thaveraheth. Οι αλυκές αυτές είναι πολύ κοντά με τις αλυκές του Imellahen, περίπου 30 χιλιόμετρα και έχουν παραπλήσιες ονομασίες και τεχνικές. Λένε ότι το χωριό παλιά βρισκόταν δίπλα στην πηγή των αλυκών και ότι σχετικά πρόσφατα μεταφέρθηκε στη σημερινή του τοποθεσία (Azzoug 2006).

Μια ηλικιωμένη γυναίκα, η Bebaa Betitra, είπε ότι όταν ήταν νέα υπήρχαν 50 γυναίκες που ασχολούνταν με τη συλλογή του αλατιού, ενώ οι άνδρες γέμιζαν τις λεκάνες με αλμυρό νερό. Υπήρχε μια υπεύθυνη που την ονόμαζαν Chikh, δηλαδή αυτή που δίνει οδηγίες στις άλλες, η οποία είχε δικαίωμα να πάρει μεγάλο μερίδιο αλμυρού νερού (30 δοχεία). Κατά τη διαδικασία της συλλογής του αλατιού οι γυναίκες τραγουδούσαν παραδοσιακά τραγούδια Ichouikan. Και σε αυτές τις αλυκές χρησιμοποιούσαν το δοχείο από δέρμα ζώου για να μεταφέρουν το αλμυρό νερό, καθώς επίσης και το πλεκτό δοχείο όπου τοποθετείται το αλάτι προκειμένου να στραγγίσουν και τα τελευταία νερά. Μια άλλη γυναίκα, η Alloune Ayeni, αναφέρει ότι μεγάλωσε μόνη της τα παιδιά της με τα χρήματα που έβγαζε ως εργάτρια στις αλυκές. Στις αλυκές αυτές είχε μερίδιο η Σχολή του Κορανιού (Zaouia Rehmania) του χωριού Seddouk Oufela. Στην επανάσταση του 1872 ενάντια στους Γάλλους, με αρχηγό τον Chikh Aheddad, η Σχολή του Κορανιού βοήθησε τόσο τον επαναστατικό αγώνα με τα χρήματα από το αλάτι, αλλά και τις μετέπειτα δικαστικές διαμάχες (Azzoug 2006).

3.2.4. Οι Αλυκές του Beni-Ourtilane

Η κοινότητα Beni-Ourtilane ανήκει στην περιφέρεια Σετίφ και βρίσκεται βορειοδυτικά της πόλης σε απόσταση 85 χιλιομέτρων. Βόρεια συνορεύει με τον δήμο Beni Chebana, νότια με την περιφέρεια Bordj bou argeridj, ανατολικά με τον δήμο Ain L'gurradj και δυτικά με την περιφέρεια της Μπιτζάια. Η κοινότητα δημιουργήθηκε με απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης στις 12 Ιανουαρίου του 1957 μαζί με δύο άλλες κοινότητες (Aïn Legradj και Thigunathine). Οι τρεις αυτές κοινότητες χωρίστηκαν βάση του περιφερειακού νόμου 389/1963 μετά την ανεξαρτησία της χώρας. Αρχικά η κοινότητα του Beni-Ourtilane ανήκε στην περιφέρεια της Μπιτζάια (1974), ενώ με απόφαση του 1984 ανήκει πλέον στην περιφέρεια Σετίφ και αποτελείται από δεκαπέντε χωριά. Τα χωριά αυτά βρίσκονται στα βουνά της Καμπυλίας σε υψόμετρο περίπου 1.200 μέτρα. Το βουνό ονομάζεται «Azrou Iflane», δηλαδή ο βράχος με τρύπα.

Οι αλυκές του Beni-Ourtilane ονομάζονται Mliha και βρίσκονται ανάμεσα σε τρία χωριά, το Ighildane, το L'ghers και το Kaā Ouzrou, σε υψόμετρο περίπου 700 μέτρα από τη στάθμη της θάλασσας. Δύο δρόμοι οδηγούν στις αλυκές από τα γειτονικά αυτά χωριά. Το αλμυρό νερό πηγάζει από ένα μικρό βουνό με την ονομασία Amlil, που σημαίνει άσπρο έδαφος. Στη συνέχεια συγκεντρώνεται σε μια τεχνητή λεκάνη με βάθος 1,5 μέτρο. Ακριβώς από κάτω, όπως κατηφορίζει το βουνό, βρίσκονται οι λεκάνες συλλογής του αλατιού. Οι παραδοσιακές λεκάνες είναι κατασκευασμένες σε κλιμακωτά επίπεδα. Κάθε 2 με 3 λεκάνες υπάρχει μια κεντρική, συνήθως οικογενειακή, όπου εκεί τοποθετείται το αλμυρό νερό κατά την αρχική διαδικασία της διανομής του. Η διαδικασία της συλλογής του αλατιού πραγματοποιείται από τον Μάρτιο έως και τον Οκτώβριο. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες να μεγαλώσει η έξοδος της πηγής προκειμένου να βγαίνει περισσότερο νερό χωρίς καμιά επιτυχία, ενώ με έναν σεισμό του 2001 το νερό μειώθηκε αισθητά (Abouche 2017).

Ο Da Ouali (Med Akli Bechkour), ετών 84, είναι ο τελευταίος εργάτης των αλυκών και Ιμάμης του χωριού. Αναφέρει ότι το μέρος των αλυκών παλιά ήταν δασική έκταση. Σύμφωνα με την παράδοση, ένας βοσκός της περιοχής είδε βρεγμένο το στόμα από τα κατσίκια του και τα γένια τους να έχουν κολλημένο αλάτι. Στη συνέχεια άρχισε να ψάχνει στην περιοχή για νερό. Έτσι βρήκε τις αλυκές και ενημέρωσε τους υπόλοιπους κατοίκους του χωριού. Την επόμενη μέρα επέστρεψαν στην περιοχή και αφού διαπίστωσαν ότι

πρόκειται για αλμυρό νερό ή αλλιώς ξινό «Aman L'Karess», ξεκίνησαν οι συζητήσεις για τον τρόπο χρήσης αλλά και διανομής του (Abouche 2017).

Η διαδικασία της κατασκευής των λεκανών με τον παραδοσιακό τρόπο γίνεται με το άσπρο χώμα Oumlil. Το χώμα αυτό προέρχεται από το άσπρο βουνό Amlil. Οι εργάτες μαζεύουν το χώμα με ειδικό εργαλείο «Thakabacheth». Αρχικά καθαρίζουν το χώμα από τις μικρές πέτρες και το ανακατεύουν με αλμυρό νερό. Στη συνέχεια χτυπάνε τη λάσπη που έχει δημιουργηθεί με ένα συγκεκριμένο εργαλείο, όπως και στις άλλες αλυκές, μέχρι να ισιώσει και να γίνει όπως χαρακτηριστικά λένε «σαν καθρέφτης». Στις άκρες πρέπει να δημιουργηθεί ένα ύψωμα περίπου 15 εκατοστά για να μη βγαίνει το νερό από έξω. Στη συνέχεια η λεκάνη στεγνώνει στον ήλιο. Το συγκεκριμένο εργαλείο κατασκευάζεται από ξύλο βελανιδιάς, σε διάφορα μεγέθη, από άτομα με σχετική εμπειρία. Μετά την επανάσταση, αξιοποιώντας την τεχνογνωσία που έφεραν από τη Γαλλία οι μετανάστες του χωριού Ighildane άρχισαν να κατασκευάζουν σκεπασμένες λεκάνες/ στέρνες από τσιμέντο. Εκεί μαζεύεται το αλμυρό νερό και τον χειμώνα χωρίς να ανακατεύεται με το βρόχινο νερό. Η χωρητικότητα της σκεπασμένης στέρνας εξαρτάται από το μέγεθός της και κυμαίνεται από 4.000 έως 8.000 τμ³ (Abouche 2017).

Το νερό που συγκεντρώνεται στην κεντρική λεκάνη «L'bila» μοιράζεται σε 8 ίσα μερίδια, εκ των οποίων 4 το πρωί και τα υπόλοιπα 4 το απόγευμα, δηλαδή ανά 12 ώρες με βάση τη θέση του ήλιου. Ο Da Ouali αναφέρει ότι είχε στην κατοχή του κάποιο έγγραφο με τα μερίδια, το οποίο έχει πλέον καταστραφεί. Θυμάται τις ονομασίες τεσσάρων από τα 8 μερίδια: L'bilath ou Zelim Ouadda, L'bilath ou Zelim Ouffella, L'bila Ouadda, L'bila Oeffela. Το αλμυρό νερό μοιράζεται με συγκεκριμένη σειρά που ονομάζεται «Anridh» και μετριέται με μονάδα μέτρησης 2 δοχείων Thifkloujin, περίπου 30-40 λίτρα. Η κεντρική λεκάνη στη διάρκεια μιας μέρας συγκεντρώνει περίπου 1.200 λίτρα αλμυρού νερού, δηλαδή 30 σειρές «Anridh». Το δοχείο «Thafklojeth» (στον πληθυντικό αριθμό Thifkloujin) κατασκευάζεται από μια μεγάλη κολοκύθα, της οποίας έχουν καθαρίσει το εσωτερικό με μια τρύπα στο πάνω μέρος διαμέτρου περίπου 10 εκατοστά. Στη συνέχεια αφήνουν την κολοκύθα στον ήλιο να στεγνώσει και φτιάχνουν ένα ξύλινο καπάκι και λουριά από χοντρό σκοινί για να μπορούν να την κουβαλάνε. Οι κολοκύθες πρέπει να έχουν για όλους το ίδιο μέγεθος προκειμένου να γίνεται δίκαιη κατανομή νερού, περίπου 15-20 λίτρα. Υπήρχαν κάποια άτομα που ήλεγχαν το μέγεθος της κολοκύθας όσο περίμεναν οι εργάτες στη σειρά για να πάρουν νερό. Σε περίπτωση που κάποια από αυτές

τις κολοκύθες ήταν μεγάλη οι ελεγκτές την τρυπούσαν για να μην μπορεί να πάρει νερό. Όταν το αλμυρό νερό που βρίσκεται στη λεκάνη κοντεύει να τελειώσει χρησιμοποιούν ένα άλλο δοχείο κατασκευασμένο από τον πάτο της κολοκύθας που ονομάζεται «Akoriche». Στη διαδικασία της διανομής του νερού διαλέγουν ένα άτομο, συνήθως μεγάλο σε ηλικία, το οποίο μετράει τη σειρά του καθενός. Με ένα κομμάτι πέτρας από το άσπρο βουνό Amlil χαράσσει στο έδαφος γραμμές. Η διαδικασία αυτή λέγεται «Acherette». Πλέον οι λεκάνες γεμίζουν με τη χρήση λάστιχου χωρίς να υπάρχει ανάγκη να μοιραστεί το αλμυρό νερό, καθώς η αξιοποίησή του γίνεται πια από λίγους. Στην περίπτωση αυτή μετράνε το ύψος του αλμυρού νερού βυθίζοντας το δάχτυλο και συγκεκριμένα τον δείκτη, περίπου 5-7 εκατοστά, προκειμένου να χρειάζεται 2 με 3 μέρες για να εξατμιστεί το νερό και να παραμείνει μόνο το αλάτι (Abouche 2017).

Μερίδιο στο αλμυρό νερό, εκτός από τους κατοίκους του χωριού Beni-Ourtilane που προέρχεται από κληρονομιά, έχουν και άλλοι από γειτονικά χωριά που είτε έχουν αγοράσει μερίδιο ή νοικιάζουν με αμοιβή κάποια ποσότητα αλατιού. Κατά τη διαδικασία της προετοιμασίας των αλυκών, της διανομής τους αλμυρού νερού και της συλλογής του αλατιού υπήρχε διάχυτη μια χαρμόσυνη ατμόσφαιρα. Τραγούδια, αλλά και γέλια και φωνές παιδιών συνόδευαν τους ήχους των εργαλείων των εργατών (Abouche 2017).

Η συλλογή του αλατιού γίνεται με ένα εργαλείο που λέγεται Thaksoult και έχει ένα μακρύ ξύλινο κοντάρι. Αρχικά συλλέγουν το αλάτι πρώτης διαλογής. Το μαζεύουν στο δοχείο «Thakefecheth» προκειμένου να στραγγίσει το πολύ νερό. Οι άνθρωποι του χωριού Ighildane κατέχουν την τεχνογνωσία της καλαθοπλεκτικής προκειμένου να φτιάξουν διάφορα δοχεία που χρειάζονται, όπως το δοχείο «Thakefecheth». Το αλάτι πρώτης διαλογής, το άσπρο αλάτι, βγαίνει περίπου 40 κιλά (2 guelbathe) από κάθε λεκάνη και το παίρνουν οι ιδιοκτήτες των αλυκών για να το πουλήσουν ή να το ανταλλάξουν με άλλα προϊόντα. Το αλάτι στεγνώνει σε ένα μέρος που λέγεται «Ahtoune», μια επικλινή πλατφόρμα όπου παραμένει μια μέρα, προκειμένου να στραγγίσουν τελείως τα νερά. Τα νερά που στραγγίζουν διοχετεύονται σε μια άλλη δεξαμενή «Amdoune» προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια για να ξεπλυθεί το αλάτι δεύτερης διαλογής. Το αλάτι δεύτερης διαλογής το αφήνουν για τους φτωχούς των γειτονικών περιοχών που δεν έχουν μερίδιο στις λεκάνες. Πηγαίνουν να βοηθήσουν στη διαδικασία της συλλογής του αλατιού γυναίκες μεγάλες σε ηλικία και έφηβοι που ονομάζονται «Ihaouachen», δηλαδή αυτοί που μαζεύουν αυτό που μένει. Για αμοιβή παίρνουν ένα μερίδιο από το αλάτι

δεύτερης διαλογής, το οποίο καθαρίζουν με αλμυρό νερό ώστε να μπορεί να καταναλωθεί. Το τρίτο αλάτι χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων και στη βυρσοδεψία (Abouche 2017).

Παλιά πουλούσαν το αλάτι σε μια πλατεία του χωριού Ighildane που την ονομάζουν «Πλατεία της καμήλας», καθώς και στο Beni-Ortilane σε μια από τις πιο παλιές και μεγάλες λαϊκές της Βόρειας Αφρικής την «Λαϊκή της Παρασκευής». Εκεί έρχονται, ακόμα και σήμερα, από τα άλλα χωριά της Καμπυλίας και από τα χωριά των Αράβων για αγοραπωλησία ή ανταλλαγή (Abouche 2017).

Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες των κατοίκων της περιοχής, όταν κάποιος άνθρωπος είναι ματιασμένος κάνουν «Slbaa». Βάζουν σε μια χούφτα αλάτι, γυρίζουν το χέρι επτά φορές γύρω από το κεφάλι δεξιόστροφα και επτά φορές αριστερόστροφα, και στη συνέχεια πετάνε το αλάτι στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού και στο τζάκι για να φύγει το κακό. Επίσης, πιστεύουν ότι όταν βγάζουν το μωρό έξω το απόγευμα πρέπει να έχουν στη χούφτα τους λίγο αλάτι για προστασία από τους δαίμονες που βρίσκονται στα βρώμικα νερά, μέχρις ότου φτάσει το μωρό στον προορισμό του (Abouche 2017).

Ο κυριότερος παράγοντας της παρακμής των αλυκών του χωριού Beni-Ourtilane, σύμφωνα με τον Da Ouali, είναι η γαλλική διοικητική πολιτική γνωστή ως S.A.S. (Section administrative spécialisée) που εφαρμόστηκε τα έτη 1955-1962. Ουσιαστικά, συγκέντρωσαν τους κατοίκους των μικρών χωριών σε ένα κεντρικό χωριό περιφραγμένο και η έξοδος επιτρέπονταν μόνο με ειδικό χαρτί, ώστε οι χωρικοί να μη βοηθάνε τους επαναστάτες. Την περίοδο αυτή καταστράφηκαν οι αλυκές, καθώς δεν χρησιμοποιούνταν. Ένας δεύτερος λόγος εγκατάλειψης της περιοχής είναι ο δύσκολος δρόμος για την πρόσβαση στις αλυκές. Πρόκειται για μικρά αδιάβατα μονοπάτια στο βουνό, δίπλα σε γκρεμό, από όπου κατά καιρούς έχουν πέσει άλογα ή μουλάρια φορτωμένα με αλάτι. Προκειμένου να αποτρέπουν τα παιδιά των γειτονικών χωριών να πλησιάσουν την περιοχή, υπάρχει ένας μύθος για τον ταύρο Azguer Meliha που προστατεύει τις αλυκές. Ο μύθος λέει ότι αν τα μικρά παιδιά πλησιάσουν την περιοχή ο ταύρος ξυπνάει και τα κυνηγάει για να τα φάει. Ένας ακόμα βασικός λόγος εγκατάλειψης των αλυκών φαίνεται ότι ήταν η ανάλυση που έγινε στο νερό. Η ανάλυση αυτή έγινε το 1991 από τον γιατρό Zeddami Mestapha σε συνεργασία με τους υγειονομικούς υπαλλήλους του δήμου. Βρήκαν ότι το νερό δεν έχει ιώδιο, γεγονός που επηρεάζει τον

θυρεοειδή αδένια. Δεν θα πρέπει να παραλειφθεί και η έντονη μεταναστευτική κίνηση μετά το 1980 προς τις πόλεις της Αλγερίας και της Γαλλίας (Abouche 2017).

3.3. Η Τεχνογνωσία των Αλυκών ως Στοιχείο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η πολιτισμική ταυτότητα των ατόμων εντάσσεται στο ευρύτερο ζήτημα της κοινωνικής ταυτότητάς τους αλλά και της ομάδας στην οποία ανήκουν. Πρόκειται για έναν τρόπο κατηγοριοποίησης των διαφορών σε σχέση με τον πολιτισμό. Η ταυτότητα –πολιτισμική, εθνική, ταξική, κ.λπ.– δημιουργείται από τις κοινωνικές σχέσεις που υφίστανται, καθώς και τον συνειδητό αυτοπροσδιορισμό της κάθε κοινωνίας. Οι συνθήκες γέννησης, οι τρόποι διαμόρφωσης και τα στάδια ανάπτυξης μιας ταυτότητας έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η μνήμη είναι μια βασική έννοια που συνδέεται άμεσα με την ταυτότητα, εφόσον ο πυρήνας της ταυτότητας του ατόμου ή των ομάδων εξαρτάται από αυτά που θυμάται. Ωστόσο δεν αποτελούν πράγματα αλλά αναπαραστάσεις ή ανακατασκευές της πραγματικότητας, υποκειμενικά παρά αντικειμενικά φαινόμενα (Gillis 1996: 3, Cuche 2006: 145-147).

Η μνήμη και η σύνδεσή της με την ιστορία, με ειδικές αναφορές στην προφορική και κοινωνική ιστορία είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει διάφορες επιστήμες. Ωστόσο η παρουσίασή τους σε μουσειακούς χώρους αφορά ιδιαίτερα τη μουσειολογική κοινότητα. Στον χώρο των μουσείων γίνεται ειδική αναφορά στην ατομική και συλλογική μνήμη, όπως εκφράζεται στον δημόσιο χώρο (Νάκου, 2009:52).

Η χρήση της προφορικής μαρτυρίας έχει επηρεάσει την παρουσίαση της ιστορίας σε μουσεία, βιβλιοθήκες και αρχεία, ζωντανεύοντας τις συλλογές τους και αναπτύσσοντας μια πιο ενεργή σχέση με το κοινό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσέγγιση του προγράμματος «Ecomusée», Étienne Bernard στο Βέλγιο, που προτείνει ως ιδανικό μουσείο εκείνο που δεν είναι στατικό σε κτίριο αλλά κινείται εντός της τοπικής κοινότητας αξιοποιώντας υλικό των μελών της και οργανώνοντας προσωρινές εκθέσεις φωτογραφιών (Thompson 2008: 41-42). Η ερμηνεία της ιστορίας με αξιοποίηση προφορικών τεκμηρίων ανοίγει νέες δυνατότητες. Είναι δυνατή η διερεύνηση και η ανάπτυξη νέων ερμηνειών, η υποστήριξη ή η επιβεβαίωση μιας υφιστάμενης ερμηνείας

για ζητήματα του παρελθόντος ή η αλλαγή της και τέλος η απόδοση του κλίματος της εποχής (Thompson 2008: 321).

Η προφορική ιστορία επιτρέπει μια πιο ρεαλιστική και δίκαιη ανασύνθεση του παρελθόντος, καθώς αξιοποιούνται μαρτυρίες από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, γεγονός που οδηγεί σε μια διαφοροποίηση του κοινωνικού μηνύματος της συνολικής ιστορίας. Ταυτόχρονα, η προφορική ιστορία μπορεί να μεταθέσει το κέντρο βάρους των διαφόρων ιστορικών κλάδων διευρύνοντας τα πεδία της έρευνας (Thompson 2008: 35-36). Η συνέντευξη είναι μια διαδικασία που απαιτεί συνεργασία ανάμεσα στον ερευνητή και τον πληροφορητή του. Ο ιστορικός που παίρνει μια συνέντευξη ακούει άτομα με διαφορετική κοινωνική τάξη, μορφωτικό επίπεδο ή απλά μεγαλύτερης ηλικίας που γνωρίζουν περισσότερα για ένα συγκεκριμένο θέμα. Πρόκειται ουσιαστικά για μια συνεργατική διαδικασία, στο κέντρο της οποίας είναι ο ανθρώπινος παράγοντας και η ιστορία δομείται γύρω από τον άνθρωπο (Thompson 2008: 41).

Η αξιοποίηση της προφορικής μαρτυρίας στα μουσεία οφείλεται στη στροφή σε ένα πιο δημοκρατικό και ανθρωποκεντρικό μουσείο, όπως εμφανίστηκε στα τέλη του 20ού αιώνα. Καταλυτικό ρόλο στη διάχυση αυτή έπαιξε η ραγδαία χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας. Αρχικά παρουσιάζονταν ως απομαγνητοφωνημένο κείμενο προκειμένου να εμπλουτίσει μια έκθεση. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και κυρίως στη δεκαετία του 1990 οι ηχητικές και βιντεοσκοπημένες μαρτυρίες εντάσσονται στις μουσειακές εκθέσεις. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 οι προφορικές μαρτυρίες αξιοποιούνται ως αυτοτελή εκθέματα αποτελώντας συχνά τον πυρήνα των μουσειακών εκθέσεων. Πέρα από τη χρήση της προφορικής μαρτυρίας στις εκθέσεις, οι οργανισμοί δημιουργούν και αρχεία με στόχο τη συστηματική συγκέντρωση του υλικού αυτού για τις επόμενες γενεές. Πλέον δημιουργούνται και μουσεία αμιγώς με τη χρήση της προφορικής ιστορίας με κύριο στόχο την ανασύνθεση της τοπικής ιστορίας μέσα από τις αναμνήσεις των ατόμων που τη βίωσαν (Γκαζή 2015: 45-47).

Η προφορική ιστορία αξιοποιείται στις μουσειακές εκθέσεις διότι είναι άμεση, δυναμική και αυθεντική, δίνει ζωή στα αντικείμενα, συνθέτει ένα πιο πλούσιο πολυφωνικό παρελθόν, προσεγγίζει ζητήματα που δεν είναι εμφανή στις γραπτές πηγές που προέρχονται κυρίως από τις ανώτερες τάξεις, συγχρονίζει επίσημες και ανεπίσημες πηγές, αξιοποιεί τον ανθρώπινο παράγοντα στην ερμηνεία με τη χρήση της ανθρώπινης

εμπειρίας, δίνει στο άτομο την αίσθηση του ανήκειν σε έναν τόπο, είναι ελκυστική για το κοινό που δεν έλκεται από την παραδοσιακή μουσειακή αφήγηση, και τέλος βοηθάει το κοινό στην κατανόηση δύσκολων και αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Συνοψίζοντας, η βασικότερη συνεισφορά της προφορικής ιστορίας είναι η απόδοση ενός νοήματος σε αντικείμενα και γεγονότα. Η έμφαση στο βίωμα και το συναίσθημα των πληροφορητών δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να αντιληφθούν την εμπειρία αυτή (Burden 2007: 83, Γκαζή 2015: 47-48).

Διάφορα ζητήματα δεοντολογίας και μεθόδου ανακύπτουν από τη χρήση της προφορικής ιστορίας σε μουσειακές εκθέσεις. Για τον λόγο αυτό, οι επιμελητές των εκθέσεων οφείλουν να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί προκειμένου να ισορροπήσουν το ιστορικοκοινωνικό αυτό τεκμήριο με την ενδεχόμενη έντονα φορτισμένη πρόσληψη του βιωματικού αυτού στοιχείου (Γκαζή 2015: 54-55).

Η αξία της χρήσης της προφορικής μαρτυρίας στην ανασύνθεση μέρους της τοπικής ιστορίας αποτυπώνεται και στο παρακάτω Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς «Οι αλυκές της Καμπυλίας». Στο Δελτίο αυτό αξιοποιήθηκαν οι προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων των χωριών της Καμπυλίας στην Αλγερία.

ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

«Οι αλυκές της Καμπυλίας» (Les Salines de la Kabylie)

Οι Αλυκές της Καμπυλίας βρίσκονται σε ορεινά χωριά της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία και αποτελούν φυσική, πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της χώρας. Το αλμυρό νερό πηγάζει από γειτονικά βουνά και η διαδικασία της συλλογής του αλατιού πραγματοποιείται έως σήμερα. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι αλυκές του Imellahen (των χωριών Ichekaben, Iadnanen, Ait Ounir), του χωριού Bel Ayel (Ighil Ali), του χωριού Ighil Ouantar και του χωριού Beni-Ourtilane.

Το στοιχείο αυτό εντάσσεται στα πεδία των προφορικών παραδόσεων και εκφράσεων, των κοινωνικών πρακτικών-τελετουργιών-εορταστικών εκδηλώσεων, των γνώσεων και πρακτικών που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

Λέξεις-κλειδιά: Αλυκές, χρήσεις αλατιού, διαδικασία επεξεργασίας αλατιού και τεχνογνωσία, Imellahen, Ichekaben, Iadnanen, Ait Ounir, Bel Ayel (Ighil Ali), Ighil Ouantar, Beni-Ourtilane

2. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

Οι φορείς του στοιχείου είναι: κάτοικοι περιοχής, εργάτες αλυκών, Association Assirem Gouraya, Association Assirem de Bejaia.

3. Αναλυτική περιγραφή του στοιχείου ΑΠΚ, όπως απαντάται σήμερα

Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων των χωριών, μέχρι πρότινος οι οικογένειες των χωριών αυτών ζούσαν από την εκμετάλλευση του αλατιού. Οι κύριοι παράγοντες ανάπτυξης των αλυκών ήταν η άνθηση του εμπορίου με τους τοπικούς πληθυσμούς αλλά και με γειτονικές περιοχές πουλώντας το αλάτι ή ανταλλάσσοντάς το με άλλα προϊόντα, καθώς και οι διάφορες χρήσεις του. Το αλάτι πρώτης διαλογής, το ονόμαζαν «κρυμμένο αλάτι ή αλάτι του τυφλού» γιατί το φυλούσαν σαν κόρη οφθαλμού για κατανάλωση και θεραπευτική χρήση για δερματικές παθήσεις. Το αλάτι δεύτερης διαλογής είχε μικρές πέτρες και λίγο χρώμα από τις λακκούβες και ακολουθούσαν μια συγκεκριμένη διαδικασία πλυσίματος με αλμυρό νερό για να καθαρίσει. Το αλάτι τρίτης διαλογής χρησιμοποιούνταν στη διατροφή των ζώων και στη βυρσοδεψία. Η εκμετάλλευση των αλυκών πραγματοποιούνταν από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο, και μερικές φορές και μέχρι τον Οκτώβριο καθώς εξαρτιόνταν από τον καιρό. Πρόκειται για μια εργασία που γίνονταν αποκλειστικά από άνδρες, εκτός από τις αλυκές του Ighil Ouantar που συμμετείχαν γυναίκες. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η προετοιμασία για τη συλλογή του αλατιού, καθώς οι εργάτες ακολουθούσαν μια συγκεκριμένη ιεροτελεστία πλυσίματος. Η διαδικασία της συλλογής του αλατιού ήταν επίπονη. Οι εργαζόμενοι στις αλυκές συνέλεγαν το αλάτι από τις λεκάνες κάτω από έντονη ηλιακή θερμότητα, ξυπόλητοι στο αλμυρό νερό. Η περιοχή των αλυκών των χωριών κατανέμονταν συνήθως σε μερίδια/οικόπεδα με βάση τον αριθμό των οικογενειών και των μελών τους. Η κατανομή του νερού παλαιότερα πραγματοποιούνταν σύμφωνα με ένα παραδοσιακό σύστημα μεγάλης πολυπλοκότητας. Πρόκειται για σύστημα μερών που μετριέται με βάση το αλμυρό νερό και κάθε μέρος έχει όνομα. Είχαν δημιουργηθεί επιτροπές στα χωριά προκειμένου να γίνεται δίκαιη κατανομή του αλμυρού νερού σύμφωνα

με τον παραδοσιακό αυτόν τρόπο της «στροφής». Κάθε «στροφή» διαρκούσε 8 με 15 μέρες, ανάλογα τις αλυκές. Η διανομή του αλμυρού νερού των πηγών των χωριών Iadnanen και Ait Ounir συνοδεύονταν από μεγάλη γιορτή γνωστή ως «Lawziâ». Οι λεκάνες γεμίζαν με αρμυρό νερό 5 έως 10 εκατοστά, το οποίο παρέμενε εκεί 2 έως 3 μέρες ή σε κάποιες αλυκές 8 έως 10 μέρες. Ανακάτευαν το αλάτι με γυμνά πόδια ή με ειδικό εργαλείο και όταν αυτό εμφανίζονται ξεκινούσε η διαδικασία της συλλογής του με ειδικά εργαλεία. Το αλάτι τοποθετούνταν σε μικρές πλατφόρμες για να στεγνώσει. Στη συνέχεια φόρτωναν το αλάτι σε γαϊδούρια για να μεταφερθεί σε ειδικούς αποθηκευτικούς χώρους. Η παραδοσιακή τεχνική της συλλογής του αλατιού δεν έχει αλλάξει πολύ, ωστόσο υπάρχουν ορισμένες διαφορές σχετικά με τα υλικά κατασκευής των λεκανών και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν. Οι τελευταίοι εργάτες των αλυκών των χωριών αγωνίζονται να διατηρήσουν τον παραδοσιακό τρόπο συλλογής αλατιού, που αποτελεί κομμάτι του πολιτισμού και της ιστορία τους. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το αλάτι υπάρχει σε διάφορες λαϊκές δοξασίες και παροιμίες των Καμπίλ. Οι αλυκές αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής και θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως τουριστικός προορισμός. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια παραδοσιακή διαδικασία που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, ενώ υπάρχουν ακόμα κάποιοι γέροι της περιοχής που διαιώνίζουν τις παραδοσιακές πρακτικές της συλλογής του αλατιού.

4. Χώρος/εγκαταστάσεις και εξοπλισμός που συνδέονται με την επιτέλεση/ άσκηση του στοιχείου ΑΠΚ

Η παραδοσιακή τεχνογνωσία της συλλογής του αλατιού έχει συγκεκριμένα στάδια. Αρχικά πρέπει να καθαριστούν οι πηγές και οι λεκάνες, καθώς και οι πλατφόρμες που τοποθετείται το αλάτι. Την περιοχή στην οποία βάζουν το αλμυρό νερό που παίρνουν από την πηγή προκειμένου να εξατμιστεί την ονομάζουν λεκάνη ή λακκούβα. Κατασκευάζουν τις λεκάνες με ένα ειδικό χώμα και αλμυρό νερό, το οποίο χτυπάνε με ειδικό εργαλείο από ξύλο βελανιδιάς. Όταν η λάσπη αυτή στεγνώσει στον ήλιο γίνεται σκληρή σαν πέτρα. Σήμερα χρησιμοποιείται σκυρόδεμα. Τις λεκάνες αυτές τις γεμίζουν με αλμυρό νερό που το μεταφέρουν με ειδικά δοχεία από δέρμα γίδας/κατσικιού ή από κούφιας κολοκύθες. Γεμίζουν τις λεκάνες με αλμυρό νερό 5 έως 10 εκατοστά, το οποίο

παραμένει εκεί δύο ημέρες, σε κάποιες λεκάνες και περισσότερες. Στη συνέχεια με ένα συγκεκριμένο εργαλείο μαζεύουν το αλάτι στο κέντρο και γεμίζουν ένα δοχείο, το οποίο επιτρέπει να βγει το υπόλοιπο νερό, ώστε να στραγγίσει τελείως το αλάτι. Όταν συλλέγουν το πρώτο και το δεύτερο στρώμα αλατιού, συγκεντρώνουν τις δύο κατηγορίες ξεχωριστά σε ένα μέρος για να στεγνώσει τελείως. Στη συνέχεια μεταφέρουν και αποθηκεύουν το αλάτι σε μικρά κτίσματα «τα δωμάτια του αλατιού». Αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία της συλλογής του αλατιού καθαρίζουν τις λεκάνες και τις επισκευάζουν.

Η παραδοσιακή τεχνική της συλλογής του αλατιού δεν έχει αλλάξει πολύ, ωστόσο υπάρχουν ορισμένες διαφορές. Τα παλιά εργαλεία έχουν αντικατασταθεί από πιο σύγχρονα. Τα δοχεία που μετέφεραν το αλμυρό νερό, το καλάθι που χρησιμεύει ως φίλτρο, η σκούπα κατασκευασμένη από κλαδιά, αντικαταστάθηκαν αργότερα από σύγχρονα εργαλεία όπως σωλήνες, μεταλλικά δοχεία, σκούπες, τσουγκράνες. Η μεταφορά δεν γίνεται πια με ζώα και η αποθήκευση του αλατιού από τις μικρές υπόγειες αποθήκες εντός των σπιτιών γίνεται πια στα οικογενειακά γκαράζ.

5. Προϊόντα που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης/άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ
το αλάτι

6. Ιστορικά στοιχεία για το στοιχείο ΑΠΚ

Όλες οι πληροφορίες που υπάρχουν για τις αλυκές των χωριών αυτών προέρχονται από ιστορίες που σώζονται από τις προφορικές μαρτυρίες. Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων των χωριών Iadnanen και Ait Ounir, η ιστορία των αλυκών αρχίζει περίπου το 1500 όταν δύο επιφανείς πρόγονοι ξεκίνησαν την εκμετάλλευσή τους, ως απόρροια συμμαχίας γάμου. Για τις αλυκές του χωριού Bel Ayel οι ιστορίες λένε ότι ο ένας Ιμάμης παρατήρησε στη γενειάδα των τράγων ενός κοπαδιού να υπάρχει κολλημένο αλάτι, οπότε ζήτησε από τον βοσκό να τον οδηγήσει στο μέρος που είχε αφήσει τα ζώα του. Η αξιοποίηση των αλυκών του Ighil Ouantar και η συλλογή του αλατιού χρονολογείται πολύ πριν την άφιξη των Γάλλων όπως αναφέρουν οι κάτοικοι. Η ιστορία των αλυκών του Beni-Ourtilane λέει ότι το μέρος παλιά ήταν δασική έκταση. Ένας βοσκός της περιοχής είδε βρεγμένο το στόμα από τα κατσίκια του και άρχισε να ψάχνει στην περιοχή για νερό.

7. Η σημασία του στοιχείου σήμερα

Στόχος είναι να διατηρηθεί η φυσική κληρονομιά των αλυκών, προκειμένου να διασφαλιστεί η περιβαλλοντική, αλλά και κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα της περιοχής. Η σκέψη να χαρακτηριστούν οι αλυκές ως προστατευόμενη κληρονομιά της UNESCO και να γίνει τουριστικό αξιοθέατο αποτυπώνεται σε διάφορα τοπικά δημοσιεύματα. Διάφορες ενώσεις, όπως η Association Assirem Gouraya και η Association Assirem de Bejaia προβαίνουν σε διάφορες ενέργειες αφενός για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους και αφετέρου για την προσέλκυση επενδυτών για εκσυγχρονισμό της παραγωγής αλατιού και τη δημιουργία ορεινών τουριστικών προορισμών. Είναι γεγονός ότι ο τοπικός πληθυσμός έχει δεχτεί με ενθουσιασμό τις προσπάθειες αυτές για τη διατήρηση των αλυκών.

8. Διαφύλαξη/ανάδειξη του στοιχείου

Η μετάδοση του στοιχείου είναι αποτέλεσμα βιωματικής μύησης από γενιά σε γενιά. Μέτρα διαφύλαξης και ανάδειξης που προτείνονται να εφαρμοστούν στο μέλλον σε τοπική, περιφερειακή ή ευρύτερη κλίμακα είναι: α) η εγγραφή της τεχνογνωσίας των αλυκών στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και β) μια ολοκληρωμένη πρόταση μουσειακής προσέγγισης των αλυκών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών ενταγμένη στο πολιτιστικό τοπίο της περιοχής με έμφαση στις νέες τεχνολογίες.

9. Βασική Βιβλιογραφία

Abouche. M.-A. (2017), *La saline de Beni-Ourtilane (Algérie): histoire et patrimoine*, Οπτικοακουστική παραγωγή, Αύγουστος 2017.

Menacer, Lyes (3.8.2011), «Les derniers sauniers de Tamelaht: Leur métier est en voie de disparition à Béjaïa», *La Tribune* (publié le 30.8.2011), <http://www.djazairess.com/fr/latribune/56800>

Rabhi, A. (19.1.2017²), *La Saline du village Iadnanen: Propriété des familles de deux villages Iadnanen et Ait Ounir*, Feraoun: Association Assirem Gouraya de Bejaia.

10. Συμπληρωματικά Τεκμήρια

κείμενα (πηγές, αρχειακά τεκμήρια κ.λπ.), χάρτες, οπτικά και ακουστικά τεκμήρια (σχέδια, φωτογραφίες, αρχεία ήχου, βίντεο, κ.λπ.)

11. Στοιχεία συντάκτη

Μοχάμεντ-Αράμπ Αμπούς, Αρχιονόμος-Βιβλιοθηκονόμος,

abouchi_zweite@yahoo.de

12. Τελευταία συμπλήρωση/επικαιροποίηση του Δελτίου

15 Απριλίου 2018

Πίνακας 3. Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σημείωση: Αξιοποιήθηκε η φόρμα του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας- Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Κεφάλαιο 4

Αλυκές: μια Ψηφιακή Μουσειακή Έκθεση

Ο σχεδιασμός της μουσειακής έκθεσης των αλυκών διαφοροποιείται από τα παραδοσιακά μουσεία σε τρία βασικά σημεία: α) στη χρήση των προφορικών μαρτυριών, κάνοντας την έκθεση ανθρωποκεντρική με ιδιαίτερη βαρύτητα στην τεκμηρίωση των βιωμάτων των κατοίκων της περιοχής, β) στη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών, με ηχογράφηση και βιντεοσκόπηση των συνεντεύξεων των κατοίκων και των εργατών, γ) στην έννοια του συμμετοχικού μουσείου, δηλαδή ενός μουσείου των κατοίκων, καθώς οι διάφορες ομάδες συμμετέχουν ενεργά στη συγκέντρωση του σχετικού υλικού και στον συνολικό σχεδιασμό της έκθεσης (Μπούσχοτεν 2015: 95).

Η ψηφιακή μουσειακή έκθεση των αλυκών της περιοχής της Καμπυλίας στην Αλγερία έχει στόχο να αποτελέσει σημείο αναφοράς της περιοχής αξιοποιώντας τις δυνατότητες της νέας τεχνολογίας. Μια ψηφιακή έκθεση επιδιώκει την επικοινωνία με τις ακόλουθες ομάδες κοινού:

- τους διαδικτυακούς επισκέπτες της ιστοσελίδας του μουσείου,
- το παγκόσμιο κοινό, μέσω της μετάφρασης των κειμένων της ιστοσελίδας στα αγγλικά και γαλλικά,
- τη νέα γενιά, στην οποία παρέχεται η δυνατότητα του συνδυασμού της ιστορίας με τη ψηφιακή τεχνολογία μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- την εκπαιδευτική και ακαδημαϊκή κοινότητα και την προώθηση της δια βίου μάθησης,
- την τοπική κοινότητα.

Οι τέσσερις φάσεις και τα οκτώ στάδια για τη δημιουργία μιας ψηφιακής μουσειακής έκθεσης ακολουθούνται και στη συγκεκριμένη περίπτωση με κανόνες που διασφαλίζουν την ομαλότητα της διαδικασίας.

Η ιστορική τεκμηρίωση και η συλλογή τεκμηρίων αποτελούν τη βάση μιας ψηφιακής μουσειακής έκθεσης. Αρχικά, συγκεντρώνονται αρχειακά τεκμήρια, χάρτες, φωτογραφίες και προσωπικά αντικείμενα. Τα αντικείμενα αυτά φωτογραφίζονται, ώστε να δημιουργηθούν ψηφιακά τεκμήρια, που συμπληρώνονται με τις προφορικές μαρτυρίες και συνεντεύξεις. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι η δυνατότητα των κατοίκων της περιοχής να συμβάλλουν στη συλλογή τεκμηρίων, προσφέροντας οι ίδιοι τα δικά τους εκθέματα για φωτογράφιση. Στόχος είναι οποιοδήποτε οικογενειακό κειμήλιο να αποτελέσει αρχειακό υλικό, στη συνέχεια να ψηφιοποιηθεί και να εκτίθεται ψηφιακά με την επωνυμία της κάθε οικογένειας. Η ψηφιακή έκθεση οφείλει να είναι έντονα διαδραστική, ελκυστική εικαστικά και λειτουργικά, να αξιοποιείται εκπαιδευτικά και να αναδεικνύει την ιστορία και την εξέχουσα θέση της περιοχής της Καμπυλίας, τόσο στην Αλγερία όσο και στο εξωτερικό.

Η μελέτη της συλλογής αφορά τον έλεγχο της κατάστασης των αντικειμένων, την καταγραφή των αναγκών συντήρησης, την επιλογή κειμένων και αρχειακού υλικού και τις μεταφράσεις. Η μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος είναι αναγκαία, καθώς δεν πραγματοποιείται μελέτη κτιρίου, αναδεικνύοντας τα χαρακτηριστικά, τα πλεονεκτήματα, αλλά και τους περιορισμούς. Στο στάδιο αυτό είναι επιθυμητή μια έρευνα κοινού για το προσδοκώμενο και το επιδιωκόμενο κοινό, τις εκπαιδευτικές προτεραιότητες και ανάγκες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη ψηφιοποίηση και προετοιμασία του ηλεκτρονικού/ψηφιακού υλικού προκειμένου να είναι συμβατό και έτοιμο για χρήση.

Η τελική μουσειολογική μελέτη αφορά πλέον τη μελέτη εφαρμογής. Ειδικότερα, η σύνθεση του μουσειακού χώρου στο ψηφιακό περιβάλλον αξιοποιεί τις τεχνολογίες WED 2.0 (facebook, twitter, flickr, blogs), τη συν-επιμέλεια (co-curation) με το κοινό και την εικονική πραγματικότητα (επιτραπέζια, ενισχυμένη, εμβυθισμένη).

Ενότητες	Υποενότητες	Τεκμηρίωση
Εισαγωγή	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ορεινό και οικισμένο τοπίο ▪ περιγραφή περιοχής 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ φωτογραφικό και αρχαιακό υλικό
Πρώτη Ενότητα: «Ιστορία, Οικονομία, Κοινωνία»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ιστορία ▪ οικονομία ▪ κοινωνία 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ιστορικά στοιχεία ▪ προφορικές μαρτυρίες ▪ φωτογραφικό και αρχαιακό υλικό
Δεύτερη Ενότητα: «Οι Αλυκές και το Αλάτι»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ αρχιτεκτονική αλυκών ▪ παράγοντες ανάπτυξης και παρακμής ▪ το αλάτι ως προϊόν 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ φωτογραφικό και αρχαιακό υλικό ▪ πολυμεσικές εφαρμογές ▪ φωτογραφημένα αντικείμενα
Τρίτη Ενότητα: «Παραδοσιακή Τεχνογνωσία και Χρήση του Αλατιού»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ εργασίες στις αλυκές ▪ χρήση του αλατιού και εκμετάλλευσή του ▪ Assosiation Assirem Gouraya 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ αντικείμενα (εργαλεία, εξοπλισμός) ▪ προφορικές μαρτυρίες ▪ οπτικοακουστικές παραγωγές και φωτογραφικό υλικό

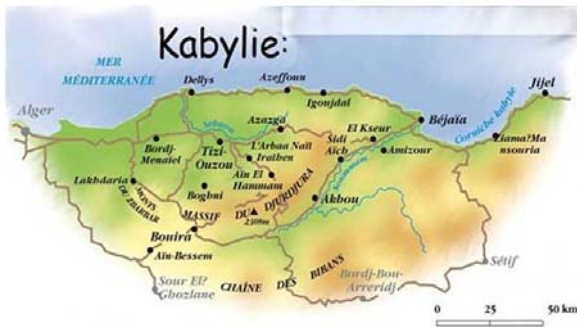
Πίνακας 4. Συνοπτική παρουσίαση ενότητων ψηφιακής μουσειακής έκθεσης

4.1. Εισαγωγή Έκθεσης

Εικόνα 1. Αλγερία

Πηγή: Algerie GoogleMap 25.03.2018 a 18:00 Greece

Εικόνα 2. Η περιοχή της Καμπυλίας

Εικόνα 3. Οι νομοί της Καμπυλίας

Πηγή: <https://kabyles.com/kabylie-queelles-richesses-naturelles-pour-pretendre-a-une-independance-politique/carte-kabylie/>.

Εικόνα 4. Αποψη της οροσειράς του Άτλαντα

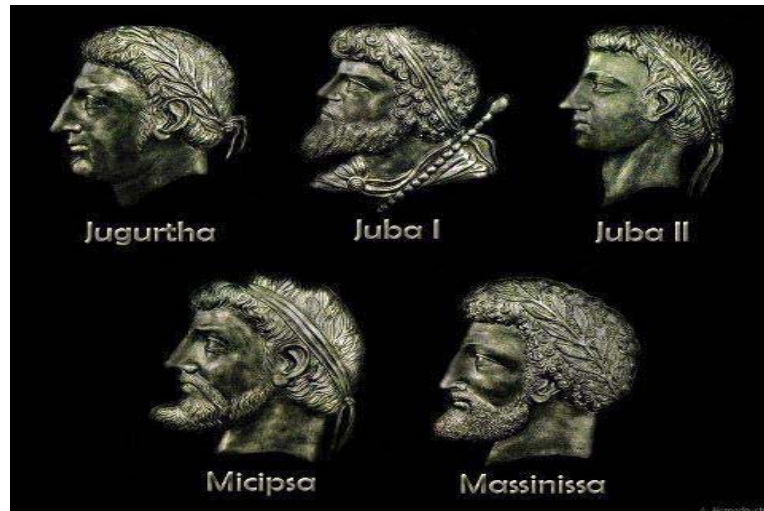
Εικόνα 5. Κορυφή Lalla Khedidja(2,308 m)

Εικόνα 6. Λίμνη Tamda Ouguelmim

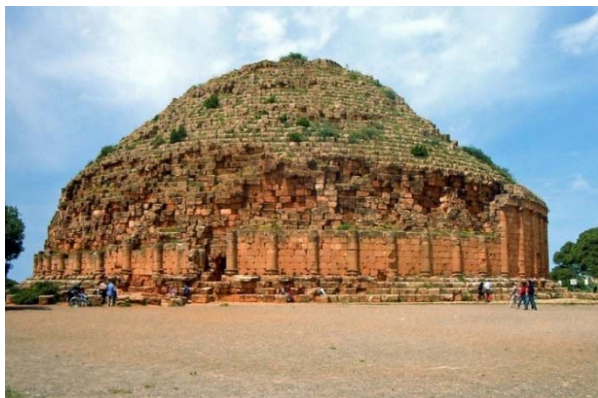
4.2. Πρώτη Ενότητα: Ιστορία, Οικονομία, Κοινωνία

4.2.1. Ιστορία

Εικόνα 7. Οι βασιλείς της Νομιδίας (Numidie Royaume)

Πηγή: <http://www.lematindalgerie.com/les-berberes-lepoque-romaine-300-ans-avant-jc>

Εικόνα 8. Βασιλικό Μασωλείο της Mauretania (Tipaza)

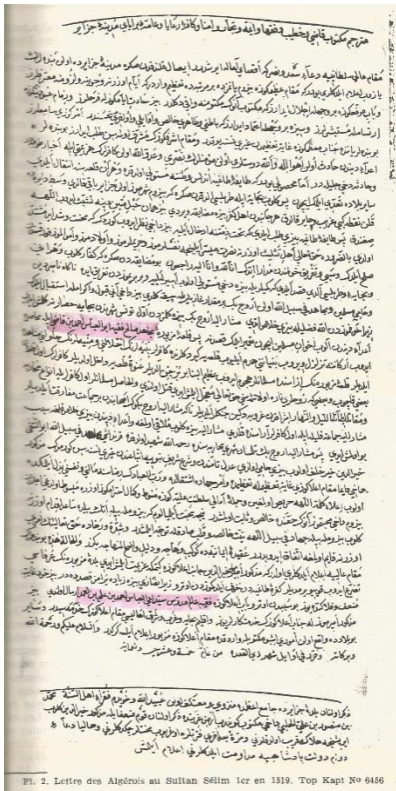
Εικόνα 9. Το ταφικό μνημείο του βασιλιά Massinissa (Constantine)

Πηγές: <http://www.berberes.com/histoire/1458-le-tombeau-de-la-chretienne>,
<http://www.radioalgerie.dz/news/fr/article/20150504/39251.html>

Εικόνα 10. Άποψη του Kalaa Beni Abbas (1.297 μ.) **Εικόνα 11.** Άποψη του Kalaa Beni Abbas

Πηγή: <http://athsaidha.over-blog.com/article-histoire-de-bougie-bgayet-et-du-royaume-d-ath-abbas-3eme-partie-119588092.htm>

Εικόνα 13. Διοικητική διαίρεση της Αλγερίας από τους Οθωμανούς

Πηγή: <https://tribusalgeriennes.wordpress.com>

Εικόνα 12. Γράμμα των κατοίκων του Αλγερίου για προστασία από τους Οθωμανούς ενάντια στους Ισπανούς (1519 μ. Χ.)-Εθνικά Αρχεία της Αλγερίας

Πηγή: <https://www.alamyimages.fr/photo-image-lettre-alger-ottoman-sultan-1519-140208316.html>.

Εικόνα 14. Επίθεση στο Αλγέρι από τη θάλασσα (29.6.1830), έργο του Theodore Gudin

Εικόνα 15. Η επαναστάτρια Lalla Fadhma N'Soumer (1830- 1863)

Πηγή: <http://lunettesrouges.blog.lemonde.fr/2014/06/10/mon-dieu-que-la-guerre-etait-jolie/09-horace-vernet-combat-de-somah-1839/>, <https://www.algerie360.com/cela-s'est-passe-un-18-juillet-1854-fadhma-nsoumer-gagne-la-bataille-de-tachkirt-contre-le-marechal-randon/>

Εικόνα 16. Ο Επαναστάτης Cheikh El Mokrani (1815-1871)

Εικόνα 17. Ο Επαναστάτης Cheikh El Haddad (1790-1873)

Πηγή: <http://www.depechedekabylie.com/cuture/136901-la-revolte-del-mokrani-et-de-cheikh-belhaddad.html>, <https://www.pinterest.co.uk/pin/556335360196243487/>

Εικόνα 18. Η σφαγή (8 Μαΐου 1945)

Πηγή: <http://www.radioalgerie.dz/news/fr/article/20150507/39569.html>

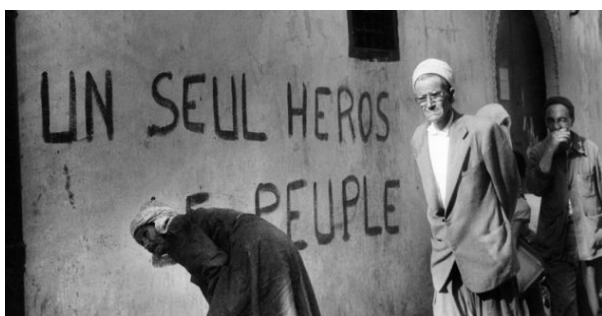

Εικόνα 19. «Η ομάδα των έξι» στην έναρξη της επανάστασης (1954-1962)

Εικόνα 20. Η συμμετοχή της Καμπυλίας στον απελευθερωτικό αγώνα της Αλγερίας 1954-1962

Πηγή: <http://www.lematindz.net/news/8138-la-kabylie-dans-la-revolution-historique-de-mizrana-et-la-region-iii.html>, <http://www.lexpressiondz.com/actualite>

Εικόνες 21-22. «Ο λαός είναι ο μοναδικός ήρωας» (1954-1962)

Πηγή: <https://www.pinterest.fr/pin/784330091324272956//142002-la-longue-marche-a-travers-les-siecles.html>

Εικόνα 23: Οικογένεια Αλγερινών μεταναστών (Γαλλία)

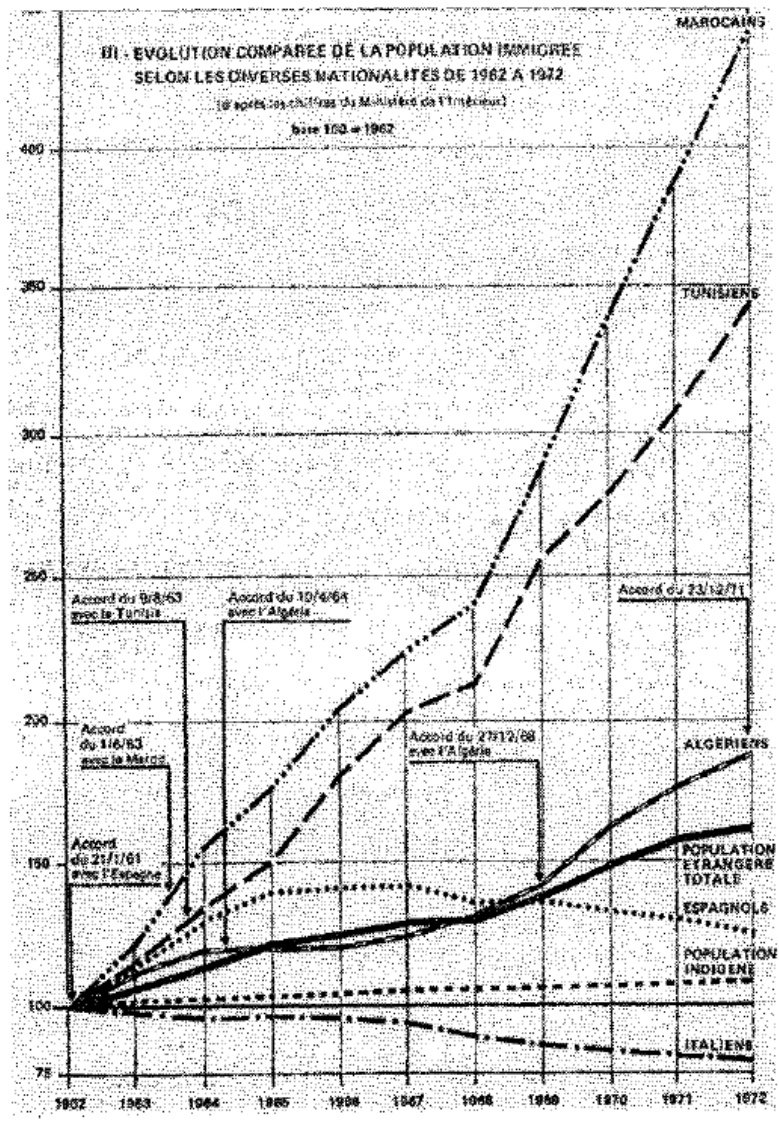

Εικόνα 24. Αλγερινοί μετανάστες (Γαλλία)

Εικόνα 25. Διαδήλωση Αλγερινών στο Παρίσι (17 Οκτωβρίου 1961)

Πηγή: <http://www.histoire-immigration.fr/dossiers-thematiques/caracteristiques-migratoires-selon-les-pays-d-origine/l-immigration-algerienne>.

Larbi TALHA – L'évolution du mouvement migratoire entre le Maghreb et la France.
Maghreb- Machrek, n°61, Janvier-Février 1974.

Εικόνα 26. Η μεταναστευτική κίνηση στο Μαγκρέμπ και στη Γαλλία (1962-1972)

4.2.2. Οικονομία

Εικόνα 27-28. Παραδοσιακός τρόπος οργώματος στο χωριό Thalmat

Πηγή: φωτογραφίες Ait Idir Haroun (2012)

Εικόνα 29. Τα ελαιόδεντρα στο χωριό Bel Ayei

Εικόνα 30. Συλλογή ελιών με τα χέρια

Εικόνα 31. Συλλογή ελιών με ράβδισμα

Εικόνα 32. Ελιές

Πηγή: <http://www.algeriemondeinfos.com/2018/03/15/patrimoine-oleiculture-temps-de-taille-rachid-oulebsir/>

Εικόνα 33. Παραδοσιακό ελαιοτριβείο

Εικόνα 34. Σημερινό ελαιοτριβείο

Εικόνα 35-36. Διάφορες ποικιλίες σύκων

Εικόνα 37-38. Αποξήρανση σύκων

Πηγή: http://tillilit.free.fr/?page_id=843, <http://ith-yaala.discutforum.com/f7-culture-art-musique>

Εικόνα 39-40. Φραγκόσυκα

Εικόνα 41-44. Ορεινή κτηνοτροφία

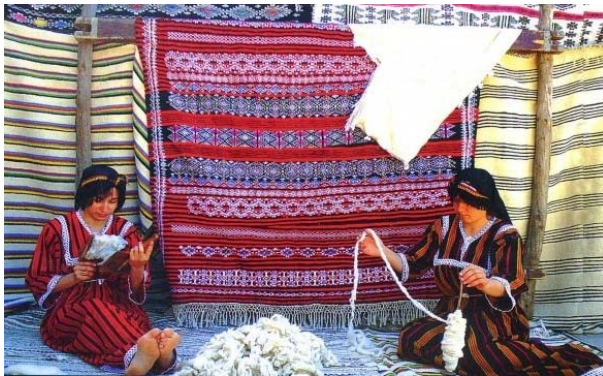

Εικόνα 45. Χωράφι με σιτάρι κοντά στον ποταμό Oued Soummam

Πηγή: <https://lavoixdalgerie.com/tizi-ouzou-lelevage-familial-veritable-economie-terroir-a-encourager-kabylie/> <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=929826>

Εικόνα 46. Άποψη του ποταμού Oued Soummam

Εικόνα 47-50. Η υφαντική τέχνη

Πηγή: <https://gr.pinterest.com/pin/319544536031588650/?lp=true>,
<http://cessenon.centerblog.net/6570238-tapis-berberes-d-ath-hichem>

Εικόνα 51. Το διεθνές λιμάνι της Μπιτζαία, δεύτερο μεγαλύτερο εμπορικό στην Αλγερία

Πηγή: https://www.huffpostmaghreb.com/2017/07/09/bras-de-fer-cevital-port-de-bejaia-une-solution-en-vue_n_17443772.html.

Εικόνα 52. Τουρισμός της περιοχής της Μπιτζαία

Πηγή: https://www.vitamedz.org/baie-de-boulimat/Photos_157_35043_6_1.html

Εικόνα 53. Σύνδεση με τον αυτοκινητόδρομο Ανατολή-Δύση στο ύψος της Μπιτζαία

Εικόνα 54. Η πόλη Tizirt (νησί) στην Αλγερία (Tizi Ouzou)

Πηγή: <https://www.tripmondo.com/algeria/>

Εικόνα 55. Χειμερινός τουρισμός (Εθνικό Πάρκο Djurdjura)

Εικόνα 56-57. Παραδοσιακή κεραμική τέχνη

Πηγή: <http://www.middle-east-online.com/?id=204704>

Εικόνα 58. Παραδοσιακά κοσμήματα των Καμπίλ

Πηγή: <https://www.dreamstime.com/photos-jewelry-festival-ath-yenni-algeria-jewelry-festival-ath-yenni-image103561886>

Εικόνες 59-60. Παραδοσιακή τεχνογνωσία από το χωριό Ath yenni

Πηγή: <https://www.vinyculture.com/ath-yenni-la-fete-du-bijou-du-28-juillet-au-5-aout/>,
<http://perignystory.e-monsite.com/pages/content/bijoux-kabyles.html>

Εικόνα 61. Παραδοσιακό χειροποίητο σεντούκι Afnik (Αφνίκ) του χωριού Tighermine (Beni-Ourtilane)

Πηγή: <http://journals.openedition.org/encyclopedieberbere/2304>

4.2.3. Κοινωνία

Εικόνα 62. Ο αρχαίος θεός του νερού Anzar

Εικόνα 63. Συγκριτική μελέτη για τον θεό του νερού

	Abeille	Symbole de labour et de miel, elle représente le bonheur matériel et l'abondance de miel symbolisant la douceur de la vie et la longévité.		Olivier	Symbol de force, à cause de l'épaveuse qui fait croquer ses noix, et de son arôme, de son feuillage et de son bois. Elle représente la substance vivante.
	Escargot	Symbol positif associé à la lenteur et à la force, il représente la fertilité, le cycle des récoltes et la persévérance.		Blé	Symbol ambivalent, dénotant tantôt la vie (la gerbe émerge) tantôt la mort (la paille enfouie dans le sol).
	Serpent	Cet animal qui inspire la terreur et la haine, il est associé à la fertilité, à la force et à la force. Il représente la vie dans son expression la plus primitive (absence de genre, non différenciation du sexe et de la vie), mais aussi la force vivante qui anime le monde et la fertilité.		Arbre	Associé à la vie, à la croissance et à la fertilité. Il figure l'axe du monde, le lien entre le ciel, la terre, les forces et les esprits. Il représente aussi la vie (les racines) et la connaissance (les feuilles).
	Serpent lunaire	Symbol de l'union des contraires mâle et femelle, ciel et terre, haut et bas, sombre et brillant, etc. (voir Lune).		Graines	Représentent la semence masculine, symbol de vie et de fécondité.
	Salamandre	Animal associé à l'eau, dans laquelle il vit, et à la Lune dans laquelle il se cache. Il véhicule les symboles de ces deux éléments (profondeur, équilibre, fraîcheur, mystère, croissance, etc.).		Marteau	Instrument de la force brutale et primitive, il est dans le monde du forgeron un objet de culture le fer et de lui donne forme. Il symbolise dans le monde de destination, les forces masculines et la puissance créatrice.
	Oiseau	Symbol de la relation ciel-terre, il représente la légèreté. En volant vers le ciel, c'est le souffle de l'âme qui s'élève dans la lumière et l'union.		Ancre	Symbol de stabilité, de permanence et de fidélité. Elle exprime également l'équilibre matériel et la stabilité que apporte aux eaux nouvelles et troubles.
	Héron	Associé à la pureté, elle symbolise la pureté et la fécondité.		Hache	Instrument tranchant, elle symbolise la coupe et la destruction mais, comme elle relie aussi aux forces du ciel, elle peut en être positive. Associée à la fertilité et à la force, elle symbolise également la fécondité.

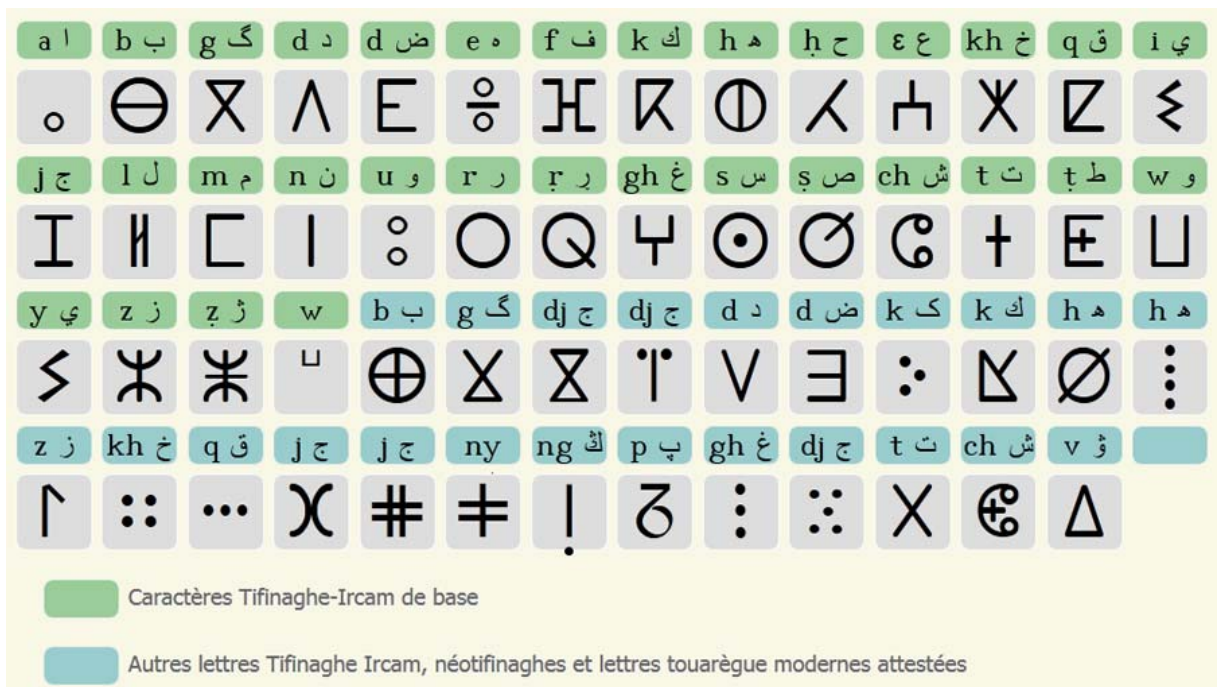
	Foudre	Symbol de la projection cosmique et de l'Élan vital. Associé à la foudre et à l'Éclair, elle représente le principe même fécondant.		Croix	Symbol de mouvement mais surtout d'expansion elle indique les différentes directions - haut/bas, nord/sud, est/ouest, gauche/droite.
	Soleil	Symbol de vie, de puissance et d'équilibre, il est source de vie, de chaleur et de lumière. Mais c'est aussi une force de mort puisqu'il assèche les eaux et détermine les saisons, c'est donc un symbol ambivalent.		Swastika	Symbol de mouvement, il désigne l'Élan vital créateur.
	Lune	À l'opposé du Soleil, symbol masculin, elle fait référence à la femme et à la féminité. Autres symboliques : le changement, la fécondité, l'éveil sensoriel, etc.		Croix de Malte	Représentation symbolique de l'équilibre, donc de l'éveil créateur de la vie.
	Peigne de tissage	Associé au tissage, il figure le mouvement du monde mais aussi la cohésion, l'équilibre et l'unité.		Croix à six branches	Symbol de mouvement et d'équilibre mais aussi de stabilité et d'ancrage, à cause de l'axe.
	Bateau	Il est associé à l'eau à laquelle il emprunte les symbol de vigueur, force, modification, sagesse, etc.		Losange	Symbol de la femme dont il figure le sein, et par conséquent la fécondité. Associé au serpent, il traduit l'union des contraires.
	Croissant (par opposition à épée)	Même symbolisme que la Lune : le changement, le retour, l'équilibre, mais aussi la puissance, la mort et la résurrection pleine de la Lune.			

Εικόνες 64-65. Σύμβολα Berbère

Πηγή: <https://projetcodesol.wordpress.com/2015/12/04/symboles-dans-lartisanat-kabyle/>

Εικόνα 66. Τατουάζ για ομορφιά στα πρόσωπα και τα χέρια των γυναικών

Εικόνα 67. Τα γράμματα Tifinaghe (Bèrber)

Πηγή: <https://www.algeriepatriotique.com/2017/11/01/schizophrenie-algerienne-ii/>

Εικόνα 68-69. Παραδοσιακές φορεσιές Καμπίλ

Πηγή: <http://www.irrij.com/2016/04/29/le-burnous-un-heritage-ancestral/>

Εικόνα 70. Παρασκευή κους κους

Εικόνα 71. Παρασκευή ξινόγαλου και βουτύρου
(δοχείο από κολοκύθα)

Πηγή: <https://www.pinterest.fr/pin/497718196302072095/><https://oeil-absolu-dz.blogspot.gr/2014/06/baratter-asendu.html>

Εικόνα 72-73. Παρασκευή ξινόγαλου και βουτύρου (δοχείο από δέρμα γίδας)

Πηγή: <http://journals.openedition.org/encyclopedieberbere/2436>,
<https://beaute.toutcomment.com/article/quelle-est-la-signification-des-tatouages-berberes-13368.html>

Εικόνες 74-75. Γνωστοί Αλγερινοί Καμπίλ τραγουδιστές του 20ού αιώνα

Πηγή: <http://www.babelmed.net/article/3223-cherifa-la-kabyle-derniere-diva-algerienne/>

Εικόνες 76-77. Παραδοσιακά συγκροτήματα καμπίλ

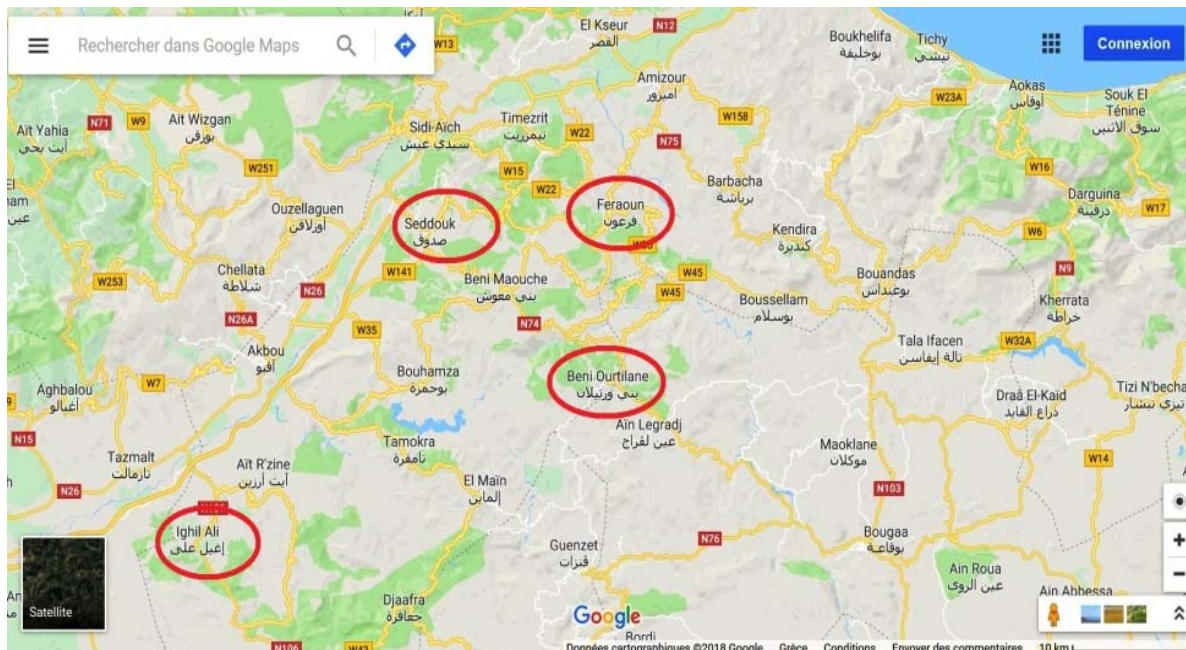
Πηγή: <http://www.popscreen.com/v/7muUX/idhebalen-ait-yahia>, <http://www.histoire-immigration.fr/caracteristiques-migratoires-selon-les-pays-d-origine/l-immigration-algerienne-en-france/slimane> https://www.facebook.com/pg/Association-Assirem-Gouraya-Earth-Team-1555614831334516/photos/?ref=page_internal

Εικόνα 78-80. Η σφαγή του βοδιού και το μοίρασμα του κρέατος στη γιορτή Lawziâ (Λουζίγα)/Thimechret

Πηγή:<http://labellerebellekabylie.centerblog.net/156-thimechret>

4.3. Δεύτερη Ενότητα: Οι Αλυκές και το Αλάτι

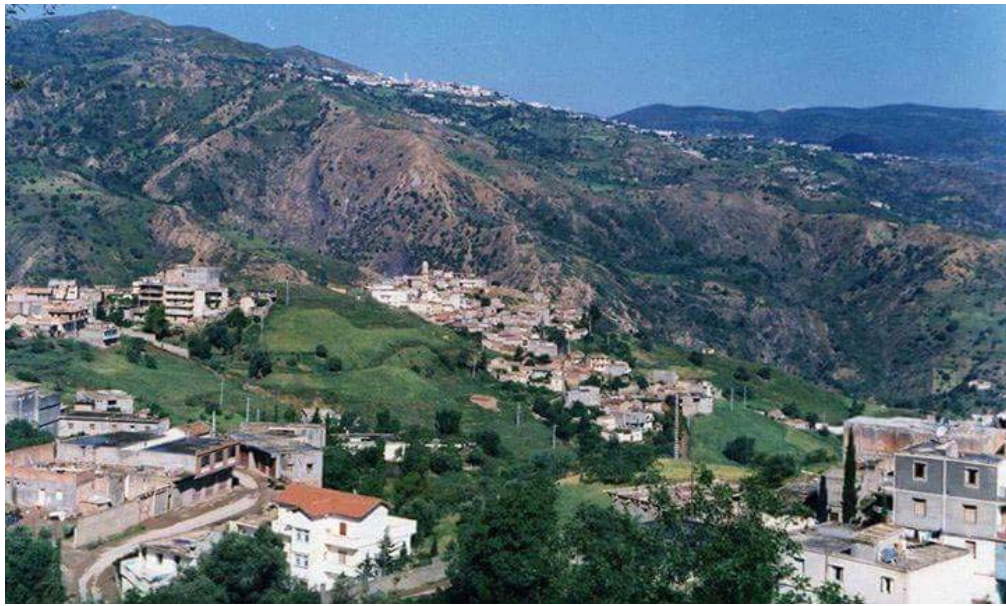

Εικόνα 81. Οι αλυκές της περιοχής της Καμπουλίας

4.3.1. Imellahen (Ichekaven, Iadenanen, Ait Ounir) Thamelahethe

Εικόνα 82. Οι αλυκές Imellahen (Ichekaven, Iadenanen, Ait Ounir)

Εικόνα 83. Τα τρία χωριά Ichekaven, Iadenanen, Ait Ounir (Imellahen)

Εικόνες 84-87. Οι αλυκές Imellahen

Εικόνες 88-91. Άποψη των αλυκών Imellahen

Πηγή: Ιστοσελίδα facebook Imellahen

Εικόνα 94. Ο Lekhder Kemache, τελευταίος εργάτης των αλυκών από το χωριό Ichekaven

Εικόνες 92-93. Ο Da Abdellah Moula, τελευταίος εργάτης των αλυκών από το χωριό Iadnanen

Πηγή: https://www.facebook.com/pg/Association-Assirem-Gouraya-Earth-Team-1555614831334516/photos/?ref=page_internal

4.3.2. Bel Ayel (Ighil Ali)

Εικόνα 95. Χάρτης των αλικών του χωριού Bel Ayel

Εικόνα 96. Άποψη του χωριού Bel Ayel

Εικόνες 97-98. Άποψη των αλικών του χωριού Bel Ayel

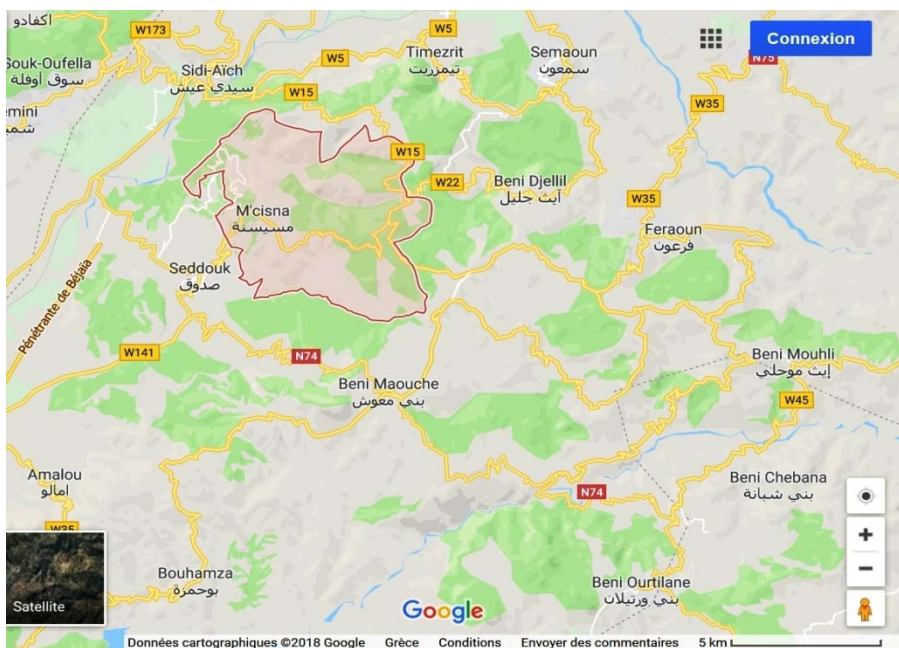

Εικόνες 99-102. Άποψη των αλυκών του χωριού Bel Ayel

Εικόνα 103. Ο Da Akli, τελευταίος εργάτης των αλυκών Bel Ayel (Ighil Ali)

4.3.3. Ighil Ouantar (Thamelaht)

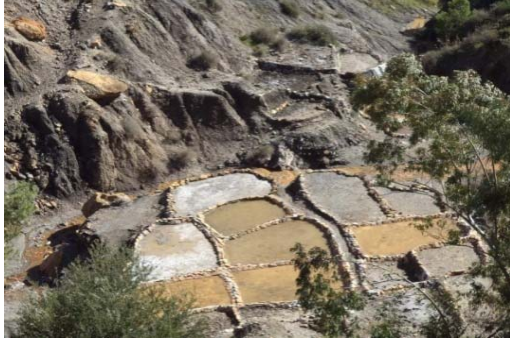
Εικόνα 104. Χάρτης των αλυκών του χωριού Ighil Ouantar

Εικόνα 105. Αποψη του χωριού Ighil Ouantar

Εικόνες 106-107. Αποψη των αλυκών Ighil Ouantar

Εικόνες 108-110. Άποψη των αλυκών Ighil Ouantar

Εικόνα 111. Καλλιτέχνης που εμπνέεται από τις αλυκές

APC
M' CISNA

Célébrent la journée Internationale des
Zones Humides
sous le thème
"Les zones humides pour un avenir urbain durable"

Samedi 03 Février 2018
Village Ighil Ouantar Commune de M'cisna

en collaboration avec le mouvement Associatif local

Εικόνα 112. Εορτασμός-Υγρότοποι 2018

4.3.4. Beni-Ourtilane (Meliha)

Εικόνα 113. Χάρτης των αλγκών του χωριού Beni-Ourtilane

Εικόνα 114. Άποψη του χωριού Igheldane

Εικόνα 115-118. Άποψη των αλγκών Beni-Ourtilane

Εικόνες 119-126. Εργασίες στις αλυκές Beni-Ourtilane

Εικόνα 127. Da Ouali, ο τελευταίος εργάτης των αλυκών Beni-Ourtilane

4.4. Τρίτη Ενότητα: Παραδοσιακή Τεχνογνωσία και Χρήση του Αλατιού

4.4.1. Παραδοσιακή Τεχνογνωσία

Εικόνα 128-131. Άποψη εργαλείου L' mesvet (Λ'μσβτ)

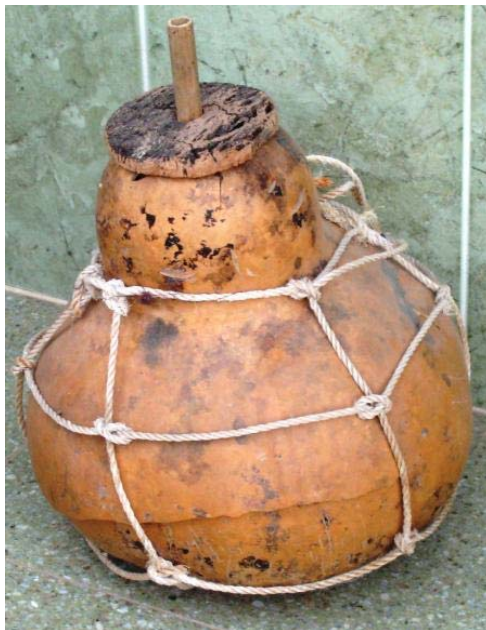
Πηγή: Beni-Ourtilane (φωτ. 2018)

Εικόνες 132-133. Εργαλείο μέτρησης αλμυρού νερού από τράγο (Aydidh)

Εικόνες 134-135. Εργαλεία με τα οποία κατασκευάζεται το Aydidh (Azdouz)

Εικόνες 136-138. Εργαλείο μέτρησης αλμυρού νερού από κολοκύθα -Thafekloethe (taxsajt n usendu)

Εικόνες 139-142. Τρόποι μεταφοράς αλμυρού νερού

Εικόνες 143-144. Το χώμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή των λεκανών (Aselsal/Amlil)

Εικόνες 145-146. Κλείσιμο των λεκανών με χώμα πριν το γέμισμα με αλμυρό νερό

Εικόνες 147-150. Εργαλεία για την κατασκευή των αλυκών και των εργαλείων που χρησιμοποιούνται στις αλυκές

Εικόνες 151-152. Εργαλεία για τη συλλογή του αλατιού

Εικόνες 153-154. Πλύσιμο ποδιών εργατών πριν μπουν στις αλυκές

Εικόνες 155-156. Συλλογή αλατιού (Ighil Ouanter)

Εικόνα 157. Ο Chikhone Abdennour, από τους τελευταίους εργάτες των αλυκών Ighil Ouanter

Εικόνες 158-162. Εργαλείο για το στράγγισμα του νερού (Thakeddacheth/Thikafachine)

Εικόνες 163-166. Συλλογή αλατιού πρώτης ποιότητας

Εικόνα 167. Συλλογή αλατιού δεύτερης ποιότητας

Εικόνα 168. Αλάτι τρίτης ποιότητας

Εικόνες 169-171. Το λουλούδι του αλατιού

Εικόνα 172. Τοποθέτηση αλατιού στις πλατφόρμες (Ahetone)

Εικόνες 173-174. Εργαλείο για τον καθαρισμό των λεκανών (Imeslahen-Ιμσελχέν)

Εικόνες 175-176. Εργαλείο για τον καθαρισμό των λεκανών (Thimeslaheth-Θίμσελχεθ)

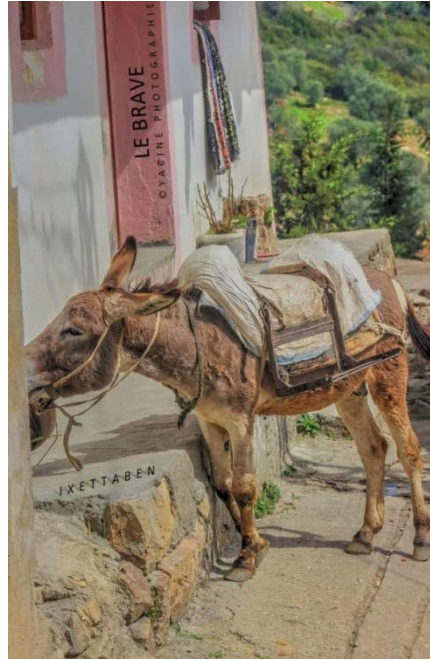

Εικόνες 177-179. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού (Chouari)

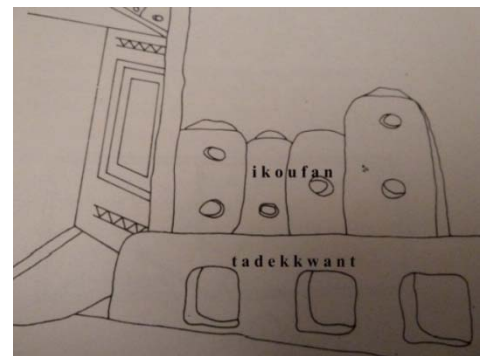
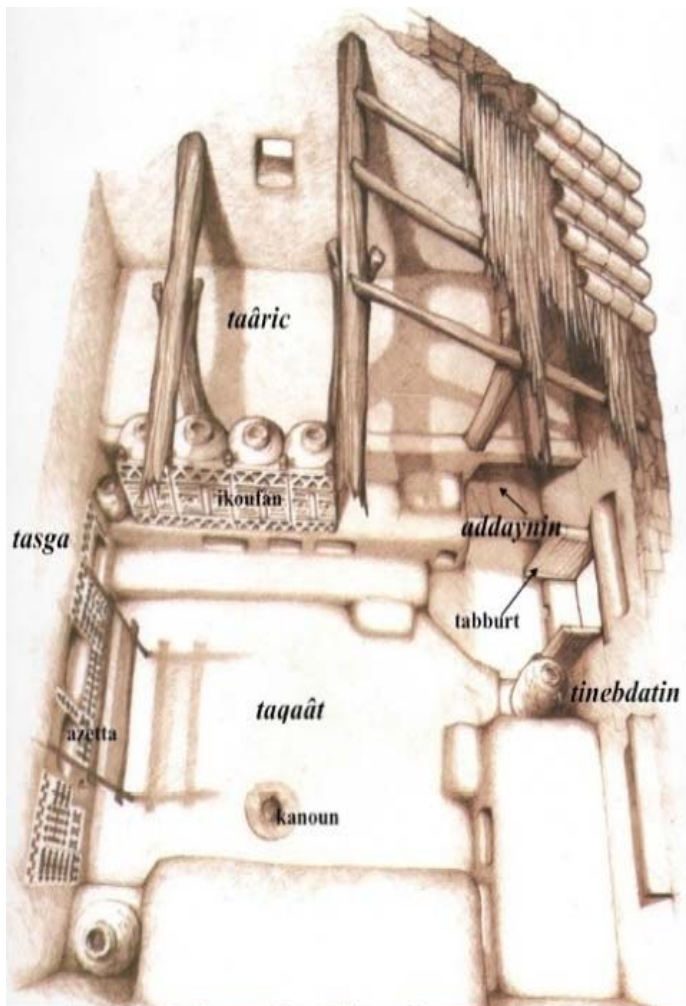

Εικόνες 180-181. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού και μονάδα μέτρησης

Εικόνες 182-183. Εργαλεία μεταφοράς αλατιού L'mahemel-Λμέχμελ (Yacine 2018)

Εικόνες 184-186. Εσωτερικό σπιτιού αρχιτεκτονικής καμπίλ-Αποθήκευση προϊόντων (αλάτι, σιτάρι, κ.λπ.)

Πηγή: http://cdha.fr/sites/default/files/kcfinder/files/Club_Kabylie/La_maison_kabyle.CG_090314.pdf

Εικόνες 187-190. Εργαλείο για τρίψιμο αλατιού πάνω σε δέρμα βοδιού (Thassirthe-Θασσίρθ)

Εικόνα 191. Κεντρική λεκάνη με έξοδο καθαρισμού (Beni-Ourtilane)

Εικόνες 192-195. Τσιμεντένια στέρνα με σκέπασμα από ξύλο (Beni-Ourtilane)

Εικόνες 196-197. Λεκάνες (Imellahen)

4.4.2. Χρήση του Αλατιού

Εικόνες 198-201. Παστά κρέατα Adjedelouh (Αζεδλούχ) και λίπη L'kheiaa (Λεχλίγ)

Εικόνες 202-205. Χρήση του αλατιού στις ελιές

<http://www.depechedekabylie.com/kabylie/bgayet/186996-les-olives-sechees-hors-de-portee.html>

Εικόνες 206-208. Χρήση του αλατιού στο τυρί

Εικόνα 209. Λιαστές ντομάτες με αλάτι (Liamchane N'toumatiche-Lmitouche/ Ιλέμσσην ΝΤουματίς)

Εικόνες 210-212. Πολύ αλμυρές πίτες

Πηγή: <http://www.lesjoyauxdesherazade.com/galette-kabyle-recette-de-kesra-farcie/>

Εικόνες 213-220. Παραδοσιακά φαγητά καμπίλ με βάση το παστό κρέας

Εικόνες 221-223. Βυρσοδεψία

Πηγή: <https://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2013/11/23/462880.html>

Εικόνες 224-226. Πώληση αλατιού στη λαϊκή αγορά (Michelet 1947)

Εικόνες 227-234. Μονάδες μέτρησης αλατιού

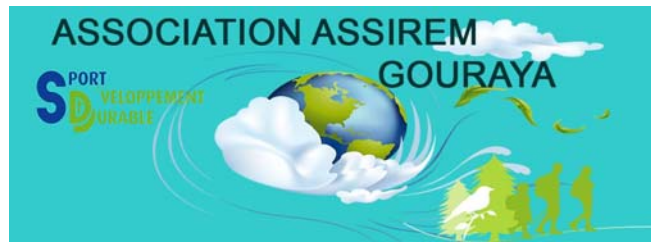

Εικόνες 235-237. Η λαϊκή αγορά στο Michelet το 1957 (Michelet degwass η ρρεħβα)

Πηγή: <http://tillilit.free.fr/wp-content/uploads/bbbbbbclbdeijji030.jpg>

Εικόνα 238. Η λαϊκή αγορά του Ldjema-Beni-Ourtilane (Μάρτιος 2018)

Εικόνες 239-244. Association Assirem Gouraya

Πηγή: <https://www.facebook.com/Association-Assirem-Gouraya-Earth-Team-1555614831334516/?rc=p>

Επίλογος

Η προφορική μαρτυρία χρησιμοποιείται ως στοιχείο ανάδειξης των προφορικών παραδόσεων και εκφράσεων, αλλά και των δεξιοτήτων ή τεχνικών που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού. Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν ένα τμήμα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως ορίζεται στο πλαίσιο της σχετικής Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 2003. Η σύνταξη ενός Δελτίου Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς με αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών των γηραιότερων κατοίκων των χωριών της Καμπυλίας στην Αλγερία αποτύπωσε την αξία της χρήσης της προφορικής μαρτυρίας στην ανασύνθεση μέρους της τοπικής ιστορίας της περιοχής. Ουσιαστικά, η προσπάθεια αυτή αποτελεί μέρος ενός συνόλου δραστηριοτήτων που έχουν στόχο την ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των αλυκών της περιοχής της Καμπυλίας, καθώς και του ρόλου της τοπικής κοινωνίας.

Το υλικό αυτό αποτέλεσε και τη βάση για τη μουσειακή προσέγγιση των αλυκών σε ψηφιακό περιβάλλον, με την παρουσίαση μιας Ψηφιακής Έκθεσης. Η αποτύπωση έγινε με την επιλογή υλικού ήδη διαθέσιμου στο διαδίκτυο παραπέμποντας πάντα στην αντίστοιχη πηγή, την παράθεση φωτογραφικού υλικού των αλυκών από την ένωση Association Assirem Gouraya, καθώς και με πρωτότυπο φωτογραφικό υλικό αποσπασμένο από το ντοκιμαντέρ *La saline de Beni-Ourtilane (Algérie): histoire et patrimoine*. Οι Εκθεσιακές Ενότητες της Ψηφιακής Έκθεσης αναδεικνύουν μια ακόμα λειτουργία της, αυτή της απόκτησης, φύλαξης, καταγραφής, τεκμηρίωσης και ερμηνείας των αντικειμένων και των συλλογών.

Εν κατακλείδι, η παρούσα μελέτη σχετικά με τις αλυκές της Καμπυλίας στην Αλγερία, μετά από σχετική γλωσσική προσαρμογή (αραβικά και γαλλικά) δύναται να κοινοποιηθεί στους φορείς του στοιχείου –στις τοπικές κοινότητες της Καμπυλίας στην Αλγερία. Αφενός είναι δυνατόν να κατατεθεί η πρόταση εγγραφής του στοιχείου στον αντίστοιχο Κατάλογο της UNESCO και αφετέρου να ολοκληρωθεί η Ψηφιακή Έκθεση των Αλυκών

και να αναρτηθεί στο διαδίκτυο, αλλά και να αξιοποιηθεί από την τοπική κοινότητα προκειμένου να δημιουργηθεί ένα μουσείο με την παραδοσιακή έννοια.

Τα τοπικά και περιφερειακά μουσεία τονίζουν τη σύνδεση του μουσείου με την τοπική κοινωνία και το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της. Παράλληλα, οι ποικίλες δράσεις τους οφείλουν να προωθούν την ανάπτυξη των ατόμων και της κοινωνίας με την ενίσχυση της ταυτότητάς τους και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους (Οικονόμου, 2003: 26).

Το Μουσείο των Αλυκών με την εν δυνάμει παραδοσιακή του μορφή μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης Αλγερινών αλλά και ξένων επισκεπτών που ενδιαφέρονται για την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής αυτής. Εντούτοις, βασικός παράγοντας για τη βιωσιμότητα του πολιτιστικού τουρισμού είναι η συνετή διαχείριση με στόχο την ευημερία των ατόμων της τοπικής κοινότητας δημιουργώντας ελκυστικά και ευχάριστα πολιτιστικά προϊόντα.

Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στη διασφάλιση της ισορροπίας ανάμεσα στη διαφύλαξη των περιοχών αυτών με παραδοσιακό χαρακτήρα και την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας, αλλά και την άμεση εμπλοκή όσων σχετίζονται με τη διαχείριση, διατήρηση, διαμόρφωση πολιτικής αναφορικά με την προστασία της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διαχείριση της περιοχής αυτής αφορά τη διαχείριση των επιπτώσεων στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον. Ουσιαστικά, γίνεται λόγος για μια βιώσιμη τοπική ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού, ενώ προστατεύει και αυξάνει τις ευκαιρίες για το μέλλον.

Παράρτημα

Α Συγκριτικός Πίνακας Αλυκών της Καμπυλίας

	Imellahen (Ichekaben, Iadnanen, Ait Ounir)	Bel Ayel (Ighil Ali)	Ighil Ouantar	Beni-Outilane
αλυκές	βρίσκονται στο χωριό Ichekaben, και ανάμεσα στα χωριά Iadnanen και Ait Ounir	αποτελούνταν από έξι κύριες περιοχές: rahva el vakour, thouzweghth, taxemt n'oudris, aderdache, ichikar και ichikar el mexzen	βρίσκονται στο χωριό Ighil Ouantar	βρίσκονται ανάμεσα σε τρία χωριά (Ighildane, L'ghers και Kaā Ouzrou) σε υψόμετρο 700 μ., παλιά ήταν δασική έκταση
απόσταση	ανήκουν στην περιφέρεια της Μπιτζάια και απέχουν 40 χιλιόμετρα από την πόλη	ανήκουν στην περιφέρεια της Μπιτζάια, απέχουν 35 λεπτά με τα πόδια νότια του χωριού Bel Ayel	ανήκουν στην περιφέρεια της Μπιτζάια	ανήκουν στην περιφέρεια βορειοδυτικά της πόλης, σε απόσταση 85 χιλιόμετρα
πηγές	3 πηγές εκβάλλουν σε κανάλια στο Iadnanen, στο χωριό Ichekaben έχει μια κεντρική ρωμαϊκή πηγή	τις αλυκές χωρίζει ένα ρυάκι και η πηγή βρίσκεται από τη μία μεριά	πηγάζουν από το Tamelaht σε απόσταση 100 χιλιόμετρα από την Μπιτζάια	πηγάζει από ένα μικρό βουνό Amlil, έχουν γίνει ανεπιτυχείς προσπάθειες να μεγαλώσει η έξοδος της πηγής, ενώ με έναν σεισμό του 2001 το νερό μειώθηκε αισθητά
οικονομικές δραστηριότητες πληθυσμού	ορεινή γεωργία, κυρίως ελαιοκαλλιέργεια, και συλλογική εκμετάλλευση αλυκών	αλάτι, κόκκινο πιπέρι (γλυκό και πικάντικο) και λάδι	ορεινή γεωργία	ορεινή γεωργία
ιστορίες	γύρω στο 1500 δύο επιφανείς πρόγονοι ξεκίνησαν την εκμετάλλευση των δύο αλυκών ως συμμαχία γάμου	ο Ιμάμης παρατήρησε στη γενειάδα των τράγων ενός κοπαδιού κολλημένο αλάτι	η περιοχή των αλυκών ήταν γεμάτη με ανθρώπους που περιφρουρούσαν μέρα νύχτα	ένας βοσκός της περιοχής είδε βρεγμένο το στόμα από τα κατσίκια του και άρχισε να ψάχνει στην περιοχή για νερό
ιδιοκτήτες αλυκών/ αλμυρού νερού	δεκατέσσερις οικογένειες ήταν ιδιοκτήτες, από το χωριό Iadnanen (Adnane, Adnani, Kasmi, Mouhoubi, Abdelli, Dahmani, Bendahmane), και από το χωριό Ait Ounir (Beldjoudi, Yousfi, Mameri, Nait Amara, Mokhnache, Mellih, Atsi), στο χωριό Ichekaben των οικογενειών Ait Moussa και Ait Yahia και μια λεκάνη Imouran για όλους όσοι δεν έχουν μερίδιο	λένε ότι ο Ιμάμης χώρισε τα αλμυρά νερά στα παιδιά του, από τα οποία πήρανε το όνομά τους οι στροφές (πouνα): Nouna n'Sidi Ali oumoussa, n'Sidi M'hend, n'Sidi Athemane, L'mekhezen, Acherra, Achaalal, Ath Youcef, Ath Seradj	παλαιότερα υπήρχαν 1.500 λεκάνες, κάθε σπίτι του χωριού είχε δικές του, ενώ οι οικογένειες που εγκαταστάθηκαν πρώτες είχαν δικαίωμα σε περισσότερες, μερίδιο επίσης είχε και η Σχολή του Κορανιού	μερίδιο στο αλμυρό είχαν οι κάτοικοι του Beni-Outilane από κληρονομιά, και άλλοι από γειτονικά χωριά από αγορά ή εννοικίαση
εργάτες (παλαιότερα)	εργασία που γίνονταν αποκλειστικά από άνδρες	εργασία που γίνονταν αποκλειστικά από άνδρες	οι άνδρες γέμιζαν τις λεκάνες με αλμυρό νερό, ενώ δούλευαν 50 γυναίκες στις αλυκές, η υπεύθυνη (Chikh) είχε δικαίωμα σε μεγαλύτερο μερίδιο	οι εργάτες ήταν άνδρες, ωστόσο πήγαιναν ηλικιωμένες γυναίκες για βοήθεια και ως αμοιβή έπαιρναν αλάτι δεύτερης διαλογής
εργάτες (σημερινοί)	στο χωριό Iadnanen: Adnane Hocine, Abdelli Meziane, Kasmi Djillali, Alloui Said και Kasmi Abdallah, στο χωριό Ichekaben: Lekhder Kemache	ο Da Akli είναι ένας από τους τελευταίους εργάτες των αλυκών από το χωριό Bel Ayel της κοινότητας Ighil Ali	ο Da Youcef, ετών 76, εργάζεται ακόμα στις αλυκές του χωριού, ο Abdenour, ετών 59, εργάζεται σε δημόσια επιχείρηση και στις αλυκές	ο Da Ouali (Med Akli Bechkour) είναι ο τελευταίος εργάτης των αλυκών

παράγοντες ανάπτυξης των αλυκών	άνθηση εμπορίου από πώληση ή ανταλλαγή αλατιού, διάφορες χρήσεις (κατανάλωση, βυρσοδειψία, διατροφή ζώων, θεραπευτική χρήση)	εμπόριο (πώληση/ ανταλλαγή) με Αραβες	κύρια δραστηριότητα	εμπόριο (πώληση/ ανταλλαγή)
παράγοντες παρακμής των αλυκών	δημογραφική έκρηξη πληθυσμού, κατακερματισμός οικογενειών και ιδιοκτησίας αλυκών, εμπόριο θαλασσινού αλατιού, οικονομική μετανάστευση προς τις πόλεις και την Γαλλία, δυσκολία διατήρησης του παραδοσιακού τρόπου συλλογής	η παρακμή ξεκίνησε όταν ένας γιατρός πήγε στο χωριό, όπου εξέτασε όλα τα παιδιά και έβγαλε το συμπέρασμα ότι η έλλειψη ιωδίου προκαλεί βλάβες	δυσκολία διατήρησης του παραδοσιακού τρόπου συλλογής του αλατιού	γαλλική διοικητική πολιτική γνωστή ως S.A.S., ο δύσκολος δρόμος για την πρόσβαση στις αλυκές, οι αναλύσεις που δείχνουν έλλειψη ιωδίου στο αλάτι, η μετανάστευση προς τις πόλεις
κατανομή λεκανών	η περιοχή των αλυκών κατανέμεται σε οικόπεδα σύμφωνα με τον αριθμό των οικογενειών, τα οποία ποικίλλουν σε διαστάσεις ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας, και τις εξαγορές που προήλθαν από πώληση κληρονομιάς		η εκμετάλλευση διαιρείται σε αγροτεμάχια: Ighil Issigen, Ayedidh, Tassebalt, Ighzer Oufella και Assemar, οι μεγάλες οικογένειες έχουν 3 μεγάλες λεκάνες (Aarif Amokran), ενώ οι μικρές μόνο μια (Aarif Amzian)	κάθε 2-3 λεκάνες υπήρχε μια κεντρική, συνήθως οικογενειακή για την αρχική διανομή του νερού
κατανομή αλμυρού νερού	τύπου «στροφής», όπου δεκατέσσερις οικογένειες μοιράζονταν 2-8 δοχεία, κάθε δοχείο είναι 20-30 τετραγωνικά μέτρα συνολικής επιφάνειας 20.000 τ.μ.	τα νερά των αλυκών ονομάζονται «Baylik/ bailik» (για όλους), η κατανομή του νερού γίνεται με κλήρωση «Thisgharine» και με μια σειρά «Amesssyass» (βραχιόλι), οι εργάτες έχουν δικαίωμα να πάρουν πρώτοι νερό	οι ποσοτώσεις για το αλμυρό νερό κάθε οικογένειας χωρίζονται σε «nouva» ή «della» (στροφή που διαρκεί ολόκληρη μέρα), «tirement» (μισή μέρα) και «r'bouà (1/4)».	το νερό μαζεύεται σε κεντρική λεκάνη και μοιράζεται σε 8 ίσα μερίδια -4 το πρωί και 4 το απόγευμα-, χρησιμοποιούν το δοχείο Thafklogeth (μεγάλη κολοκύθα) ως μονάδα μέτρησης για την κάθε σειρά Avridh
γιορτή	η διανομή του αλμυρού νερού συνοδεύονταν από μεγάλη γιορτή «Lawzià», όπου σφάζανε μοσχάρι, που μοιράζονταν στις οικογένειες του χωριού με συνοδεία μουσικής και χορούς	όταν τελείωνε η προετοιμασία και ο καθαρισμός των αλυκών και λίγο πριν αρχίσει η συλλογή του αλατιού οι εργάτες έκαναν μια γιορτή, όπου έσφαζαν ένα ζώο (βόδι, αρνί ή κατσίκι)	κατά τη διαδικασία της συλλογής του αλατιού οι γυναίκες τραγουδούσαν παραδοσιακά τραγούδια Ichouikan	τραγούδια, αλλά και γέλια και φωνές παιδιών συνόδευαν τους ήχους των εργαλείων
διάρκεια εκμετάλλευσης	από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο	από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο	από αρχές Μαΐου έως τον Σεπτέμβριο, μερικές φορές μέχρι τον Οκτώβριο	από τον Μάρτιο έως τον Οκτώβριο
κατασκευή λεκανών	η αρχιτεκτονική τους έχει μια πυραμидική δομή, θυμίζει ρωμαϊκά κτίσματα	το μέρος όπου βάζουν το αλμυρό νερό για να εξατμιστεί λέγεται λακούβια, φτιάχνεται από χώμα «Thakourthe», το χτυπάνε με ειδικό εργαλείο, ενώ στον ήλιο γίνεται σκληρό	οι λεκάνες είναι χτισμένες σε μικρές πλατφόρμες, με μικρά βότσαλα δημιουργούν ένα παράπηγμα για αποτροπή της διήθησης του νερού, τα τείχη δεν υπερβαίνουν τα 45 εκ.	οι λεκάνες είναι σε κλιμακωτά επίπεδα από χώμα, κλαδιά δέντρων, πέτρες και αλμυρό νερό, χτυπούσαν το χώμα με ένα εργαλείο να ισώσει, στέγνωσε στον ήλιο, και
προετοιμασία αλυκών	καθάριζαν τις πηγές και τις λεκάνες, έπλεναν και επισκευάζαν τις πλατφόρμες	καθάριζαν τις πηγές και τις λεκάνες και επισκευάζαν τις πλατφόρμες	καθάριζαν τις πηγές και τις λεκάνες και επισκευάζαν τις πλατφόρμες	καθάριζαν τις πηγές και τις λεκάνες και επισκευάζαν τις πλατφόρμες
προετοιμασία για συλλογή αλατιού		η προετοιμασία των εργατών είναι ιδιαίτερα σημαντική, όπως η προετοιμασία για την προσευχή των μουσουλμάνων	πλύσιμο εργατριών	ειδικό πλύσιμο εργατών

διαδικασία συλλογής αλατιού	κάθε «στροφή» διαρκεί 8 με 15 μέρες, γεμίζουν τις λεκάνες με αρμυρό νερό 5-10 εκ. και παραμένει για δύο ημέρες, ανακατεύουν το αλάτι με γυμνά πόδια και εμφανίζεται την τρίτη μέρα, οπότε γίνεται και η συλλογή του, το αλάτι τοποθετείται σε μικρές πλατφόρμες	γεμίζουν τις λακκούβες με αλμυρό νερό που μεταφέρεται με δοχείο από δέρμα γίδας, που χρησιμοποιούνταν και ως μονάδα μέτρησης, χρειάζονται 8 έως 10 ημέρες για να κρυσταλλωθεί το αλάτι		γεμίζουν με αλμυρό νερό 5 εκ., ώστε να χρειάζεται 3-4 ημέρες να εξατμιστεί και να παραμείνει μόνο το αλάτι
παλιά εργαλεία	imeslah (σκούπα κατασκευασμένη από κλαδιά), tacwirth (καλάθι ως φίλτρο), ivelyan (δοχεία που μετέφεραν το αλμυρό νερό), azambil (γαϊδουράκι chouari για τη μεταφορά αλατιού)	δοχείο από δέρμα γίδας ή κατσίκας «Ayedidh» για να μεταφέρουν αλμυρό νερό, το οποίο χρησιμοποιείται και ως μονάδα μέτρησης - το μεγάλο δοχείο χωράει 60 λίτρα, το μικρό 15 λίτρα, μια λακκούβα χωράει 30 μικρά δοχεία (περίπου 900 λίτρα)-, ένα εργαλείο «Achekouf Ougherbel» για να μαζέψουν το αλάτι στο κέντρο, γεμίζουν ένα δοχείο «Thakefachethe» το οποίο επιτρέπει να βγει το νερό και να μείνει μόνο το αλάτι	δοχείο από δέρμα ζώου για να μεταφέρουν το αλμυρό νερό, καθώς επίσης και το πλεκτό δοχείο όπου τοποθετούν το αλάτι προκειμένου να στραγγίσουν και τα τελευταία νερά	Thafklogeth (μεγάλη κολοκύθα), ένα εργαλείο από ξύλο βελανιδιάς σε διάφορα μεγέθη, η συλλογή του αλατιού γίνεται με ένα εργαλείο που λέγεται Thaksoult, το οποίο έχει ένα μακρύ ξύλινο κοντάρι
σύγχρονα εργαλεία	σωλήνες, σκούπες, τσουγκράνες, δοχεία, οπλισμένο σκυρόδεμα	σωλήνες, σκούπες, τσουγκράνες, δοχεία, οπλισμένο σκυρόδεμα	σωλήνες, σκούπες, τσουγκράνες, δοχεία, οπλισμένο σκυρόδεμα	σωλήνες, σκούπες, τσουγκράνες, δοχεία, οπλισμένο σκυρόδεμα
παραγωγή των αλυκών	η συγκομιδή ανά εκτάριο και ανά έτος υπολογίζεται περίπου σε 12 τόνους	η ποσότητα του αλατιού της μεγάλης λακκούβας είναι 8-10 guelbathe (200 κιλά) και της μικρής 2,5-3 guelbathe (60 κιλά), στις μεγάλες λακκούβες το αλάτι πρώτης διαλογής είναι 80 κιλά, δεύτερης διαλογής 80 κιλά και τρίτης 40 κιλά		το άσπρο αλάτι, βγαίνει περίπου 40 κιλά (2 guelbathe) από κάθε λεκάνη
τρεις τύποι αλατιού	το άσπρο αλάτι, πρώτης διαλογής πωλείται 400 DA τα 25 κιλά και προορίζεται για κατανάλωση, το καφέ αλάτι, δεύτερης διαλογής πωλείται 300 DA τα 25 κιλά, για τις ζωοτροφές, το μαύρο αλάτι, τρίτης διαλογής πωλείται 200 DA τα 25 κιλά, για βυρσοδεψία	το αλάτι πρώτης διαλογής λέγεται «κρυμμένο αλάτι ή αλάτι του τυφλού», το αλάτι δεύτερης διαλογής έχει λίγο χρώμα και το πλένουν με αλμυρό νερό, το αλάτι τρίτης διαλογής χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων και στη βυρσοδεψία	τρεις τύποι αλατιού (πρώτης, δεύτερης και τρίτης διαλογής)	το αλάτι πρώτης διαλογής το παίρνουν οι ιδιοκτήτες για να το πουλήσουν/ανταλλάξουν, το αλάτι δεύτερης διαλογής το αφήνουν για τους φτωχούς που δεν έχουν μερίδια, το τρίτο αλάτι χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων και στη βυρσοδεψία
τοπικοί φορείς	Association Assirem Gouraya, Association Culturelle L' bacir Amellah (ACTBA), Association Assirem de Bejaia			
μύθοι (το αλάτι υπάρχει σε διάφορες λαϊκές δοξασίες και παροιμίες)		πιστεύουν ότι όποιος πειράξει τις αλυκές (κλέψει νερό, πετάξει πέτρες μέσα ή μπει χωρίς να πλυθεί) τον ακολουθεί μεγάλη κακοτυχία		χρησιμοποιούν αλάτι όταν κάποιος άνθρωπος είναι ματιασμένος, καθώς και για την προστασία των μωρών από τα κακά πνεύματα

Παράρτημα

Β Ποιήματα για τις Αλυκές της Καμπυλίας

Iyil Ueensar (Ighil Ouantar)

Taddart n iyil ueensar
Tezga deg temnadt n sedduq

Tamellaht-nsen tegder
Znuzun kul ass deg ssuq

Lemleh-is isea leqder
Itekkes lehriq I umehduq

Tamellaht ggaren-t d nwabi
Lehsab-nsen d ixxamen

Iec deg-s uzawali
D widak it-ixedmen

Ccix Aheddad ittawi
Ewnent akken zemren

Tamellaht qedcent deg-s tulawin
Ttabban-t ugeddiden yef tuyat

Ttalin-t xilla n tsawnin
Teylebihent-id teksart

Ssehfaţent I teqcicin
Tamusni telha yel sdat

Tamellaht deg unebdu ay tbeddun
Deg tyerza ay tett fakka

Ieeyyu uygul d userdun
Iţ d was d tteebiyya

Deg csetwa I steefawen
Eelfen alim d tuga

Tamellaht tura xeddmment irgazen
Tulawin tyimayent

Ljehd-nsen ittuccen
Iserwula tafawet

D ayrum d zzit ay tetten
Sean awal n tidett

Ιγίλ ου Άνταρ

Το χωριό Ιγίλ ου Άνταρ
βρίσκεται στην περιοχή του Σαντούκ

η αλυκή τους είναι παραγωγική
πωλούν κάθε μέρα το αλάτι στη λαϊκή

το αλάτι τους είναι άριστο
έχει θεραπευτικές ιδιότητες

ο καθένας έχει τη σειρά του
κάθε σπίτι στο χωριό έχει δικαιώματα

από την αλυκή ζούσαν οι φτωχοί
και όσοι ήθελαν να δουλέψουν εκεί

ο Ιμάμης έπαιρνε το μερίδιο του
όσοι δούλευαν εκεί τον βοηθούσαν

στην αλυκή δούλευαν οι γυναίκες
κουβαλούσαν τα δοχεία στην πλάτη

ο ανήφορος είναι κοπιαστικός
όπως και ο κατήφορος

μαθαίνουν τις κοπέλες
η γνώση αυτή είναι χρήσιμη για το μέλλον

η δουλειά αρχίζει το καλοκαίρι
ολοκληρώνεται με το όργωμα

τα γαϊδούρια και τα άλογα εξαντλούνται
κουβαλάνε μέρα και νύχτα

ξεκουράζονται τον χειμώνα
τα ταΐζουν χόρτο και κριθάρι

σήμερα τη δουλεύουν οι άντρες
οι γυναίκες κάθονται πιά

αυτοί είναι πολύ δυνατοί
τα ρούχα τους λιώνουν από τη δουλειά

τρώνε ψωμί με λάδι
είναι άνθρωποι με τιμή

Taddart n iyil uɛensar
Lemleḥ-is ittnuz s uɛerbun

Lyaci-nsen merra yeẓwer
Gran akkit deg lqanun

Imɣaren ccib izzetzer
I sidi Rebbi I deɛeun

Tamellaḥt fell-as ḥekkun
Tettwassen deg zik aya

Ayen ẓran fell-as ceffun
Ḥefḍen xilla yef yimenza

Aḥal iɛeddan n leqerun
Mazal xedment al tura

Ideles izwaray leeqel
Ittawi yel ubrid yelhan

Yir lasel ad irwu ddel
As ɛerqen merra iberdan

Gas ad iruḥ ad iqqel
Ad iddu am terga n waman

Targa tetteddu qbala
Tettruḥu yef ukessar

Zhir-is snent merra
D ilemzi niy d awessar

Afellaḥ I ixedmen s nniya
D amezruiy akk I uneggar

Tanemmirt akkit I taddart
S yirgazen s tulawin

Fkan leqder I tmellaḥt
Xedment aḥal n lesnin

Fell-awen merra d tacbaḥt
Amezruiy-nwen ad t-nissin

στο χωριό Ιγίλ ου Άνταρ
το αλάτι τους πουλιέται με πίστωση

οι χωρικοί είναι έξυπνοι
γνωρίζουν τους νόμους

οι γεροντότεροι με άσπρα μαλλιά
προσεύχονται στον Θεό

η αλυκή έχει πολλές ιστορίες
είναι γνωστή από παλιά

όποιος την επισκέπτεται τη θυμάται
έτσι ισχυρίζονται οι παλαιότεροι

πόσοι αιώνες πέρασαν
τη δουλεύουν μέχρι σήμερα

η γνώση της είναι χρήσιμη
όσοι την ακολουθούν βγαίνουν σε καλό δρόμο

όποιος την απαρνιέται
χάνει το δρόμο στη ζωή

να πάει και να γυρίσει
ακολουθεί τη ροή του νερού

ο δρόμος συνεχίζει ευθεία
οδηγεί στην κατηφόρα

την καλή της τύχη τη γνωρίζουν όλοι
μικροί και μεγάλοι

ο χωριάτης δουλεύει με την καρδιά του
όλοι ξέρουν την ιστορία της

να ευχαριστήσω το χωριό
τις γυναίκες και τους άντρες

χάρισαν τον εαυτό τους στην αλυκή
τη δουλεύουν χρόνια τώρα

είναι το στολίδι του χωριού
η ιστορία σας πρέπει να διατηρηθεί

*Από τον βιβλίο Azzoug, M. (2017), *Tidyanin*, Editions El-Amel.

Βιβλιογραφία

Abouche, M.-A. (2018), *Συνέντευξη μέσω τηλεδιάσκεψης με τον Da Khadon (LeKhder Kemache) τελευταίο εργάτη των αλυκών του χωριού Ichekaben*, Μάιος 2018.

Abouche, M.-A. (2017), *La saline de Beni-Ourtilane (Algérie): histoire et patrimoine*, Οπτικοακουστική παραγωγή, Αύγουστος 2017.

Aikawa, N. (May 2004), «An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage», *Museum International* 221-222: 137-149.

Alivizatou, M. (2012), *Intangible Heritage and the Museum: New Perspectives on Cultural Preservation*, Walnut Creek CA: Left Coast Press.

Alivizatou, M. (2008), «Contextualising Intangible Cultural Heritage in Heritage Studies and Museology», *International Journal of Intangible Heritage* 3: 44-54.

Alivizatou, M. (2006), «Museums and Intangible Heritage: The Dynamics of an 'Unconventional' Relationship», *Institute of Archaeology* 17: 47-57, <http://doi.org/10.5334/pia.268> (Ανάκτηση 12.1.2018).

Ambrose, T., Paine, C. (2006²), *Museum Basics*, London-New York: Routledge.

Aoulmi, A. (22.7.2014), *Les sites archéologiques romains de Kabylie: Imellahen-Amacine*, Publié le 22 Julliet 2014, <https://kabylearchivistique.wordpress.com/2014/07/22/les-sites-archeologiques-romains-imellahen-amacine-kabylie/> (Ανάκτηση 10.1.2018).

Azzoug, M. (2017), *Tidyanin*, Editions El-Amel.

Azzoug, M. (2006), *Reportage les salines en kabylie timelahin imelachen algerie kabylie, Documentaire passer sur BRTV, chaine de equinoxes said*, Ajoutée le 23 nov 2013, https://www.youtube.com/watch?v=uuQpEMM_29Y (Ανάκτηση 7.2.2018).

Bedjaoui, M. (May 2004), «The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: the legal framework and universally recognized principles», *Museum International* 221-222: 150-155.

Black, G. (2009), *Το Ελκυστικό Μουσείο: μουσεία και επισκέπτες*, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Boukrouh, M., Kessab, A. (2010), «Algeria», στο *Cultural Policies in Algeria, Egypt, Jordan, Lebanon, Morocco, Palestine, Syria and Tunisia. An Introduction*, Brussels-Amsterdam: Culture Resource, European Cultural Foundation, Boekman Studies, σ. 26-50, <http://www.racines.ma/sites/default/files/Arab%20Cultural%20Policies%20by%20Al%20Mawred%20.pdf> (Ανάκτηση 19.12.2017).

Brett, M. (2014), *Berber: people*, Encyclopædia Britannic, <https://www.britannica.com/topic/Berber> (Ανάκτηση 10.1.2018).

Burden, M. (2007), «Museum and the Intangible Heritage: the Case Study of Afrikaans Language Museum», *International Journal of Intangible Heritage* 2: 82-91.

Camps, G., κ.ά. (1986), «Alimentation», *Encyclopédie berbère* 4, Alger-Amzwar, <http://encyclopedieberbere.revues.org/2436> (Ανάκτηση 10.1.2018).

Camus, A. *Misère de la Kabylie: Reportages réalisés du 5 au 15 juin 1939 pour le Centre du patrimoine mondial*, «Paysages Culturels du Patrimoine Mondial», *Revue du patrimoine mondial* 44, <http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/> (Ανάκτηση 10.1.2018).

Cuche, D. (2001), *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Dallet, J. M. (1985), *Il Dictionnaire Français-Kabyle*, Paris: SELAF.

Desvallies, A., Mairesse, F. (επιμ.) (2014), *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*, Αθήνα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα.

Djam (2008), *Voyage à travers la Kabylie secrète - Les Salines ancestrales de Belaguel*, 6/9/2008, <https://www.kabyle.com/articles/voyage-travers-kabylie-secrete-salines-ancestrales-belaguel-407-06092008> (Ανάκτηση 10.2.2018).

Dubé P. (2004), «The Beauty of the Living», *Museum International* 221-222: 122-129.

El Moudjahid (2017), *Béjaïa: Le sel ne fait plus recette à... Timelahine. Le mouvement associatif à la rescousse*, *El Moudjahid*, Publié le 21-02-2017, <http://www.elmoudjahid.com/fr/actualites/105577> (Ανάκτηση 12.12.2017).

Encyclopædia Britannic (1998), *Kabylie: Region, Algeria*, <https://www.britannica.com/place/Kabylie> (Ανάκτηση 21.2.2018).

Fowler, P. J. (2003), «World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002», *World Heritage Papers* 6, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001331/133121e.pdf> (Ανάκτηση 21.2.2018).

Gillis, J. R. (1996), «Memory and Identity: the History of a Relationship», στο J. R. Gillis, (ed.), *Commemorations: the Politics of National Identity*, Princeton-New Jersey: Princeton University Press, σ. 3-24.

Hooper-Greenhill, E. (2006), *Το μουσείο και οι πρόδρομοί του*, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

ICOM (2009), *Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία* (μτφρ. Σ. Λάππας), Αθήνα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα.

ICOM (2007), *ICOM Statutes, Approved in Vienna (Austria) August 24, 2007*, http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Statuts/statutes_eng.pdf (Ανάκτηση 21.12.2017).

ICOM (2004), «The Definition of the Museum», *ICOM News* 57: 2.

ICOM, *International Council of Museums*, <http://icom.museum/> (Ανάκτηση 21.12.2017).

ICOM, *Museum Definition*, <http://icom.museum/definition.html> (Ανάκτηση 21.12.2017).

ICOMOS (2009), *World Heritage Cultural Landscapes*, UNESCO-ICOMOS Documentation Centre.

ICOMOS (2004), *Natchitoches Declaration on Heritage Landscapes*, adopted at US/ICOMOS 7th International Symposium, Natchitoches, 27 March 2004, <http://www.usicomos.org/about/publications/previous-publications/natchitoches-declaration-on-heritage-landscapes/> (Ανάκτηση 21.2.2018).

Kirshenblatt-Gimblett, B., (May 2004), «Intangible Heritage as Metacultural Production», *Museum International* 221-222: 52-64.

Kurin, R., (May 2004), «Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal», *Museum International* 221-222: 66-76.

MedWet, *MedWet: L' Initiative pour les zones humides méditerranéennes*, <http://medwet.org/fr/> (Ανάκτηση 21.3.2018).

Menacer, Lyes (3.8.2011), «Les derniers sauniers de Tamelaht: Leur métier est en voie de disparition à Béjaïa», *La Tribune* (publié le 30.8.2011), <http://www.djazairiess.com/fr/latribune/56800> (Ανάκτηση 1.3.2018).

Rabhi, A. (5.1.2017), *Compte rendu de prospection: dans les deux salines des trois villages d' Imellahen dans la commune de Feraoun le jeudi 05 Janvier 2017*, Bejaia: Association Assirem Gouraya, http://medwet.org/wp-content/uploads/2017/03/COMPTE-RENDU-DE-PROSPECTION-SALINES_05.01.17.docx (Ανάκτηση 22.3.2018).

Rabhi, A. (19.1.2017), *Compte rendu: de sortie de prospection dans la region d' Imellahen commune de de Feraoun le jeudi 19 Janvier 2017*, Bejaia: Association Assirem Gouraya, http://medwet.org/wp-content/uploads/2017/03/COMPTE_RENDU_PROSPECTION_FERAOUN_19.01.17.docx (Ανάκτηση 21.3.2018).

Rabhi, A. (19.1.2017²), *La Saline du village Iadnanen: Propriété des familles de deux villages Iadnanen et Ait Ounir*, Feraoun: Association Assirem Gouraya de Bejaia, http://medwet.org/wp-content/uploads/2017/03/SALINE-DIADNANEN_19.01.17.docx (Ανάκτηση 21.3.2018).

Rabhi, A. (1.3.2017), *Les Salines d'Imellahen, un patrimoine naturel et culturel à préserver*, MedWet, 1 March 2017, <http://medwet.org/fr/2017/03/the-salinas-of-imellahen-a-natural-and-cultural-heritage-to-be-preserved/> (Ανάκτηση 22.3.2018).

RADP-MAE, République Algérienne Démocratique et Populaire, Ministère des Affaires Étrangères, <http://www.mae.gov.dz/Algerie.aspx> (Ανάκτηση 19.2.2018).

Thompson, P. (2008), *Φωνές από το παρελθόν: προφορική ιστορία* (μτφρ. P. B. Μπούσχοτεν, Ν. Ποταμιάνος), Αθήνα: Πλέθρον.

UNESCO (2016), *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/guidelines/> (Ανάκτηση 9.1.2018).

UNESCO (2013), *The Hangzhou Declaration: Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies*, UNESCO: Hangzhou, People's Republic of China.

UNESCO (2012), *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf> (Ανάκτηση 21.12.2017).

UNESCO (2003), *Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immateriel* <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540f.pdf> (Ανάκτηση 21.12.2017).

UNESCO (2002), «Cultural landscapes: the challenges of Conservation», *World Heritage Papers, World Heritage 2002*, Ferrara, Italy (edited 2003). http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_07_en.pdf (Ανάκτηση 21.12.2017).

UNESCO (1972), *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*.

UNESCO, *Algeria: Elements on the Lists of Intangible Cultural Heritage*, <https://ich.unesco.org/en/state/algeria-DZ?info=elements-on-the-lists> (Ανάκτηση 9.1.2018).

UNESCO, *Algeria: National Laws*, <https://ich.unesco.org/en/state/algeria-DZ?info=national-laws-on-ich> (Ανάκτηση 9.1.2018).

van Zanten, W. (May 2004), «Constructing New Terminology for Intangible Cultural Heritage», *Museum International* 221-222: 36-43.

Wendland W. (May 2004), «Intangible Heritage and Intellectual Property: challenges and future prospects», *Museum International* 221-222: 97-107.

Yoshida, K. (May 2004), «The Museum and the Intangible Cultural Heritage», *Museum International* 221-222: 108-112.

Αλιβιζάτου, Μ., Πούλιος, Ι., Παπαδάκη, Μ. (2015), «Διαχείριση άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη», στο Ι. Πούλιος, κ.ά., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σ. 55-73, <http://hdl.handle.net/11419/2386> (Ανάκτηση 1.3.2018).

Αρβανίτης, Κ. (2004), «Ψηφιακό, εικονικό, κυβερνομουσείο ή δικτυακό μουσείο; Αναζητώντας όρο και ορισμό», στο Σ. Δασκαλοπούλου, κ.ά. (επιστ. επιμ.), *Μουσείο, επικοινωνία και νέες τεχνολογίες, Πρακτικά Πρώτου Διεθνούς Συνεδρίου Μουσειολογίας, Μυτιλήνη, 31 Μαΐου-2 Ιουνίου 2002*, Μυτιλήνη: Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας-Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 183-191.

Αυγενινού-Κολώνια, Σ. (2008), «Η διάδοση και χρήση των νέων τεχνολογιών στα μουσεία στα πλαίσια πολιτιστικών τουριστικών διαδρομών, ως συντελεστές βιώσιμης ανάπτυξης», στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις, Πρακτικά ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*, Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 75-81.

Βουδούρη, Δ., Στρατή, Α. (επιμ.) (1999), *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Γκαζή, Α. (2015), «Η αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας σε εκθέσεις μουσείων: μια επισκόπηση», στο Ε. Νάκου, Α. Γκαζή (επιμ.), *Η προφορική ιστορία στα μουσεία και στην εκπαίδευση*, Αθήνα: Νήσος, σ. 45-62.

Γραμματικάκη-Αλεξίου, Α. (2002), *Διεθνής διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Δασκαλοπούλου, Σ., Μπούνια, Α. (2008), «Ψηφιακός πολιτισμός και Εικονικά Μουσεία: Έννοιες, Τάσεις, Προκλήσεις, στο Ι. Λυριτζής (επιμ.), *Νέες τεχνολογίες στις αρχαιογνωστικές επιστήμες*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 29-52.

Καγιάφας, Ε. (2008), «Μουσεία και Τεχνολογία Πολυμέσων: Σύγχρονες Τάσεις», στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις, Πρακτικά ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*, Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 75-81.

Καρδάσης, Π. (2008), «Web 2.0 για τα Μουσεία του Κόσμου», στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις, Πρακτικά ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*, Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 234-242.

Καρτάλης, Κ., κ.ά. (2014), *Πολιτιστικά Τοπία σε περιοχές Natura 2000: προς μία νέα πολιτική ολοκληρωμένης διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς*, Διεθνής

Συνάντηση, Αθήνα-Στυμφαλία, 10-11 Οκτωβρίου 2014, Κείμενο εργασίας, http://stymfalia2014.piop.gr/Assets/pdf/wp_gr-fin.pdf (Ανάκτηση 9.1.2018).

Κόνσολα, Ν. Ν. (1995), *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Λουκής, Ε. Ν., Παζάλος, Κ. Α. (2008), «Νέες τεχνολογίες και πολιτιστική κληρονομιά», στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις, Πρακτικά ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*, Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 29-40.

Λουτζάκη, Ρ. (Δεκέμβριος 2004), «Αυλη πολιτιστική κληρονομιά και τεχνολογία», *Ενημερωτικό Δελτίο ICOM 2*: 5-6.

Μανιάτης, Α. Π. (2008), *Εισαγωγή στο πολιτιστικό δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή.

Μπούσχοτεν, Ρ. Β. (2015), «Η πόλη θυμάται: το Μουσείο Πόλης του Βόλου και η συμβολή της προφορικής μαρτυρίας στη συγκρότησή του», στο Ε. Νάκου, Α. Γκαζή (επιμ.), *Η προφορική ιστορία στα μουσεία και στην εκπαίδευση*, Αθήνα: Νήσος, σ. 93-102.

Νάκου, Ε. (2009), *Μουσεία, ιστορίες, ιστορία*, Αθήνα: Νήσος.

Οικονόμου, Μ. (2008), «Νέες τεχνολογίες στα μουσεία: διάδραση και νέα μοντέλα επικοινωνίας με τον επισκέπτη», στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις, Πρακτικά ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*, Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 139-147.

Οικονόμου, Μ. (2003), *Μουσείο: αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;* Αθήνα: Κριτική.

Παπαϊωάννου, Γ., Πάσχου, Σ. (2017), «Τα Μουσεία βαδίζουν ψηφιακά. Και τι συμβαίνει με τη δεοντολογία; Υπάρχει ένα μονοπάτι να διαβεί ή μια διαδρομή να ακολουθήσει;», στο Ν. Ονοράτου, Α. Γιαννακουλόπουλος (επιμ.), *Ταμπού, παράβαση, υπέρβαση στην τέχνη και την επιστήμη*, Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο- Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας.

Παπαϊωάννου, Γ., Στεργιάκη, Α. (2013), *Σχολείο, μουσείο, ψηφιακός κόσμος: σύνθεση ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*, Ρόδος: Εκδόσεις Εύδημος.

Πικοπούλου-Τσολάκη, Δ. (2002), «Ο πολιτισμός ως εναλλακτικός τρόπος εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας στα μουσεία. Μέθοδοι εξοικείωσης του κοινού με την τέχνη στα μουσεία», στο Ε. Γλύτση, κ.ά. (επιμ.), *Οι Διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων: πολιτισμός και εκπαίδευση*, Τ. Γ', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σκουρής, Π., Τροβά, Ε. (2003), *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς: ο Ν. 3028/2002*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*, Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, <http://ayla.culture.gr/> (Ανάκτηση 3.2.2018).

Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, *Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, http://ayla.culture.gr/purpose/diadikasia_eggrafis/ (Ανάκτηση 3.2.2018).

Φ.Ε.Κ. Α 153/28-06-2002, *Νόμος υπ' αριθ. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»*, http://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/10/n.3028_2002.pdf (Ανάκτηση 3.2.2018).

Φ.Ε.Κ. Α 275/22-12-2006, *Νόμος υπ' αριθ. 3521/2006 «Κύρωση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς»*, που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 3 Νοεμβρίου 2003, http://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/10/ICH_Convention_Ελληνικά.pdf (Ανάκτηση 9.2.2018).

Φ.Ε.Κ. Α 297/29-12-1980, *Νόμος υπ' αριθ. 1103/1980 «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 17ην Νοεμβρίου 1970 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως αφορώσης εις τα ληπτέα μέτρα διά την απαγόρευσιν και παρεμπόδισιν της παρανόμου εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβιβάσεως της κυριότητος των πολιτιστικών αγαθών»*.

Φ.Ε.Κ. Α 32/10-02-1981, Νόμος υπ' αριθ. 1126/1981 «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23ην Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως δια την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς».

ΦΕΚ Α 6/08-01-1981, Νόμος υπ' αριθ. 1114/1981 «Περί κυρώσεως της εις Χάγην την 14ην Μαΐου 1954 υπογραφείσης Συμβάσεως περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως μετά του Κανονισμού εκτελέσεως αυτής, του Πρωτοκόλλου και των υπ' αριθ. I, II και III αποφάσεων της διασκέψεως».

Φωτοπούλου, Σ.-Β. (2016), «Άυλη πολιτιστική κληρονομιά», στο Σ.-Β. Φωτοπούλου (επιστ. επιμ.), *Όψεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στη Χίο*, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, σ. 11-29.

Χατζηνικολάου, Τ. (Δεκέμβριος 2004), «Εισήγηση», *Ενημερωτικό Δελτίο ICOM 2*: 1-2.

Χριστοφιλόπουλος, Δ. Γ. (2005), *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Αθήνα: Σάκκουλας.